

Абулкосим Фирдавсий

Шоҳнома

(Сайланма)

**Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон
Миллий кутубхонаси нашриёти
Тошкент – 2012**

УДК: 821.512.133

КБК 84.(0)9

Фирдавсий, Абулқосим

Ф-67 Шоҳнома: сайланма / А. Фирдавсий; нашрга тайёрловчи ва насрий баёни таржимони Ҳ.Ҳомидий, масъул муҳаррир Ж.Муҳаммад. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2012. – 188 б.

УДК: 821.512.133

КБК 84.(0)9

“Шоҳнома”дан сайланма дostonларнинг мухтасар насрий ва шеърий баёни

Муқаддима ва “Шоҳнома” дostonларининг насрий баёни муаллифи:

Ғуломмуҳаммад Тоҳир Муборак

Нашрга тайёрловчи ва насрий баён таржимони:
Ҳамиджон Ҳомидий

Масъул муҳаррир:
Жаъфар Муҳаммад

Тақризчилар:

Бокижон Тўхлиев – филология фанлари доктори, профессор,
Рамазон Абдуллаев – филология фанлари номзоди, доцент,
Жасурбек Махмудов – филология фанлари номзоди

Шеърий матнлар “Шоҳнома”нинг 2011 нашридан олинди.

ISBN 978-9943-06-445-4

© Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон
Миллий кутубхонаси нашриёти, 2012 й.

СЎЗБОШИ

Ҳаким Абулкосим Фирдавсий хижрий-камарий 329 (мил. 940) йили Тус вилоятидаги Бож кишлоғида мулкдор дсхкон оиласида дунёга келган. Фирдавсий форсий шеър-риятда ва илм-фанда тенги йўқ адиб, жаҳон адабиётининг энг улуғ дostonнависларидан, унинг “Шохнома” дostonи эса жаҳон адабиётининг дурдона асарларидан бири хисобланади. Шоир ушбу 60 минг байтга яқин бебаҳо асарни ўттиз йил мобайнида, форс тили имкониятларидан кенг фойдаланган ҳолда ёзган. “Шохнома”ни Гомернинг эпик дostonлари каторига қўйишади. Айни ушбу асари билан, шоирнинг ўзи башорат қилганидек, унинг номи абадиятга мухрланди:

*Кўп олий қасрлар бўлурлар хароб,
Уруб қору ёмғир, шамолу офтоб.
Вале шеърдан бу бинойи жаҳон,
Уни дарз этолмас шамолу бўрон.
Сухан тухмин эқдим, чекиб меҳнатим,
Мен ўлмам, асрлар яшайдур отим!*

“Шохнома” биз учун нафақат бир адабий манба, балки бугунги кунда ҳар куни мурожаат этишга арзигулик бир асар сифатида ҳам кадрлидир. “Шохнома”даги маданий ва ижтимоий ҳаёт қурилиши ва бугунги жамиятимиз билан мутаносиблиги Фирдавсий нидосининг боқийлиги ва абадийлиги рамзидир. Уни ўқиган киши ўзининг маънавий эҳтиёжларига, ҳаёт ҳақидаги саволларига жавоб топа олади. “Шохнома” ўзининг жозибадор ҳикоялари замирида пурмаъно ва сармазмун ҳикматларни сингдирган. Бу ҳикматлар гўё миллионлаб инсонларнинг паст-баланд ҳаёти давомида орттирган тажрибаларининг акс-садоси

сифатида асрлар қаъридан янграб туради. У ўзининг мух-
лисларини яхши фикрлашга, эркинликка ва донишманд-
ликка чорлайди.

“Шохнома” асари дунёнинг бир канча тилларига тар-
жима килинган. Унинг ўзбек тилига ва бошқа шарк тил-
ларга таржимаси ўзбек шоир ва адибларини Фирдавсий
ва “Шохнома” хақида бир қатор тадқиқотлар яратишга
ундаган.

Таниқли эронлик фирдавсийшунос олим доктор Жа-
лол Холикий Мутлак “Шохнома”нинг энг мўътабар нус-
халаридан бирини тузатишлар ва изоҳлар билан тайёрлаб,
нашр эттирди. У нашрга тайёрлаган ва танқидий матни
билан 8 жилдда “Ираника” нашриётида босилиб чиккан
“Шохнома”, баъзи олимларнинг фикрига кўра, энг яхши нус-
халардан бири ҳисобланади. Фирдавсий “Шохнома”сидаги
достонларнинг ихчам мазмуни доктор Жалол Холикий
томонидан амалга оширилган нашрдан олинган бўлиб,
алоҳида илмий қимматга эгадир.

Қўлингиздаги ушбу китоб бутун умрини “Шохнома”
тадқиқига бағишлаб, бу борада йирик тадқиқот ишларини
амалга оширган таниқли ўзбек адабиётшунос олими, про-
фессор Ҳамиджон Ҳомидий томонидан раво ва содда ус-
лубда ўзбек тилига таржима килинган бўлиб, сиз, азиз ўзбек
китобхонларини Фирдавсий шох-асарининг умумий мазму-
ни билан таништиради, деган умидда тақдим этилмоқда.

Фурсатдан фойдаланиб, китобнинг таржимони профес-
сор Ҳамиджон Ҳомидийнинг хизматларини алоҳида таъ-
кидлаган ҳолда, уни нашрга тайёрлашда ўз ёрдамларини
аямаган олимлар – Жаъфар Муҳаммад Термизий ва Жасур-
бек Махмудовларга ўз миннатдорчилигимни изҳор этаман.

Ҳамид Мустафавий,
Эрон Ислом Республикасининг
Ўзбекистондаги Элчихонаси
Маданият ваколатхонаси раиси

ДАҲО ОЛАМИГА ОЧКУ

Дунё эпик шъэриятининг гултожи бўлмиш “Шоҳнома” яратилгандан бери уни китобат этиб, айрим дostonларни бошка шаклга табдил этиб, тарғиб қилишга интилганлар; натижада “Шоҳнома” ёки баъзи дostonларнинг насрий, назм-наsr аралаш варианты юзага келган. Масалан, Ҳасан Муҳаммад Хоразмий (XVI аср) «Қиссаи Самироншоҳ» саргузашт романининг бош қисмига «Сиёвуш» дostonининг тугал насрий нусхасини илова қилган; Дорошуқуҳ (XVII асрнинг боши) «Шоҳнома»нинг беш китобдан иборат насрий вариантини яратган.

Ўн саккизинчи асрдан бошлаб бу шоҳ китоб бир неча марта назм аралаш насрлаштирилди. Жумладан, Шоҳ Ҳижрон дастлаб «Шоҳнома»дан илхомланиб «Қиссаи Дороби зарринкамар», Толибий «Доробнома» дostonларини яратишди. Кейин эса Шоҳ Ҳижрон «Шоҳнома»нинг наср-назм аралаш нусхасини яратган. Ана шу анъана XIX асрнинг бошларига келиб Муҳаммад Яъқуб Ёркандий, Хомуший, Нурмуҳаммад Бухорий, Ҳайбатуллоҳўжа Хислатлар томонидан муваффақият билан давом эттирилди. Ҳатто Хомуший таржимаси “Шоҳномаи туркий” номи билан уч мартаба (1903, 1906, 1909 йиллари) тошбосма усулида кўп нусхада нашр этилади. Бу муҳим ишни биринчи ўзбек ношири, китоб тожири, хаттот Мир Махдум амалга оширади. Уста Абдурахмон Себзорий унга юзлаб миниатюралар чизган.

Бизнинг замонамизда ҳам ана шу қутлуғ анъана муваффақиятли равишда давом эттирилмоқда. Ўтган асрнинг 30-йилларида козок оқини Турмуғамбет Изтилеуов “Шоҳнома”ни козокча қуйлади, атоқли тожик адиби Сотим Улуғзода Фирдавсий дostonини насрга айлантди. Бугун эса “Шоҳнома” дostonларининг доктор Ғуломмуҳаммад Тохир Муборак томонидан тайёрланган назм аралаш насрий табдили қўлимизда. Бу маърифий-маънавий ишларнинг бари хайрлидир. Зероки, бундай ижодий юмушлар бир томондан, “Шоҳнома”нинг кенг

халқ оммасига етиб боришни таъминласа, иккинчи томондан, китобхонларга буюк Фирдавсий даҳосининг сир-синоатларини тўлароқ идрок этишга, унинг туб моҳиятини кенг англаб олишга бир очку вазифасини ўтайди. Адабий-маърифий ҳисобланган бундай йўналишдаги ҳар қандай захмат қўллаб-қувватлашга арзийди.

Ҳамиджон Ҳомидий,
филология фанлари доктори,
профессор

МУҚАДДИМА

Мангу барҳаёт асар – “Шоҳнома” эронлик ва барча форсийзабон халқларнинг ифтихоридир. У инсоният яратилишидан бошлаб то Фирдавсий яшаган давргача бўлган замоннинг дин, илм, эътиқод, ахлоқ, воқеалар ва асотирлар тарихи ҳисобланади. Эронликлар уни тарих деб биладилар, унга миллий ўзликни англаш рамзи сифатида қарайдилар. Бугунги кунда Синдўхт ва Рудоба фарзандлари Кобул ва Туркистон ҳамда Ҳиндистонда бор. Ҳатто қадимги Бобулдан тортиб, Мовароуннаҳр ва ҳатто Хитойнинг турли ғўшаларида ҳам мавжуд. Зероки, Фаридун жаҳонни ўғиллари Эраж, Салм ва Турларга тақсимлаб берганди. Бу ўлкаларда уларнинг авлоди бўлиши, табиий. “Шоҳнома”да булардан айримлари қисман тасвирланган ҳам. Аслини олганда, Фаридун Ҳинддаги Элбурсда тарбия топиб, яшаган эмасмиди? Гуштаспнинг умр йўлдоши Катоюн Рум Қайсарининг кизи эмасмиди? Эрон шоҳи Захҳок Дажланинг у томони Байт ул-муқаддасдан, Фирдавсий таъбири билан айтганда, “Хонаи пок”дан эмасмиди?

Эътибор берилса, “Шоҳнома” бугун Ҳинд-Европа деб аталмиш халқларнинг энг ишончли ҳужжатидир. Зеро орийлар бир неча минг йилликлар олдин Европа ва Ҳиндга кўчиб, бу минтақаларга ҳам эроний халқларнинг урф-одатлари ва маданиятини элтдилар. Булар “Шоҳнома”да ҳам ўз аксини топган. Масалан, Жеймс Фрезернинг “Шоҳномаи Заррин”ида сзишича, скандинавияликлардан тортиб силатларгача барча Европа халқлари бир-бирига қардош эканлар. Муаллиф “Шоҳнома” афсоналари билан Чин ривоятлари орасида яқинлик кўради. Ҳинд “Ригведа”си, “Бундаҳишн”, “Шоҳнома”, “Авесто” ва “Эрон бундаҳишн”нинг турли вариантларидир. Тадқиқотчилар “Шоҳнома”нинг бошидан охиригача нур

таратиб турадиган Митра маъбудини юнон, масиҳийлик ва барча жаҳон асотирий, фалсафий қарашларида кузатадилар. Бу хусусида минг соатлаб фикр юритиш мумкин. Биз сўзни қисқа қилиб, гапни шу китобнинг таҳлилига бурамиз.

Фирдавсий ихлосмандлари турли ёшда ва ҳар хил тафаккурда бўлганликлари сабабли ушбу сайланма Жамшид, Заҳҳок, Етти саргузашт, Зол ва Рудоба, Рустам ва Сухроб, Сиёвуш, Рустам ва Исфандиёр дostonларини ўз ичига олади. Албатта, "Рустам ва Акван дев", "Бижан ва Манижа", "Фуруд", "Ўн икки рух жанги", "Баҳром Гўр" дostonлари ҳам бўлганда бу китоб ҳажми уч ҳисса ошиб кетарди. Шунинг учун биз ихчамлик йўлини тутдик. Тушунилиши оғир сўз ва иборалар изоҳи ҳам берилади. Хуллас, "Шоҳнома"нинг мухтасар мазмуни назм ва наср аралаш келтирилиб, энг муҳим жиҳатлари тугал шарҳланади.

Биз барча дostonларни доктор Жалол Холиқий Мутлак нусхаси асосида тайёрладик. Гарчи Холиқий бу ишни ниҳоясига етмаган, деб бир неча бор таъкидлаган бўлсалар-да, бу нашр тадқиқотчилар томонидан эътироф этилган ва мукамал деб тан олинган нусхадир. Шу билан бирга биз "Шоҳнома"нинг Москва, Жноя Жвоҳал ҳамда доктор Жунайдий нашрларидан ҳам баҳраманд бўлдик. Шу билан бирга иш жараёнини айрим жиҳатларига гуҳғалиб ўтсам.

1. Дostonларни ихчамлаштириб, сайланма тарзда келтирдим. Масалан "Сиёвуш" дostonи жами 2526 байтдан иборат. Биз унинг 540 байтини танлаб олдик. Ушбу танлов дostonнинг тузилиши, асотирий моҳияти, эник руҳи сақланди, токим китобхон дoston воқеаси, сюжети ва асосий мазмуни ҳақида тугал тасаввурга эга булсин. Бошқача айтганда, биз шундай йўл тутдик, токи 1672 байтли "Рустам ва Исфандиёр" дostonидан 675 байтини ўқиган киши асар ҳақида мукамал тасаввур ҳосил қилсин.

2. Ушбу китобда Холиқий Мутлак нашрида нима билган бўлса, бирма-бир келтирилган эмас. Ҳом маънода биз мағни сайлаб олдик.

3. Қаерда биз мухтарам Холиқийдан айнан олган бўлсак, буни биз кавс ичида махсус таъкидлаб ўтдик. Кўп ўринларда Холиқий билан фикримиз бир жойдан чиқмади.

4. Кўп мураккаб сўз, ибора ва бирикмаларни кенгрок шарҳ ва тафсир этишга интилдик, токим барча китобхонларга тушунарли бўлсин.

5. “Шоҳнома” хақидаги бирон ишни мукаммал дейиш мушкул. Шунинг учун “Шоҳнома” мунаққидларидан ягона хоҳишимиз шуки, ушбу китобдаги камчиликлар, танқидий мулоҳазалар ва таклифлар (taheri-ghm@yahoo.com)га юборилса, токим кейинги нашрларида такрорланмасин.

6. “Шоҳнома” нинг асл матнида “Сиёвахш “ келган ёки Гарсеваз... Биз ҳам назмда шундай қолдирдик. Аммо шарҳ ва изоҳларда, албатта, “Сиёвуш” шаклини келтирдик .

Дунёдаги энг машҳур китоблардан бирининг сайланмаси ўқувчиларнинг севимли китобига айланишидан умидвормиз.

ЖАМШИД ДОСТОНИНИНГ ҚИСҚАЧА БАЁНИ

Отаси Тахмурад вафотидан сўнг унинг ўғли Жамшид подшоҳлик тожини кийди. Унинг замонида одамлар, девлар ва жониворлар унга фармонбардор эди: У илохий, жисмоний ва рухий қудрат соҳиби эди. У етти юз йил подшоҳлик қилди. (“Шоҳнома” ва бошқа асотирий китобларда Жамшид 700 йил подшоҳлик қилди, Рустам олти юз йил яшади, деб таъкидлаган.)

Жамшиднинг ана шу етти юз йиллик ҳукмронлик даврида темир кашф этилди ва ҳарбий қуроллар ясаш одат бўлди, юнган кийим-кечак тикиш ва тўқиш йўлга қўйилди. Унинг даврида халқ илк бор рухонийлар, ҳарбийлар, дехқонлар ҳамда хунармандлар табақасига бўлинди: ғишт қўйиш расм бўлди, қасрлар қурилади. Тоғу тошлардан жавоҳирлар ажратиб олинди, ажир ва гулоб тайёрлаш одати жорий бўлди, табиблик расмиётга кирди. Дастлабки ксмалар қурилиб денгизларга туширилди ва қишилар дарс орқали сафарга чиқишни ўрганишди. Шунда подшо топшириғи билан гўзал тахт қуришди. Девларга тахтни кўтариб осмону фалакка парвоз қилишни буюрди. Халқ ва зодагонлар ўша кунни “Наврўз” деб атадилар. Жамшид замонида ўлим ва қаҳатчилик йўқ эди. Аммо Жамшид қибру ҳавога берилиб, ўзини “Худо” деб ўйлади ва “манманликка” берилди. Натижада, ундан Яздон нури узоклаша бошлади; эронликларнинг ҳаёти қоронғулик ва ҳалокат сари юз ўтирди. Ана шу даврда араблар орасида Мирдас номли яхши инсон бўлиб, унинг бир Заҳҳок отли нопок ўғли бор эди. У “бир асл” ёки ўн минг от эгаси номи билан машҳур эди. Иблис Заҳҳокни алдаб йўлдан ўриб, сен раҳбарликка, шоҳликка муносибсан, деб вас-васа қилди ва отасини ўлдириб, ўрнига ўтиришга даъват

этди. Шундан сўнг Иблис мохир ошпаз сифатида Заххок даргоҳига ишга кирди. Ҳар куни у подшоҳ учун ўша йиллари расм бўлмаган хайвонлар гўштидан турли хил лаззатли гаомлар пишириб беради. Заххокни тўзозлай бошлайди ва кунлардан бир кун сўрайди:

– Илонларни йўқотиш ски тинчителининг ягона йўли-хар куни одам миясидан овқат тайёрлаб, уларга едириш керак. Шунда улар тинчланади ва аста-секин улади.

Иблис шу йўл билан дунёда одам наслини куригмоқчи эди.

– Халк Жамшиддан юз ўғиргач, ана шу кунларда Эронда ғалаён ва жанг авж олади. Натижада мамлакат турли шоҳликлар ва ҳукуматларга бўлиниб кетади. Халк кўшни мамлакатда аждаҳосифат шох борлигини эшитиб, унинг хашамати ва хайбатидан исёнлар бостирилиб, Эронда яна бирлик ва тинчлик қарор топиши мумкин, деб ўйлайдилар. Натижада халк Заххок ҳузурига бориб, уни “Эрон шох” деб эълон қиладилар. Бундан фойдаланган Заххок тезда Эронга келиб, шохлик тахтига ўтиради ва Жамшидга қарши чиқади. Жамшид қочиб кетади ва юз йилдан кейин Чин дарёси яқинида уни топиб, халк қасдини олиш мақсадида бошидан арралатиб, иккига бўлдиради. Шундай қилиб Жамшиддаги шон-шавкат барҳам топади.

Асилзода Жамшид унинг фарзанди¹,

Бели боғлик, дилда отасин панди .

Саодатли ота тахтига минди.

Қаёнй тож кийди, бахтига минди.

Шохлик шуқуҳи-ла боғлади камар.

Унга тобе бўлди жаҳон сарбасар.

Ҳукмидан осуда жаҳоннинг бари.

Ҳукмида ваҳший, қуш, одам, дсв, пари.

Жаҳонда ошарди обрў кундан-кун,

¹ Абулқосим Фирдавсий. *Шоҳнома. Ўзбек тилига Ш.Шомухаммадов, Ҳ.Ғулом, Назармат, Ж.Жабборов таржималари.* Т.: “Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.” 2011. Шеъринг матилар ушбу манбадан олинди.

Тахти ёриб кетди гуё чикиб кун.
Дер: «Менга подшолик фарри эзаддан,
Кучим шоҳдан каммас, аклим муъбаддан.
Ёмонлик-ла кесай ёмонлар қўлин,
Рухимга ёр этай яхшилик йўлин».
Аввало ясатиб ҳарбий тиг-олат,
Ботирларга деди: «Изланг шон-шухрат».
Каёний оловда юмшатиб темир,
Зирих, калқон, калпок ясарди бир-бир.
Сарбозлар, отларга совут ясарди,
Хунари кундан-кун равонлашарди.
Бу соҳада ярим аср чскиб ранж,
Қўлига киритди канча хунар-ганж.
Кийимни ўйлади яна эллик йил,
Разму базм либосин бичди хилма-хил.
Ипакдану жундан, каноудан газмол
Тўкишни ихтиро этди у дархол
Ип йигириб қўйиб, ўришу аркок,
Матолар тўкишдан берди у сабоқ,
Бичиб-тикишни ҳам сувда ювишни,
Халк ундан ўрганди яна кўп ишни.
Сўнг бошка ишларга ўгирди юзин,
Шодон замонида шод кўрди ўзин.
Ҳар табақа аҳли нимага мойил,
Уларни ажратиб ўтди эллик йил;
Котузий аталмиш гуруҳ дунёда,
Танламиш ибодат йўлин афтода.
Бу гуруҳни халқдан ажратиб подшо,
Жойларин кўрсатди тоғу тош аро.
Тоғларда яшайди ундайлар ҳамон,
Оху илтижода ўтказиб даврон.
Иккинчи гуруҳни сўнгра сафлар шох,
Нисорий аталур баходир сипоҳ,
Жанговар қаҳрамон, пахлавон шунда,
Лашкарлар шукуҳи, юртга шон шунда.
Шоҳлар тожу тахти шулар қўлида,
Мардлар шухрат, бахти шулар қўлида.

Учинчи гурухни Насудий деди,
Қани, ким уларнинг ғамини еди?
Ўзи экиб, ўзи пиширар, ўрар.
Беминнат, бедакки ўз кунин кўрар.
Бировга караммас, эгнида жанда.
Кўнгли тўк, кулок тинч, лабида ханда.
Озод кекса демиш донишманд, оқил:
«Озодни танбаллик кул этмиш нукул».
Тўртинчи гурухни Ахтухуши дср,
Булар хунарига койил осмон, ср.
Хунарда тинимсиз, ишчан, донишманд,
Тоза рухи доим фикру ўйга банд.
Шох бундан сўнг яна ярим аср шод,
Кўп нарса бахш этди, эл бўлди обод.
Шундай табакалаб халкини бўлди,
Максад – ҳар ким йўлин белгилаш бўлди,
Ҳар ким насибасин, билсин, кўпу кам,
Ўз андозаси-ла ташласин кадам.
Нопок девларга ҳам иш топди хумой.
Сувга тупрок кориб, гепиб қилсин лой.
Сўнг лойни қолипга урмоқ бўлсин иш.
Қуритиб, тахласин бир текисда ғиш(т).
Девлар тошу ганждан куришар девор,
Жаҳон хандасаси билан илк бор.
Ҳаммом, уй, саройлар бўлади бунёд,
Халки паноҳ тонар, шаҳарлар обод.
Тошдан гавҳар излаб ўтди бир муддат,
Улардан равшанлик истарди фақат.
Кўлига киритди неча тур гавҳар,
Ёкуту забаржад, феруз, кумуш, зар.
Афсун бирла тошдан ундирар барин,
Тугунлар калиди қўлда, офарин.
Яна хушбўйликлар истар кишилар,
Атру анбару мушк қидириб ишлар.
Атирлару кофур ҳамда мушки ноб.
Ихтиро килинди уд, анбар, гулоб .
Табиблик очилди, касалга даво,

Ҳар иллатга чора, ҳар дардга шифо.
Табиблик сирин ҳам айлади ошкор,
Унингдск синчков йўк жаҳонда бирор.
Сўнг кема ясади, сузиб кетди у,
Кишвардан кишварга сувдан етди у.
Шу тахлит ўтказди яна эллик йил,
Ақлдан, ҳунардан қирк бўлинар қил.
Меҳнати мевасин фаровон олди,
Ўзидан бошқани кўролмай қолди.
Ишлари гуриллаб, берганда мева,
Яна улуғликни айлади шева.
Битта тахт курдирди, бари сийму зар,
Шукуҳи Каений, безаги гавҳар.
«Дев кўтариб учсин», деб бўлди фармон,
Тахт кўтарилганда паст бўлди осмон.
Тахт кўкда чарх урар мисоли қуёш,
Фармондор ўтирар, унда ирғаб бош.
Барча жам, одамлар қарар тахтига.
Жаҳон қойил бўлиб шукуҳ – бахтига.
Жамшидга сочишар олтину гавҳар,
Шу кунни янги йил – байрам дейишар.
Йил боши Ҳурмузу эди фарвардин,
Дилда на гам қолди, на адоват-қин.
Улуғлар шодлик-ла базм курдилар,
Юзларин чолғуга, майга бурдилар.
Бу бахтиёр кунни, ўшандан буён.
Шохлардан ёдгор деб билурлар ҳамон.
Яна ўтди уч юз йиллар бахтиёр,
На ўлим, на бир дард кўрар бу диёр.
На дард, на ёмонлик кўрар бир инсон.
Девларни ҳам банди қилганди султон.
Фармонига барча бўйсунарди шод,
Муסיқа, кулгудан ҳаммаёқ обод.
Шундай ўтар йиллар фаровон. масрур,
Шох фарридан ҳар ёк равшан, эмар нур.
Жаҳон ундан ором топар ва шодқом,
Яздондан келади кетма - кет пайғом.

Неча йиллар шундай ўтади хаёт,
Эзгуликдан ўзга иш бу шоҳга ёт.
Жаҳон унга тобё бўлди сарбасар.
Жаҳондор шукуҳ-ла тахтда ўлтирар.
Улуғлик тахтига кўз ташлаб гоҳ-гоҳ,
Ўзидан бошқани кўрмай қолди шоҳ.
Ўзлигин улуғлаб яздоншунос шоҳ.
Халқдан юз ўгирди ношукур, эй воҳ,
Казо-казоларни чорлаб лашкардан.
Улар ҳузурида бошлади суҳан.
Кекса, улуғларга сўзларкан султон,
Дер: «Менсиз нимага арзир бу жаҳон.
Мендан ошқор бўлди жаҳонда хунар,
Тахт менингдак шоҳни кўрмаган дигар.
Жаҳонни хунарга кўмиб ташладим,
Хоҳлаган йўлимга уни бошладим.
Емоқ, ичмоқ, уйқу, оромингиз – мен,
Кийим-кечак, орзу ва комингиз – мен.
Улуғлик шуқуҳи ва шони – ўзим,
Жаҳоннинг яғона султони – ўзим.
Дору дармонимдан созланди дунё,
Инсондан чскинди, ўлим, дард, бало.
Ўлимни маҳв этиб мендан ўзган ким,
Қани ким бўлолгай дунёга ҳоким?
Бошда ҳуш, тандаги жонингиздурман,
Ким менга бўйсунмас ўша Аҳриман.
Ҳамон мендан кўриб бу ишлар барин,
Энди мени атанг «жаҳонофарин».
Бошин қуйи солди муъбад ва аъён.
Бирор сўз дейишга ожиз тил – забон,
Бу сўздан шоҳ фарри хип-хира бўлди.
Жаҳон бошдан-оёқ миш-мишга тўлди.
Барча кетди шоҳдан ўгириб юзин,
Улуғлар ҳам четга олишди ўзин.
Учу йигирма йил ўтмайин сипоҳ.
Бари тарқаб кетди, бўш қолди боргоҳ.
Манманлик, такаббур келтирди ташвиш,

Шундан сўнг оркага кетаверди иш.
Демишки, ширин тил кекса донишманд,
«Шоҳ бўлгач, назаринг баланд тут, баланд.
Яратгувчига ким бўлмиш ношукур.
Тинимсиз балодан дили тирналур».
Жамшидни тарк этди ҳаловат-хузур.
Шоҳлик партавидан сўна бошлар нур.
Кўз ёшин тўкар-у, фойдасиз факат.
Не тавбалар қилар, топмас инобат.
Яздон фарри ундан кундан-кун жудо,
Кундан-кун сезилар – яқиндир бало.

Заҳҳок ва унинг отаси ҳақида қисса

Бир ҳукмдор яшар эди ул замон,
Найздорлар чўли унгадир макон.
Таги тоза, ўзи кўп яхши киши,
Шоҳликда Яздондан чўчимок иши.
Мардос эрди унинг мусаффо номи,
Эҳсон, яхшиликка жўшар илхоми.
Сут бергучи эди чорваси анинг,
Кундан-кунга ўсар ғизоси анинг.
Шунингдек, кўй, туя, эчки галасин,
Чўпонларга бериб кўйган ул покдин.
Сутли кора моллар бўлик ҳар ёқда.
Тоза арғумоклар тўлик ҳар ёқда.
Кимда агар сутга бўлса эҳтиёж,
Олар керагича бебож, беҳирож.
Бир ўгли бор эди мисоли заҳра,
Меҳру муҳаббатдан дили бебаҳра.
Дунё излар эди номи ҳам Заҳҳок,
Дадил ва енгилтак эрди кўл нопок.
Беварасп ҳам деяр эрдилар ани,
Паҳлавий сўзи бу, нима дегани?
«Бевар» паҳлавийда, бўлсанг кулок - кўз,
Ўн минг деганидир дарийда бу сўз.
Бадавий отлари бўлган-чун ўн минг,

Номи ҳам Беварасп бўлганди унинг.
 Туну кун эгарлок учдан иккиси,
 Жанг эмас, шуҳрат деб турар йилкиси.
 Бир куни пок ният бир инсонсифат,
 Даргоҳига келди иблис – касофат.
 Ўспирин дилини тойдирди йўлдин,
 Сўз билан бошини айлантирди жин.
 Иблис сўзи унга жуда хуш ёқди,
 Кир ниятин билмай, меҳр ила боқди.
 Иблисга эс-хушин топшириб Заҳҳок,
 Ўз азиз бошига сочди кора хок.
 Кўнгил берганини тушунгач иблис,
 Шодланиб, авжига минди галамис.
 Ўз ишин қиларди иблис жавраши,
 Илмдан холийди Заҳҳокнинг боши.
 Деди: «Сенга айтар бор неча сўзим,
 Уни ҳеч ким билмас, айтурман ўзим».
 Йигит дер: «Тсзрок айт, айлагин кўтоҳ,
 Мени барча сирдан айлагил огоҳ».
 Унга деди: «Аввал ёд айлагил қасам,
 Сўнгра маъкул бўлур, ростин сўйласам».
 Дили пок ўспирин қасам этар ёд,
 Иблис айтганларин ижро этиб бот.
 Деди: «Сўзларингга солурман қулок,
 Лек огиз очмасман ҳеч кимга ҳеч чок».
 Иблис дер: Эй номдор, оқил паҳлавон,
 Не учун тахт узра бошқа бир инсон?
 Сенингдек ўғилга ота не ҳожат,
 Қулок сол пандимга, айтай бир ҳикмат.
 Ҳа демай бу чолдан холидир замон,
 Сен эса қудратга тўлган навқирон.
 Бу даргоҳ жиловин олгин қўлингга,
 Тахту тож мунтазир сенинг йўлингга.
 Менинг сўзим тинглаб, айласанг вафо,
 Бўлурсан жаҳонда ягона подшо».
 Яхши – ёмонликда фарзандга асло,
 Совук шабодани кўрмасди раво.

Ўстирди неъматда чекиб қанча ранж,
Ўғлидан шодланиб, бсриб бойлик, ганж.
Ёмонлиққа кетди фарзанди унинг,
Номусни унутди пайванди унинг.
Отаси конига булғонди ўзи,
Эсга тушди доно кексанинг сўзи:
«Фарзанд бўлса ҳамки шер каби гушна,
Отасин конига бўлмаган ташна.
Агар бошқачарок бўлиб чиқса иш,
Сирин онасидан керакдир билиш».
Таги паст, адолат билмаган Заҳҳок,
Тахтга минди ота қалбин этиб чок.
Бошига кўндирди арабий тожин,
Кўзлаб юрт инкироз ёки ривожин.
Иблис кўриб нопок ишин ўнгини,
Яна ўйлаб кетди хийла сўнгини.
Иблис Заҳҳокка дер: «Мен томон чопиб,
Етдинг бу жаҳонда мақсудинг топиб.
Агар яна мен-ла қилсанг аҳд-паймон,
Сўзимдан бош тортмай, айласанг фармон,
Бўлурсан саросар жаҳонга подшо,
Қуш. кумурска, хайвон, инсонга подшо».
Шуни деб жўнади бошка ёқ караб.
Бошқача иш тутиб кетди, во ажаб.

Иблиснинг ошпазлик қилгани

Йигитга айланди Иблис бир покταν,
Зийрагу хушёр дил, сўзга ҳам чечан.
Бирдан пайдо бўлиб Заҳҳок ёнида,
Мактовдан ўзга сўз йўқ забонида,
Деди: «Яраб колсам, шоҳим, хизматга,
Дастурхонинг тўлар шахду лаззатга».
Заҳҳок бундай сўзни эшитган замон,
Ошхона солинсин, деб килди фармон.
Ошхона калитин Иблисга берди,
Факат ул пиширган таомин срдн.

Ул вақт одам ўзин қилиб парвариш,
Одатмасди жондин гўштини ейиш.
Фақат мева-чева еярди одам,
Яна ердан чиққан кўкат, донни ҳам.
Сўнгра ўтказиб баднийат Аҳриман,
Жонвор гўштин ишки жой олди дилдан.
Иблис ошпаз турли қуш бирла ҳайвон
Гўштидан пиширар овқат фаровон.
Қон ичган шерсаёқ кундан-кун подшо,
Кучга тўлсин деяр қиличи бурро.
Ошпаз ҳар не деса хўп десин дарров,
Иблисга дилини қўйсин у гаров.
Аввал бокди тухум сариғи билан,
Ундан қудрат олар қўл, оёқ, бадан.
Подшога хуш келиб бундайн таом,
Ошпазга офарин ўқирди мудом.
Унга шундай дерди Иблис найрангбоз,
«Абадий омон бўл, шохим, сарафроз.
Эртага пиширай шундай бир овқат,
Ундан топар тану коминг хўп лаззат».
Қайтиб туни бўйи хаёлга толди.
Эрта не қилсам, деб ўйланиб қолди.
Эрта тонг ложувард қўйнидан осмон
Ёқутин чиқориб кўрсатган замон,
Қақлик, қирғовулдан пишириб таом,
Умид билан кириб айлади салом.
Қўлини таомга чўзиш билан шох,
Ақлсиз бошидан чекди ўтли оҳ,
Учинчи кун Иблис қуш ва қўзидан,
Таом қилди безаб кўкат, сабзидан.
Тўртинчи кун шохки ёзди дастурхон,
Бука гўштан овқат келтирди чакқон.
Хурушига берди заъфарон гулоб,
Ёнида қўп йиллик ёқут ранг шароб.
Шоҳ овқатдан олиб тотиган сари,
Эс-хушин оларди ошпаз хунари.
Унга деди: «Орзунг не? Қани, гапир?»

Не истагинг бўлса айлагум ҳозир».
Ошпаз унга аста дер: «Эй подшо,
Абадий яшайвер шод, фармонраво.
Ожиз юрагимга меҳринг тўлиқдир,
Фақат меҳринг ила таним бўлиқдир.
Шоҳдан фақат битта истагим бордир,
Истак бажо бўлса, омадим ёрдир.
Фармон этсанг, шул он ўрнимдан кўпиб,
Кўзга суртсам икки кифтларинг ўпиб».
Заххок эшитибок бундай гуфторни,
Тагига етмасдан бундай бозорни,
Деди: «Мен берайин комингни сенинг,
Кўкларга кўтарсин номингни сенинг».
Фармон этди Иблис жуфтидек келиб,
Икки кифтин ўпди, шодликдан кулиб.
Ўпди-ю, шу онда бўлди у ғойиб,
Бундай ишни кўрган борми ғаройиб.
Икки елкасида икки чўнг илон,
Шоҳ чора тополмас хайрону нолон.
Қилич-ла иккисин кесиб ташлайди,
Илонлар кайтадан ўса бошлайди.
Дарахт шохи каби тебраниб турар,
Елкаларда икки коп-кора аждар.
Фарзона табиблар тўпланиб келди,
Чорасин билолмай ҳар томон слди.
Турли найранглар ҳам килиб кўришди,
Илож топилмади, охир сўлишди.
Иблис яна келди шоҳ хузурига,
Бу гал табиб бўлиб чикди тўрига.
Деди: «Бўлганича бўлмиш энди иш,
Ҳозирламоқ лозим уларга емиш.
Тинчитгил вақтида берибон таом,
Бошқа ҳеч чора йўқ, топмассан ором.
Инсон миясидан хўрак бер фақат,
Ўзларин ўлдирса зора бу овқат».
Дсв нима мақсадни кўзламиш, кара,
Қандай мақсадига изламиш чора.

Ё инсондан холи колсин деб жаҳон,
Чора кўрмоқдами барчадан ниҳон?

Жамшиднинг рўзгори қаро бўлгани

Эронда нима гап? Ҳар ёқда хуруш,
Ҳар томонни босиб кетди жангу жўш.
Жамшид еруғ куни бўлганди қаро,
Уни ташлаб кетмиш фозил, умаро.
Эзид фарри энди нур сочмас сира,
Эгрини дер, акли бўлганми хира?
Ҳар томондан чиқар янги-янги шох,
Ҳар кабилабоши кўтарар сипоҳ.
Ҳар бири жанг қилди, с лашкар тузди,
Ҳаммаси Жамшиддан меҳрини узди.
Эрондан аскарлар чиқиб келди мўл,
Араб шоҳи томон барча олди йўл.
Эшитмишлар унда бор бир улуғ зот,
Барча хайиқармиш, ул аждарсифот.
Шоҳ кидириб елган Эрон сипоҳи,
Заҳҳок томон тушди уларнинг роҳи.
Бари унга бориб «офарин» деди,
«Сенга бўлсин Эрон – бу замин» деди.
Аждар сифатли шоҳ тез келди елиб,
Шоҳлик тожин кнйди Эронга келиб.
Эрондан, арабдан йиғди чўнг лашкар,
Пахлавон юборди унга ҳар кишвар.
Жамшид тахти томон у йўлга тушди.
Дунени Жамшидга узукдек қисди.
Жамшиддан юзини ўғирди бахти,
Чора йўқ. қўлидан чикмоқда тахти.
Чскинди, Заҳҳокка қолди тож-қулоҳ,
Улуғлик, шон-шавкат, ҳазина, сипоҳ.
Юз йилча йўқолди, кўрмади инсон,
Барчанинг кўзидан бўлганди ниҳон.
Юзинчи йил Хитой дарёси ёқда
Топилганмиш Жамшид, қариган чокда.

Заҳҳок уни қўлга топширмиш ногоҳ,
Бир дам фурсат бермай унга нопок шох,
Арра солиб килмиш қок икки бўлак,
Жаҳон ундан холи, қасд олмиш фалак.
Аждаҳо домидан беркиниб чандин,
Аммо тополмабди омонлик йўлин.
Шохлик дов-дастгоҳин тортволди замон,
Сомон тортилгандек қаҳрабо томон.
Тахтга ундан ортиқ ўлтирган ким бор?
Меҳнати бўлдими, қани унга ёр?
Етти юз йил бўлди Жамшид ҳукмрон,
Бошдан ўтказди кўп яхшию ёмон.
Не керак жаҳонда яшашлик узоқ,
Буюрмаса дунё сирини очмоқ?!
Парваришлар бериб гоҳ шаҳду шакар,
Кулоққа етишар юмшоқ овозлар.
«Меҳр ёр бўлди» деб этасан ҳаёл,
«Меҳр юз кўргузар» дейсан эҳтимол.
Шодланиб кетасан бу шодлик чоғинг,
Юрак сиринг каби очик кучоғинг,
Бир ўйин кўрсатар бевафо фалак,
Дилинг хун, шодлигинг битар бедарак.
Беш кунлик дунёга ишончим барбод,
Худоё, бу ранждан тезроқ кил озод.

ЗАҲҲОК ДОСТОНИНИНГ ҚИСҚАЧА МАЗМУНИ

Заҳҳок минг йил подшоҳлик килди. Унинг замониға ҳаёт яна Жамшиддан олдинги даврларға қайтди: Сеҳру жоду ривож топди, хурофот кучайиб, илму маърифат хор бўлди. У Жамшиднинг Арнавоз ва Шаҳрноз номли сингилларини ўз қасриға элтди ва уларға жодуликдан таълим бера бошлади. Ҳар кеча икки ёш эрқакни тутиб келиб, ўлдириб, уларнинг миясидан Заҳҳок елкасидаги илонлар учун овқат ҳозирлашарди. Армойил ва Кирмойил деган икки йигит олдиндан тузилган аниқ режа асосида

Заххокнинг ошхонасига ошпаз сифатида дохил бўладилар. Улар ҳар куни тутиб келтириладиган йигитларнинг бирини кутқариб, бир қўйнинг миясини кўшиб овқат пишириб бера бошлайдилар. Шу зайлда кунлар ўтарди. Заххок умридан қирк йил қолганда, бошига бир бало тушди: бир кеча Заххок туш кўрибди. Тушида ногаҳон уч жангари йигит пайдо бўлиб, улардан ёшроғи ҳўкиз бошли гурзисини кўтариб, Заххокнинг бошига уриб (уни асирга олибди) ва Домованд тоғига судраб олиб борибди.

Уйқудан бедор бўлган Заххок уламолару таъбирчилардан тушининг таъбирини сўради. Улар кўрқувдан асл воксани айта олмайди. Муъбадларнинг бошлиғи Зийрак охир-окибатда ҳақиқатни айтишга мажбур бўлади: Бир кун кслиб хали онадан туғилмаган Фаридун отаси Отибин ҳамда Бармоя сигир интикоми учун сени бандга олади ва тожу тахтни сендан тортиб олади.

Охир-окибатда Фаридун дунёга келади. Заххок илонлари кеча-кундуз овқат деб безовта қила беради. Фаридуннинг отаси Отибинни тутиб ўлдирадилар. Онаси Фаронак уни Заххок айғокчилари кўзидан йироқларга элиб яширади. Ана шу ерда ранго-ранг юнгли Бармоя сигир ҳам дунёга келган эди. Фаридунни ана шу сигир сути билан парваришлай бошлайдилар. Фаронак уч йилдан сўйиг ўғлини у срдан олиб, гўшанишинлик ихтиёр этган Ҳиндистондаги Элбурз тоғида яшайдиган муъбадга топширади. Заххок одамлари халиги экинзорни тинтув қилиб, Бармоя сигирни ўлдирадилар. Аммо Фаридунни тополмай, қайтиб кетадилар. Фаридун Элбурз тоғида яшай бошлайди. Ўн олти ёшига кирганда авлоди ва қариндош-уруғларини суриштира бошлайди. Онаси Фаронак унинг отаси Отибин қаснийлар шажарасидан бўлиб, Тахмурас уруғидан эканини айтади. Бу томонда Заххок зодагонларни йиғиб “Заххок адолатли шоҳ, у ростликдан ўзга суҳан айтмайди. У ҳеч қачон адолат ва ҳақиқатга қарши бормаган”. деб сохта ёрликлар таркатади. Сарой аҳли кўрққанларидан уни қўллаб-қувватлайдилар. Аммо ўша онлардаёқ ташқарида ситам кўрганларнинг ғалаёни эши-

тилади ва Заҳҳок тахтини ларзага келтиради: “Мен адолат истагувчи Коваман, шоҳнинг зулмини кўп тортган темирчиман, ўғиллари ўлдириш учун олиб кетилган аламзада отаман” деган овоз эшитилади. Заҳҳок шу заҳоти унинг ўғилларини озод қилиб, ёрликка имзо чекишини сўрайди. Кова қоғозни ўқигач, ғазаб билан ёрликни йиртиб ташлайди ва сарой киборларига қараб шундай дейди:

– Эй девнинг дастёрлари! Нега Худодан юз ўғирдингиз, нега жаҳаннам сари кадам қўйдингиз? Ўзингизга келинг! Шундай деди-ю, олдида бораётган ўғли билан саройни тарк этди. Кўча бозордаги халк унинг атрофига бирлашди. У фарёд чекиб халкни адолатхоҳликка чорлаб, Фаридун макони томон юз ўғирди. Фаридун даргоҳига етиб келгач, Кова этагидан бир байрок ясади ва шоҳи мато билан зийнатлаб, зару гавҳар ўрнатди ва уни ой шаклида доира-симон қилди. Унга кизил, сарик, бинафша байрокчалар ёпиштирди ва унинг номини “Дирафши қовиёни” деб атади. Фаридун курашиш вақти етганини билди. У биродарлари Катаюн ва Бармояларга мохир темирчиларни тўплашни буюрди. Темирчилар йиғилгач, Фаридун хўкиз бошли гурзи тасвирини ерга чизиб, темирчилардан шундай гурзи ясашни илтимос қилди. Улар гурзини ясаб келгач, Хўрдод куни, яъни олтинчи ойда Заҳҳокка қарши жангга жўнади. Улар зардуштийлар майдонига етишди. Ярим кечада яздонпарастлар орасида ҳам ғалаён кўтарилди ва улар Фаридунга жодугарлик ҳамда афсунгарликни ўргатишди. Фаридун Бағдод яқинидаги Дажла дарёси соҳилига етди. У Заҳҳок қалъасини забт этиб, у ердаги тилсимни йўқотди. Шундан сўнг Жамшиднинг сингилларини озод қилди ва бошларидан сув қўйишни буюрди. Натижада, уларнинг тани ва руҳиятини зулматдан ювиб тозалашди ва Заҳҳок қасрини Фаридун учун тайёрлашди ва Заҳҳокнинг Гандур отлиғ хизматкори бўлиб, у бўлмаган пайтда барча ишларини бажарарди. У қасрга кириб келиб Заҳҳок ўрнида ўтирган Фаридунни кўргач, таъзим бажо келтириб, қуллардек сўр ўпди ва хуш келибсиз, деди. Тонг отган маҳалда отга миниб қочиб Заҳҳокка

хабар берди. Эҳтимол бу уч киши меҳмондир, улар Арнавозу Шаҳрнавоз билан суҳбат куришиб ўтирибди, дейишди. Бунни эшитган Заҳҳокнинг кўз ўнгига ажал келди ва тез ҳаракат қилиш хусусида фармон берди. Улар йўлсиз томондан қаср ва саройга келишди. Фаридун лашкари ва исёнчи халқ билан жангга киришди. Заҳҳок ўзини танитмаслик учун темир либос кийиб олганди. У қаср томига чиқди. Шу пайт Фаридун билан кулишиб ўтирган Шаҳрнавозни кўриб, ғазаб билан ханжарини суғуриб олди ва каманд билан томдан тушди. У кизлар билан Фаридунни ўлдирмокчи эди. Шу пайт Фаридун гурзи билан бошига туширди, аммо ғойибдан фаришта келиб: “уни ўлдирмасдан асир олгин ва элтиб зиндонга ташла”, синган кўл-осқларини боғла, Дамованд тоғига элтиб зиндонга ташла” деди. Фаридун айни шундай қилди.

Миниб тахтга Заҳҳок, бўлиб шаҳриёр,
Давр сурди минг йил жуда бахтиёр.
Бўйинсунди унга тамоми жаҳон,
Шу аҳволда ўтди узун бир замон.
Тутиб яхши одат, олиб авж кин,
Хунар хору, жоду бўлиб аржуманд.
Адолат йўқолди, ёмонлик баланд.
Узайди ёвузлик – Аҳриман кўли,
Чин сўзга қисилди инсонлар тили.
Асира эдилар Жам авлодидан
Гўзал икки кизки, ларзон икки тан,
Иккиси Жамшидга сингил эдилар.
Аёллар тожи-ю, хушдил эдилар.
Никобли гўзалнинг бири – Шаҳриноз,
Ўзгасининг исми эди Арнавоз.
Суриб келтиришиб Заҳҳок ёнига,
Топнириб аждаҳо жиғилдонига,
Ёмонлар кўлида кўриб парвариш.
У кизларга жоду бўлиб қолди иш.
Илон шох ишидир ёмонлик, хуруш,
Уруш қатлу қирғин ҳам ғорат қилиш.

Илонларга ҳар кун лукма икки ёш,
Ҳар кеч икки туткун ёш кўзида ёш.
Агар мискин, ожиз ва гар паҳлавон,
Тутиб келтирурлар бериб шоҳга жон.
Кесиб бошларин ҳам чакиб миясин,
Пиширурлар таом илонлар учун.
Бор эрди бу элда иккита хушер,
Окил, мурувватли ва покизақор.
Биттасининг номи Армоил покдин.
Яна бири эса, Гармоил пешбин.
Учрашиб ундану бундан, сўзлашиб,
Заххоқ шоҳ зулмидан куйиб бўзлашиб.
Бири деди: “Борсақ ўшал даргоҳга,
Пазандалик қилсак у золим шоҳга.
Бир режа тузармиз, қилармиз илож,
Иложи топилса, қулар конли тож.
Қилармиз биз унда халоскорлик,
Агар чора топсак, кестар хорлик.
Ҳар кун икки нафар бўлса гар асир
Бирин кутқаролсак, бул иш ҳам хайр”.
Охиста бордилар конли даргоҳга,
Ажойиб таомлар қилиб подшоҳга,
Ёлланиб пазанда бўлиб олдилар,
Халоскорлик фикрин дилга солдилар.
Етишди яна кон тўкиш фурсати,
Қаро эрди икки ғариб қисмати.
Икковининг кўлин боғлаб жаллодлар,
Азиз умрин этмоқ бўлиб барбодлар,
Ошпазлар олдиға олиб етдилар.
Юкори тешиқдан тик ирғитдилар.
Бу ишдан ошпазлар дилида алам,
Кўзи лик тўла нам, дилида чидам.
Шоҳнинг қилмишидан кўпириб ғазаб,
Аммо бир-бирига жимгина қараб.
Асирлардан бирин омон қўйдилар,
На чора, бирини олиб сўйдилар.
Бирин ўрнига қўй миясин топиб

Ковурди, устига сепди ўт чошиб.
Бирига бериб эрк, дедилар: «йигит,
Кўринма, ўзинг эл кўзидан бекит.
Шаҳру кишлок томон рост айлама йўл,
Сенинг баҳранг энди бўлур тоғу чўл”.
Кўю эчки бошин чакиб, миясин
Таом этардилар, илонлар есин.
Ҳар ой тирик колди ўттиз чоқ киши,
Уларни бекитмок ошпазлар иши.
Етиб икки юзга йигилгач улар,
Ҳеч кимга билдирмай тоғ томон сулар.
Кўй, эчкига чўпон қилиб барчасин,
Юбориб турар тоғ ичра, офарин.
Бу кун курд ахлига жад-аждод улар
Шаҳарни қилишмас ҳсчам ёд улар.
Намат уй макони, чўлу тоғ йўли,
Худодан ҳайиқмас уларнинг дили.
Заҳҳокнинг яна бир сувз хоҳиши:
Элда бўлса агар машҳур ҳар киши,
Тутиб келтирурлар, сарвинозми у,
Паҳлавон, баҳодир, жилвасозми у.
Кссар бошин агар бўлса паҳлавон,
Элат ичра машҳур девбанди жаҳон.
Агар ёш гўзалдир, канизак қилур,
На Кай расми, на Кеш мақолин билур.

Заҳҳокнинг Фаридунни тушида кўргани

Ҳаётидан яна колганда кирк йил,
Нималар бошига келди, энди бил:
Гўзал қаср ичра ётар, уйку соз,
Кўйнида нозланиб ётар Арвиноз.
Уйку аро кўрди кўрқинчли бир туш,
Қилур қасдида уч баҳодир уруш.
Иккиси кексамиш, бириси ёшрок,
Каёний чехрада кўзлари чирок.
Белин боғлаган шоҳ мисол паҳлавон,

Қўлида ҳўкиз бош гурзиси равон.
 Келар эди золим бошига шигаб,
 Урарди Захҳокни аёвсиз саваб.
 Кичик ёшли ботир келиб устидан,
 Колдирмайин шилиб олди пўстидан.
 Кейин икки қўлин кесиб, боғлашиб,
 Каманд бўйнида, тоғ йўлин чоғлашиб.
 Кишан солиб, кийнаб уни хору зор,
 Этиб гарду гард ул кичик шохсувор,
 Илоншохни судраб, бсрмайин омон
 Юрармиш Дамованд чўккиси томон.
 Хиёнатчи Захҳок инграб шул замон,
 Жигар кони тепди бошига чўпон.
 Чўчиб уйғониб шох, тортди ўтли ох,
 Келди ларзага юз устунли даргоҳ.
 Товушдан чўчиб уйғонди шу дам
 Шан уйқуда ётган Арнавоз санам.
 Инграган Захҳокка деди Арнавоз:
 “Ае шох, не бўлди, сўзла, очиб роз?!”
 Ором стар эдинг пар тўшакда хуш,
 Нелар пайдо бўлди? Кўрдинг нечук туш?
 Сенинг фармонингда букун кенг жаҳон,
 Қуш, йирткич, деу жин сенгадур посбон.
 Бу етти иклимга ўзинг шаҳаншоҳ,
 Баликдан ойгача сен пушти паноҳ.
 Нечун чўчиб турдинг ором уйқудан,
 Сўзлаб бергил: шохим, сабаб не экан?”
 Ой юзли гўзалга дер шохи жаҳон:
 “Лозимдир бу тушни тутмоғим ниҳон!
 Бул тушим мазмунин эшитсанг агар,
 Жонимдан умидинг бутун узилар”.
 Шунда жаҳоншоҳга дсяр Арнавоз:
 “Жонинг бизга азиз, сўйла, очиб роз?!”
 Жаҳонда ҳеч иш йўк бўлмасин тадбир,
 Бир чора топамиз, сўйласанг бир-бир”.
 Юрак сирини шох очиб гашлади,
 Тушин бир-бир айтиб, дилин гашлади.

Шунда подшоҳга деди парируй:
“Буни шундай қўйма, бўлгил чоражўй.
Узугинг муҳрида жаҳон қисмати,
Қуш-хайвон, пари-дев, одам исмати.
Ҳар кишвар юборсин олиму доно,
Таъбирчи муъбадлар берсинлар фатво.
Уларга гушингни айт, изла чора,
Бунда не сирлар бор, нечун дил ера.
Ҳушинг олмоқ бўлган ким, билиб олгин,
Одам наслиданми, дев, пари ё жин?
Билиб олиб, сўнгра чорага кириш,
Ҳадикни дилингдан қувиб, бошла иш”.
Не демиш сарви қад, сочлари сунбул,
Бад андиша шоҳга бўлганди макбул.
Зоғ қаноти мисол жаҳон ҳам шу чоғ
Тоғ ортидан аста кўрсатиб чироғ,
Ложувард осмонга гуёки қуёш
Зар сочиб, айлади ёқутга подош.
Қайда бўлса агар муъбади зукко,
Билимдон, аҳли дил, уйғок ҳар доно
Барин ҳузурига чорлади подшо,
Мудҳиш туши билан айлади ошно.
Барини сўзлади подшоҳи жаҳон,
Улардан излади дардига дармон.
Ва деди: “Сирдан тез огоҳ айлангиз,
Тўғри йўлга мени ҳамроҳ айлангиз”.
Улардан туш сирин талаб айлади,
Яхшидан, ёмондан сўраб, сўйлади:
“Айтинг, қачон, нечук бўлғуси бахтим,
Кимга насиб этар бу тожу тахтим?
Ё бу сирни менга очиб соласиз,
Ё хор бўлиб, бунда бошсиз қоласиз!”
Муъбадлар юзи қўл, лаби қуруқшоқ.
Пичир-пичир гапдан сасиди қулоқ.
“Агар ростин айтсак, бу ҳам бир бало,
Жонимиз биргина, ҳаёт бебаҳо.
Яширин маънони этмасанг зухур.

Ҳаётдан кўл ювиб, қўлтигингга ур!”
Ҳеч кимса сўзини этолмай ошкор,
Уч кун ўтиб кетди, кандай чора бор?
Муъбадларга шоҳнинг ғазаб учкуни
Алангалаб кетди тўртинчи куни.
Деди: “Этмасангиз туш сириин ошкор,
Барчага еткулик курдираман дор”.
Муъбадлар бош эккан, чикмасди бир ун,
Дил икки бўлинган, кўздан оқар хун.
Бор эрди донолар ичра бир қари,
Эс-хуш бутун, ростлик эрди ҳунари.
Билимда, ақлда барчадан илдам,
Доно, зийрак турди ўрнидан шул дам,
Дил жўш уриб, кадам ташлади бебок,
Доно қаршисида турарди Заҳҳок.
Деди: “Ёмонликни унут шаҳриёр,
Туғилишнинг охир ўлими ҳам бор.
Сендан олдин қанча жаҳондор ўтди,
Улуғ тахт соҳиби хўп бисер ўтди.
Ғаму шодлик кунин кўриб, ҳар бири,
Узоқ умри охир бўлди охири.
Пўлатдан бўлсанг ҳам, асло қилма дов,
Қсмириб, йўкотар фалак беаёв.
Бошқаларга қолар тахтнинг охири
Қаро ерга қирар бахтнинг охири.
Номини сўрасанг, Фаридун бўлур,
Ер юзи ул била ҳумоюн бўлур.
Онадан хали у туғилганча йук,
Ҳали сенинг бахтинг бўғилганча йўк.
Пурҳунар онадан туғилган замон,
Мевадор дарахтдек юксалар чунон.
Мардлик билан боши ойга етади,
Тошу тахту камар истаб кетади.
Чинордек қомади, бўйи нақ осмон,
Елкасида пўлат гурзиси гарон.
Хўкиз бош гурзиси тушар бошингга,
Тахтдан улоқтирар бокмай ёшингга».

Нопок Заххок бсради унга савол
«Нечун у менга ёв бўлади қаттол?»
Диловар унга дер: «Бўлса эс-хуши.
Сабабсиз ёмонлик истамас киши.
Кина-адовати сабаб бўлгуси,
Дастингдан отаси бир кун ўлгуси,
Отасин этарсан қўлингда ҳалок,
Шундан у ёв бўлур дили дарднок.
Бир сигир келади уни боккали,
Доя – она бўлиб жонга ёккали.
Фаридунга келгай мукаддас снгир,
Сутидан парвариш топар жаҳонгир.
Дастингдан мукаддас сигир ҳам ўлур
Хўкиз бошли гурзи насибанг бўлур».
Заххок хабар топиб фалак ншидан.
Тахтидан йикилди, кетди хушидан.
Зийрак бу дахшагни кўрган замони.
Тура кочди ширин кўриниб жони.
Бўлди кайтиб келгач, подишо хуши,
Каёний тахтига чикмоклик иши.
Оламда Фаридун зотидан нишон
Кеча-кундуз излар ошқору ниҳон.
Оромин йўкотди, ўтмайди емиш.
Равшан кунни бўлди каро: серташвиш.

Фаридуннинг туғилгани

Узун каро йиллар сўнгига етди.
Аждаҳо подшонинг ҳаёти битди.
Фаридун ҳаётга қўйдию кадам,
Ёришиб кетгандай бўлди бу олам.
Ўсар комати, тик бир сарви равон.
Чсҳрасида шохлик муҳри намоён.
Улуғликда мисли жаҳондор Жамшид,
Нур сочишда худди кўкдаги хуршид.
Жаҳонга ёмғирдек хушёкар эди,
Кишига билимдек мўътабар эди.

Фаридунда эди фалак мехри хам,
Лутфи эхсони хам, севги сеҳри хам.
Кўринди Бармоя исмли сигир,
Сигирлар ичра ул эди беназир.
Онадан туғилган мисоли товус,
Товланар хар мўйда ўзгача бир тус.
Муъбадлар йиғилди, окил ва заранг,
Юлдузшунослар хам бўлди ҳангу манг.
Бундай сигирни ҳеч кўрмагай олам,
Ё қариялардан эшитмас одам.
Бу ҳақда хар томон таралди миш-миш.
Шум Захҳок: «изланг» деб берди фармойиш.
Фаридун отасин номи Отибин,
Отибинга хам тор бўлди бу замин.
Қочиб юриш унга куч келди охир,
Аждарнинг домига дуч келди охир.
Илон подишоҳнинг шум кишилари
Изғишар туну кун, шумлик ишлари.
Отибинни тутиб, бойлашиб нопок
Захҳокка элтдилар, айлади ҳалок.
Фаридун онаси – Фаронак шу дам,
Ўз жуфти бошига тушган бу алам,
Фалокатдан огоҳ бўлиш биланок,
Ўйлаб кетди ўғлин асрасин қандок?!
Ўғлини яшириб окила хотун,
Тўқайзорга кетди, кўздан оқар хун.
Шухратли Бармоя шу ерда эди,
Фаридун ризки шу сигирда эди.
Фаронак чорвадор ёнига борди,
Жигару бағри хун, дардини ёрди.
Деди: «Сутга тўймай колур бу гўдак.
Бир муддат сен асраб бермоғинг керак.
Бармоя сути-ла этиб парвариш.
Кўрсатгил бир муддат оталарча иш.
Агар ҳақ истасанг тикканман жоним,
Шунга аталгандир бор хонумоним».
Яйлов ва тўқайлар эгаси молдор

Пок дилли аёлга хизматга тайёр,
 Деди: «Қолсин бунда сенинг фарзандинг,
 Огишмай бажарай ўгиту пандинг».
 Фаронак топшириб унга фарзандин,
 Бирма-бир сўзлади ўгиту пандин.
 Мехр билан боқиб, уч йил кечирди,
 Муқаддас сигирнинг сутин ичирди.
 Ҳамон кидирмоқдан тўймасди Заҳҳок,
 Ёвуз ниятини қўймасди Заҳҳок.
 Оламга ёйилиб кетганди миш-миш:
 “Фалончида бормиш, муқаддас говмиш!”
 Фанорак яйловга югуриб келди,
 Чорвадор ва говга югуриб келди.
 Деди: “Яздон солди дилимга гулув,
 Бирор кун тинмас бу оламни тинтув.
 Ўғлим бу дунёда жону дилимдур,
 Ўғлимдан айрилмоқ менга ўлимдур.
 Чора излай, сабил қолсин Жодустон,
 Ўғлим олиб, қилай азми Ҳиндустон.
 Кўздан ғойиб бўлиб кетганим чоги
 Маконнимиз бўлгай Элбурс тоғи”.
 Тез чопар кийикдек она ҳам бола,
 Тоғ томон жўнашди нақ азон палла.
 Тоғ аро яшарди тақводор киши.
 Ибодатдан ўзга йўқ эди иши.
 Фаронак у чолга дер: “Эй покдин,
 Мен ҳам ғамгин она, нақ Эронзамин.
 Бу ўгилдир менинг қимматли болам.
 Бунга тобе бўлур бир куни олам.
 Кесар бу Заҳҳокнинг машъум бошини,
 Тупроққа тикажак жирканч лошини.
 Сен бўлсанг болага мехрибон посбон,
 Бағрингда бир муддат асраса ул жон”.
 Пок киши болани бағрига олди,
 Шамол ҳам теккизмай қаловлаб қолди.
 Заҳҳок шум яйловдан топганди хабар,
 Муқаддас ул говдан топганди хабар.

Келди у маст филдек адоват билан,
Бармояни ҳалок этди аввалан.
Сўнг бутун кўтонни айлади яксон,
На унда мол қолди, на молдор чўпон.
Фаридун уйига айлади шитоб,
Бирор зот тополмай бўлди хўп хуноб,
Аламдан ўт қўйиб барин килди кул,
Хоки гуруб бўлди саройи буткул.

Захҳок ва темирчи Кова достони

Илон шоҳи Захҳок даҳшатда тун-кун,
Тинмай қайтарарди: “Қайда Фаридун?”
Тоғу тахт эгаси, ҳисобсиз кудрат,
Лек Фаридун номи соларди даҳшат.
Бошига қўйибон ферузали тоғ,
Фил суяк тахт узра кидириб илож,
Улуғларни чорлаб ҳамма томондан,
Шоҳлигига паноҳ излаб ҳар ёндан.
Муъбадларга деди: “Аё, номдорлар,
Сизларга маълумдир барча бор ҳунар.
Менда бор яширин, хавfli бир душман,
Бу гап доноларга кундан ҳам равшан;
Ёвни кичик билиб, кутма омонлик,
Кунинг битар, тақдир килса ёмонлик.
Шунинг-чун беҳисоб лашкар килдим жам,
Унда одам ҳам бор, дев ҳам, пари ҳам.
Бир лашкар тузайин, дев билан мардум –
Биргалашиб килсин ёвларимни гум.
Бу ишда сиз менга бўлгайсиз таянч,
Бўлмаса хатардан ахволим аянч.
Халкқа қараб ёзинг бу кун бир нидо:
Эзгулик тухмини сочар подишо(х).
Сўзласа – сўзлари ростликдир фақат,
Ҳукмдор мулкида ҳоким адолат!”
Илоншоҳ бўлса-да қанчалар жирканч,
Қатталар кўркувдан бўлдилар таянч.

Мақтов ёрлиғига имзо чекдилар.
 Қари-ёш дилга гаш тухмин экдилар.
 Шу тобда эшикдан фарёд-ла кирди,
 Бир киши, дод дерди, адолат дерди.
 Уни яқин суриб шоҳ ҳузурига,
 Ўтказиб қўйдилар сарой тўрига.
 Шоҳ унга юзланди осилиб қабок:
 “Ким ситам қилди?” – деб айлади сўроқ.
 Қўлларин бошига уриб, дер: “Эй шоҳ,
 Менинг номим Кова, адолат, додхоҳ.
 Сендан ситам кўрдим, сендандир раво.
 Одил бўлсанг қилмоқ дардимга даво.
 Адолат кўргазмоқ бўлса қор-боринг,
 Билки, бу дунёда ошар миқдоринг.
 Менга сендан етди зулм, ҳам ташвиш,
 Жонимга кетма-кет санчавердинг ниш.
 Гар менга зулм қилмоқ бўлмаса ишинг,
 Недур фарзандларим тортиб олишинг?!
 Ўн саккиз ўғлимдан тўлганди жаҳон,
 Шулардан битгаси қолмиш бул замон.
 Ўша бирини ҳам қўймасанг агар,
 Дилимда аланга, эзилмиш жигар.
 Аё шоҳ, гуноҳим нимадир, гапир,
 Бўлмаса баҳона қидирма, ахир.
 Эй тождор, айлагил дардимга даво,
 Келтирмагил яна бошимга бало.
 Тақдир мени шундай эзиб ташлади,
 Дил ноумид, гамдан кўзим ёшлади.
 Ёшлигим ўтди-ю, қолмади фарзанд,
 Жаҳонда фарзанддан ўзга йўқ пайванд.
 Ситамга ҳам чеку қарона бордир,
 Ҳар зулм, ҳар нишга баҳона бордир.
 Қани, келтир, кўрай – қандай баҳонанг,
 Тақдир-ку мен билан қилур қаттол жаиғ.
 Мен бир темирчиман безарар, бегаш,
 Сен шоҳдан бошимга ёғар бу оташ.
 Сен шоҳсан, бўлсанг-да аждаҳо пайкар,

Шоҳ бўлиши керак адолатпарвар.
Агар етти иқлим шоҳлигингда жам,
Нечун бизга қисмат факат дарду ғам.
Энди ишларингдан менга бер ҳисоб,
Жаҳон хайратидан танг қолсин шу тоб.
Магар ҳисобингдан бўлади маълум
Фарзандимдан нечук айладинг маҳрум?
Нечук фармон этдинг, илонлар есин,
Гуноҳсиз ўғиллар тоза миясин?”
Темирчи сўзига шоҳ қулок солди,
Бу сўзларни тинглаб, хайратда қолди.
Қайтарилсин деди унга фарзанди,
Отага қўшилсин дилин пайванди.
Бу яхшилик билан муғамбир подшоҳ,
Қилмок бўлди уни ўзига ҳамроҳ.
Сўнг Ковага қараб деди подишо:
“Қани, бу номага сен ҳам чек имзо!”
Ёрликни ўқиғач Кова темирчи,
Кўзидан ўт чакнаб, ўртанди ичи.
Кексаларга деди: “Худо беҳабар,
Девга малай бўлиб қолибсиз аксар.
Аҳриман сўзига берибсиз дилни,
Дўзахга тўп-тўғри олибсиз йўлни.
Бу номага исмим чекмасман асло,
Ҳеч кўрқув сололмас менга аждаҳо”.
Ғазабидан қалт-қалт титрай бошлади,
Ёрликни йиртди-ю ерга ташлади.
Арзанда фарзанди билан икковлон
Ғазаб билан чиқди кўчага шул он.
Аъёнлар подшога айтиб офарин,
Дедилар: «Сендурсан султони замин.
Бошингдан ўтолмас жанг куни ҳатто,
Фалак бўронлари вале, ажабо,
Нечун ҳузурингда кизишиб Кова,
Тенгдошлардек қилур хом сўз илова?
Санга садоқатдан аҳд-паймонимиз-
Номани топтади, куйди жонимиз.

Дил тўла адоват югура кетди,
Фаридга садокат югура кетди.
Кўрмадик оламда бундай хунук иш,
Қотиб колдик, дилу жонда зўр ташвиш!»
Номдор подшо бериб буларга жавоб,
Деди: «Ҳолим ажаб бўлди. дилим об.
Кова бу эшикдан кириши билан.
Овозин қулоғим туйиши билан.
Мен билан темирчи ўртага бирдан
Бир тоғ пайдо бўлди гўе темирдан.
Ура бошлаганда бошига муштин,
Кўчириб юборди нак дилим ғиштин.
Билолмам не кечар бундан сўнг ҳолим,
Киши била олмас фалакнинг фолин».
Шоҳ олдидан Кова чиққани ҳамон.
Ўраб олди уни бозор, оломон.
У ҳамон хурушда, фарёд деб борар,
Адолатга кўзғал, ҳар зот, деб борар.
Дош бсрар пешбандин олов учига.
Юлди-ю, боғлади найза учига.
Байрокни кўтариб югурган ҳамон.
Бозор жойда чиқди фалакка тўзон.
Ўкириб темирчи дер: «Эй оломон.
Эй дилда яхшилик. кўнглида яздон-
Бор киши Фаридун номини десун,
Бош кўтариб, Заххок шомини десун.
Фаридун қошига йиғилиб бир-бир,
Унинг соясидан топайлик хузур.
Кўзғалинг бу подшо асли Аҳриман,
Яратувчига у дилида душман!»
Тенгсиз ўша пешбанд, ўша чарм байрок.
Ажратарди ким ев, ким дўсту ўрток.
Баходир темирчи босар илгари,
Кўшин тўпланар мўр-малах сингари.
Фаридун йўлини билди тусмоллаб,
Ўшал томон кадам сурди жадаллаб.
Янги раҳбар томон келишди етиб.

Уни олқиш билан олишди кутиб.
Найза учидаги Кова пешбандин.
Шоҳ байроқ атади, ясатиб чандин.
Дебога ўради, зардан безатди.
Гавҳару олмосдан мунчок қадатди.
Тўлин ойдек балққан бу тугдан иқбол
Ва бахт бўлиб боқди шоҳга истикбол.
Бир томон сариқ, кўк, кизил бир ёғи,
Шоҳ уни агамиш «Кова байроғи».
Бундан буси кимда тож киймоқ бахти,
Кимга насиб этса Каёний тахти,
Чатар бу байроққа анвойи гавҳар,
Дурри самин билан уни безатар.
Темирчи пешбанди – бу оддий байроқ
Кундан-кунга янги гавҳардан порлоқ.
Дебодан ялтираб, порлаб олтиндан,
Каёний юлдузи бўлди у чиндан.
Қоронгу кечалар мисоли хуршид,
Жаҳонга нур берар. кўнгилга умид.
Яна кунлар ўтди истикбол ниҳон,
Ҳеч кимга сириши сўйламас жаҳон.
Фаридун наздида бу янги олам
Заҳҳок шоҳ зулмига кўзгалмиш боҳам.
Она хузурига келди бел боглаб,
Каёний кулоҳин бошига чоглаб.
Деди: «Мен кстарман, майдон муддао,
Сенинг ишинг бўлсин куну тун дуо.
Жаҳон эгасидан бошкани унут,
Ҳар яхши-ёмон кун унинг бариш гут».
Она дили қону кўзида ёши.
Пок яздон ёдида эгилди боши.
Тачриға дедиким: «Ўғлимни зинҳор
Сенга топширдим, эй пок парвардигор.
Жонини узок тут хавфу хатардан,
Дунёни поклатгил ақлсизлардан».
Оламга овоза қилмайин, беун,
Юриш ҳозирлигин кўрар Фаридун.

Фаридунда икки ака бор эди,
Иккисига бахту икбол ср эди.
Каёнуш улардан бирининг номи,
Бошкаси Пурмоя, шодликдур коми.
Фаридун уларга лаб очиб кушод,
Деди: «Бўлаверинг, баходирлар, шод.
Бизга саодатдан келмоқда дарак
Улуғлик кулоҳин атамиш фалак.
Чорланг, темирчилар, келсин билимдон,
Бизга ясаб берсин гурзийи гарон».
Акалар бу сўзни эшитган ҳамон,
Югурар темирчи растаси томон.
Ким энди жаҳонга шон солмоқ бўлди,
Фаридун томонга йўл олмоқ бўлди.
Жаҳонгир кўлига олиб тез паргор,
Гурзи шаклин килди тупрокка нигор.
Текис ерда расми бўлганди пайдо
Хўкиз бошли гурзи, бахайбат бало.
Темирчилар бериб кўлини кўлга,
Ботир буюртмасин солишар йўлга.
Келтирилди гурзи номдор қошига,
Порлаши дов солар кўк қуёшига,
Гурзи маъкул тушди маҳкам ва зебо,
Тухфа берди олтин, кумуш ва сарпо.
Уларга ваъдалар берди диловар,
Улуғлик, хуррамлик, фаровонлик, зар.
Деди: «Аждаҳони тупрокка қувай,
Дилингиздан алам гардини ювай.
Яздон номин дилда қайтариб такрор,
Жаҳонда адолат этай баркарор».

Фаридуннинг Захҳокка қарши жангга чиққани

Фаридун боши тик, қуёшни чорлар.
Ота касди учун белини боғлар.
Хўрдод куни жангга отланиб шодон,

Бўлди нек фол ила йўлига равон.
Кўшин билан тўлиб кетди даргоҳи.
Булуғга етарди унинг боргоҳи.
Еб-ичиб кувонди, кайфи ҳам ортди,
Ҳорғинлик шоҳ раъйин уйкуга тортди.
Кўрдилар, халитдан Яздон унга ёр,
Кўрдилар, Фаридун шоҳ бахти бедор.
Акалар уйқуси қочиб турдилар,
Ёмонликни ўйлаб секин юрдилар.
Жойнинг бир томони Бўрзқуҳ номли тоғ,
Иккови тоғ томон кетди дили доғ.
Тоғ этакда ётар ноз уйкуда шоҳ,
Тун ярмидан оққан, кеча симсиёҳ.
Яқин келди ёвуз икки биродар,
Ҳеч ким топмас эди булардан хабар.
Тоғдан кўпоришди катта бир харсанг,
Шоҳ бошин янчмоқчи бу икки лаванг.
Қулатдилар шоҳни мўлжалга олиб,
Бутун тоғ, дарага гулгула солиб.
Энди шоҳни ўлган ҳисоб этдилар,
Мажак-мажак бўлган ҳисоб этдилар.
Қасир-қусуридан шоҳ бўлди бедор,
Ўзин сақлаб қолди пок парвардигор.
Афсун билан ул тош ўз жойин олди,
Юмалаб тушмади ёпишиб қолди.
Акалар тушунди: бунга Худо ёр,
Энди қанча қилма, бариси бекор.
Фаридун дашномдан тийиб тилини.
Йўлга ҳозирланди боғлаб белини.
Сипоҳни суришди, олдинда Кова,
Илгари юришди, олдинда Кова.
Баландда ҳилпирар Ковиён ялов,
Шоҳона, хумоюн, нурафшон ялов.
Арванруд томонга мардона қараб,
Ташлади шиддатли кадам тожталаб.
Паҳлавий сўз сенга бўлса гар дудмол,
Арвандни арабча – Дажла дея қол.

Бу озод шоҳ Дажла қирғогидан тез
Бағдодга от суриб стади шу кез.
Арванд қирғогига етгани хангом
Дарёчиларга у йўллади салом.
Арабча: «Барчани ишга сол, деди
Қолмасин битта ҳам кема, сол, деди.
Ҳаммасини суриб келиб қирғоққа,
Барчани ўтказинг нариги ёкка!»
Дарёбон бу сўзга қулоқ илмади,
Шаҳаншоҳ сўзига парво қилмади.
Жавоб бериб деди: «Менга пинҳона
Шундай фармон келиб етган шоҳона:
Менинг муҳрим билан келмаса фармон,
Бундан сурилмасин кема ҳеч қачон!»
Фаридун ғазабдан ботди ғарк терга,
Ваҳший дарё ваҳм сололмас эрга.
Шоҳона бел боглаб, ярогин осди,
Шер сиёқ отига қамчини босди.
Сардори кетидан барча лашкари,
Ўзин сувга урди ҳамма яксари.
Отлар бўронидан дарё ҳам тошиб,
Сув гоҳ от боши, гоҳ эгардан ошиб.
Ўқдек кетар отлар, сувга тегмас ёл,
Отлардан ҳам тезроқ учади хаёл.
Қирғоққа чиқишди, қуришиб хўлни,
Байтул муқаддасга буришди йўлни.
Паҳлавийда этсанг изоҳотини,
Дижхухт дейишарди унинг отини.
Араблар муқаддас уй дерлар уни,
Заҳҳок қурган эди аслида буни.
Чўл босиб шаҳарга яқин келдилар,
Зафар истаб, мисли чакин келдилар.
Бир мил жойдан ташлаб Фаридун нигоҳ,
Шаҳар ўртасида сарой кўрди шоҳ.
Айвони, пештоки Қайвондан баланд.
Гуёки қилмоқчи юлдузларни банд.
Осмонда муштарий каби нур сочар.

Орому шодликлар йўлини очар
Шоҳ билди: аждаҳо саройи шунда,
Улуғлик тожу тахт чиройи шунда.
Дўстларига деди: «Қаро тупрокдан
Шундай данғиллама уй қурган экан,
Қўрмакенки, унинг бирла бу жаҳон,
Бирор сирни саклар жаҳонда ниҳон.
Демак, бунда турмай жанг қилмок керак,
Зуд бориб ев ҳолин танг қилмок керак!»
Шундай деб қўлини гурзига урди,
Жилов кўйиб, отин йўлга тез бурди.
Саройбонлар хайрон, бу қандай ялов,
Бирдан пайдо бўлди гўё зўр олов.
Гурзиси зарбидан киёмат кўпти,
Қанчаки сокчи бор – бари ер ўпди.
Ёш подшо от билан кирди саройга,
Дунё кўрмаган эр етди бу жойга.
Эшиқда сокчидан ҳеч ким қолмади,
Шукрдан Фаридун тили толмади.

Зол ва Рудоба достонининг қисқача мазмуни

Манучехр даргоҳининг жаҳонпахлавони Сом кўпдан бери фарзанд кутарди. Ниҳоят, Яратганнинг инояти билан бунда жаннат юзли фарзанд туғилади. Аммо бу ўғил оқ соч эди: Буни эшитган Сом Худонинг амрига зид бориб, гўдакни бу оламдан йўқотишни буюради. Натижада, бегуноҳ фарзандни Симурғ уя қурган Элбурз тоғи этагига элтиб ташлайдилар. Уни кўрган Симурғ гўдакни кўтариб болалари хузурига элтади. Қуш болалари уни сийш ўрнига, болага мсҳрибонлик кўрсатадилар, яхши парвариш қиладилар. Орадан йиллар ўтади. Бола сарвдек эркин ўсади. Кечалардан бирида маст уйқуда ётган қалби доғ Сом туш кўради. Тушида Ҳинд тоғидан бир одам пайдо бўлади: унинг орқасида бир қул улкан сипоҳ билан келарди. Унинг чап томонида бир муъбад, ўнг томонида эса бир донишманд бор эди. Туш таъбирловчилардан туши

моҳиятини сўрашдан олдин Сом ўглини олиб келиш учун Элбурзга жўнайди: Симург ўз патларидан бир донасини юлиб Золга бериб, “бошингга огир кунлар тушганда оташга ташла, мен ўша заҳоти ёрдамга келаман”, дейди. Шундай қилиб, Зол Сийистонга – ўз хонадонига қайтади.

Бир неча вақтдан сўнг шоҳ сипоҳлари ота Гургсар ва Мозандарондаги исёнчиларни бостириш учун жўнайди, Нимрўз (Сийистон) ҳокимиятини Золга топширади ва таъкидлайди: “кўпроқ ўқиб, ўрган”. Зол шундай қилади: атрофига ҳарбий бошлиқлар, донишмандларни йигади. Натижада, дунёвий ишлар ва илмда камолот касб этади. Кунлардан бир кун Зол Нимрўзнинг чор атрофини кўриш учун йўлга чиқади. Айланиб юриб гузари Кобулга тушади. Кобулни Заҳҳок наслидан бўлмиш Меҳроб шоҳ бошқарарди. У эронликларга божу хирож тўлар эди. Зол бир дарё соҳилига саропарда ўрнаттиради. Меҳроб уни пешвоз олиб хизмат қилиш учун ҳузурига келади. Зол уни яхши кутиб олиб, эъозлайди. Меҳроб кетгандан сўнг зодагонлардан бири Золга:

– Унинг саройида куёшдан ҳам гўзал, аргувонгулдан ҳам зебо бир киз бор, – деб малика Рудобани таърифлайдилар ва Золнинг қалбига гулгула тушади... У кизнинг қалби ҳам Зол ишқидан бекарор эди. Икки карама-карши гавҳардан – бири эронлик, иккинчиси Заҳҳок уругидан. Булар ўртасидаги пинҳоний ишқ уларни яширин учрашишга мажбур қилади. Улар аҳду паймон қиладилар. Рудобанинг онаси Синдўхт бу можародан хабар топади. Ота-оналар бу никоҳга жиддий карши чиқадилар. Юлдузшунослар, донишмандларнинг маслаҳатлари ҳамда Золни имтиҳон қилгач, улар Меҳробнинг қизи билан Сомнинг ўғлидан шундай жаҳонпахлавон тугилади, у Эрон шаҳапшоҳлари-ю, паҳлавонларининг камарбастаси бўлади, дейишади. Шундай қилиб, улар бу икки ёшнинг никоҳидан яхшилик нишонини берадилар. Улардан Рустам тугилиб, асотирий ва афсонавий қаҳрамонга айланишини ҳам башорат қиладилар.

Мана бир хафтаким йўқдир Фаридун,
Туну кун мотамда, барча дили хун
Саккизинчи куни Манучсхр шох
Келиб кийди бошга каёний кулох.
Жодугарлар йўлин тўсган бу султон
Икки бор олтмиш йил тергади жахон.
Не пахлавонга бой бу рўйи замин,
Бари бирдек унга дсмиш офарин.
Кияркан бошига шохона тож, зар,
Дунёни қуршади қувончли хабар.
Қасамёд айлади мардоналикка.
Адолат, имонга фарзоналикка.
Деди: «Тахт узрамен, бошим осмонда.
Дўстга меҳр, ёвга ғазаб бор манда.
Замин банди-ю, чарх чин ёрим менинг,
Тождорлар боши шикорим менинг,
Яздон нури бошда, дилда имоним.
Порлок бахтим менинг, сўлмиш ёмоним.
Қаро кеча ёвни топкири ўзим,
Эгарда ўт булиб, чопкири ўзим.
Қўлимда ўйнайди қилич ва ярок,
Бошимда хилпирар Ковисн байрок.
Дубулғам яркирар, тигим хўп кескир,
Жангда жонимдан ҳеч бўлмама хавотир.
Жанг кунда олов, базмда булут,
Ё денгиздек жўшиб, ёғдираман кут.
Дастимдан ёмоннинг учар кулохи,
Қонидан ер бўлар қирмизи шохи.
Фил тишидан тахтим узра сочиб нур,
Тожимни улуғлар гурзим бахузур.
Шунча хунар билан мен оддий банда,
Дилда яратувчи номи арзанда.
Бошимиз саждада, кўзда ёш билан,
Барча иш негизин кўргум худодан.
Тожу тахт ундану, ўшандан сипоҳ,
Зафар ундан келур, ўшандан паноҳ.
Фаридун йўлдан борай тортмай бош,

Боболар кекса-ку, гар мен эсам сш.
Ким етти иқлимга йўлдан адашди,
Диндан бош товлади, ақли чувашди,
Ким ранжитар кашшоқ, озурда дилин,
Ким эсдан чиқарар фукаро-элин,
Бойлик кудратидан ким топиб ғурур,
Меҳнатқашни писанд қилмас такаббур,
Наздимда, барчаси кофирдир, кофир,
Аҳримандан багтар, фосоку фожир.
Кимда-ким Яздондан, нймондан жудо.
Нафратимга дучор бўлар, аввало.
Кейин қиличимга узатиб қўлим,
Умрин кискартаман, кессаман йўлин».
Номдор кишиларнинг бари бирдайин,
Манучехр шоҳга демиш: «Офарин.
Ўшал кутли бобонг, эй бахтиёр шоҳ.
Тахту тож сиридан этмишдур огоҳ.
Абад сенга бўлсин бунинг борлиги,
Муъбадлар кутлови, яздон ёрлиғи.
Сенинг фармонингда дили жонимиз,
Сенга бахшидадир ҳар бир онимиз».
Жаҳон паҳлавон Сом туриб ўрнидан.
«Эй адолатпаноҳ, – дер ҳурмат билан. –
Кўзларим кўзингда, дилда итоат.
Сендан адолату биздан шижоат.
Аждодингдан тортиб Эрон шохисен,
Баходирлар шери, пушт-паноҳисен.
Яздон паноҳидан тан-тожинг омон,
Бахтинг уйғоқ бўлсин, юрагинг шодмон.
Қадим замонимдан едигорим сан,
Сен менинг таянчим, мададкорим сан.
Разм куни шердек чиқариб чувур.
Базм кун сочасен офтоб каби нур.
Замин, осмон бўлсин пок хоки пойинг,
Музаффар тахт узра абадий жойинг.
Ҳинд қиличинг ерни поклади бир-бир,
Энди ором йўлин танласанг арзир.

Энди бизнинг навбат, бизники разм,
Сенинг жойинг тахт-у, насибанг базм.
Менинг аждодларим бари баҳодир,
Тахту тож таянчи бўлмоққа қодир.
Гершаспдан бошлаб Найрамга қадар
Сипоҳ тутардилар, гурзию ханжар.
Ижозат эт, жаҳон кезайин андак,
Ёв қони-ла ерни безайин андак.
Менга ботир номин берган аждодинг,
Дилимни овлади ақлингу додинг».
Подшо ҳам илтифот кўрсатиб ортиқ,
Сомга тўкиб солди шоҳона тортиқ.
Тахт ёнидан жилгач Соми баҳодир,
Бошқа паҳлавонлар ўтдилар бир-бир.
Сўнг оромгоҳ йўлин тутди подишо,
Қонун. тартиб йўлга тушганди дунё.

Золнинг туғилши

Қадим замонларни этиб намоён,
Сўзлаб берай энди ажиб бир достон.
Сомга қандай ўйин кўрсатди фалак,
Сўзлаб берай. қулоқ сол, ўғлим, андак.
Фарзандсизликдан кўп азоб чекиб Сом,
Дард чекиб, дилида истарди ором.
Шабистонида бор эрди нигори,
Ёноғи гулбаргу мушкинмўй ёри.
Фарзанд орзу қилар эрди шул ойдан,
Юрак арзандаси, хуршид чиройдан.
Аёлнинг ҳам Сомдан юки бор эди,
Бу юкдан жонига кўп озор эди.
Чақалоқ тугилди охир онадан,
Қуёшдек нур сочар ётган хонадан.
Хуснда, чиройда олам ичра тоқ,
Аммо бир айби бор, сочлари оппоқ.
Бундай оқ соч бола келгач оламга,
Ҳафта ўтди, ҳеч ким айтолмас Сомга.

Аёллар гуж-гуж Сом шабистонида,
Гўдакка бокишар, ҳадик жонида.
«Жуфти ҳалолингдан туғилмиш, дсб, чол»
Сомга айтмоқка йўқ кимсада мажол.
Доялар ичида битта канизак
Бор эрди, ҳайикмас, ботир, шерюрак.
Бу муждани Сомга етказди ўша,
Лаб очиб офарин дсб кўша-кўша.
Сўнг деди: «Сом бахти очилиб кулсин,
Ҳасадчилар дили ёрилиб ўлсин.
Яздон истагингни айлади бажо,
Орзуйинг ушалди, дил топсин даво.
Пушти камарингдан, аё ҳожатманд,
Туғилди ой юзли покиза фарзанд.
Пахлавондек бола ботир ва шердил,
Ҳалитдан у арслон нигоҳли ўғил,
Тана нукра мисол, юзи бир жаннат.
Бирорта хунуклик топилмас, фақат.
Фақат ок соч билан туғилмиш бола,
Не дердик, тангрига бу иш ҳавола.
Худо бергани шу, шукр кил, шукр,
Олмасин дилдан жой ҳеч ёмон фикр!»
Тахтидан оҳиста тушиб ботир Сом,
Ёр ёнига кириб борди шул хангом.
Кекса ўғлин кўрди, сочлари оппок,
На кўз кўрган иш бу, на туйган кулок.
Танга бутун мўйи оппок мисли кор,
Чиройи барк урар мисоли баҳор.
Фарзандини кўргач чолдек мўйсафид,
Жахондан бир йўла узилди умид.
Мардум таънаасидан тап тортиб колди,
Авзойи ўзгарди, хаёлга толди.
Қулочин осмонга ёзиб Сом факир,
Яратганга нидо киларди хакир.
«Эй тўғри-эгрідан баланд худойим,
Яхшилик туғилар раъйингдан дойим.
Агар килган бўлсам мен оғир гуноҳ,

Девларга эргашган бўлсам гар, э воҳ,
Карамли Тангридан кутардим карам,
Қилмайин ошкор кечирав эгам.
Бу шармандаликдан сиқилиб жоним,
Уятдан танамда қайнайди қоним.
Бу бола мисоли кичик Аҳриман,
Кўзлари қора-ю, сочлари суман.
Ботирлар бул томон йўл олиб агар,
Баднишон болани кўриб қолсалар,
Не дерман, десалар: «Бу қандай бола,
Парими, йўлбарсми, нечун бу ола?»
Бу бола деб мендан ошқору ниҳон
Кулажак киборлар, амиру султон.
Бу исноддан ташлаб кетай Эронни,
Юртимдан бегона кезай жаҳонни!»
Шундай деб юз бурди кўзида ғазаб,
Бахтидан норози, дилида азоб.
Қулларга буюрди тинчитинг дея,
Бу юртдан узоққа иргитинг дея.
Бир тоғ бўлар эди, Элбурз деган тоғ,
Қуёшга яқин-у, ердан кўп узоқ.
У ерда Симурғнинг уяси ҳам бор,
Унда бирор киши топилмас зинҳор.
Шу тоғ этагида ташланди гўдак,
Кўп замон айланди бу чархи фалак.
Ётар паҳлавонзот бегуноҳ гўдак,
Унга оқ ҳам бирдек, қора ҳам бирдек.
Бемехр отаси ташлаб қилди хор,
Аммо азиз этди пок парвардигор.
Боласига оқ сут бериб мода шер,
Орқа-ўнгин ялаб унга бир сўз дер:
«Сут эмас дил қоним сенга берсам ҳам,
Сени мендан қарздор билмасдим ҳечам.
Сен менинг ҳаётим, дилимга якранг,
Юрагим узилар мендан узилсанг».
Норасида бола эса, бегуноҳ.
Бир замон панжасин эмар тамшаниб,

Бир дам йиғи бошлар, дод солар кониб.
Симурғ боласига кидириб емиш,
Баланддан қиларди ерни азмойиш.
Кўрди бир чақалок гирён ётади,
Ер юзи мисоли уммон ётади.
Бешик тупрокдан-у, дояси тупрок,
Тана йўргакдан, лаб эмчакдан узок.
Остида кўз ёшдан ер қоп-қора лой,
Устида кун тик, йўқ қарич соя жой.
Она бўлганида ҳатто барс, паланг,
Офтобдан сояга оларди, аттанг.
Меҳр солди Симурғ дилига худо,
Боласи очлигин унутиб ҳатто,
Осмондан ташлаб тез ўзини, қаранг,
Болани иссиқдан олди, уриб чанг.
Элбурз тоғ учига чикди кўтариб,
Ини томон борди булутни ёриб,
Чиркираб болалар кутарди хўрак,
Уларнинг олдига жойланди гўдак...
Қарам қилган эди шафқатли Халлоқ,
Тақдирнинг ёзмиши бошка эди, бок...
Симурғ болаларга ташлади назар.
Чақалок кўзидан хунли ёш оқар.
Ажабким, болалар дилида шафқат,
Тегишмасди, гўдак ётар хуш сурат.
Унга нозик овқат овлаб келарди,
Сут ўрнига хайвон конин эмарди.
Шундай ўтаверди кўп узок замон,
Гўдак қолиб кетди у ерда ниҳон.
Гўдак ўсмир бўлди, йигитча бўлди,
Аста овозаси жаҳонга тўлди.
Қарвон ўтиб кўрмиш, қомат сарвдек тик,
Кўкраги тоғдекмиш, бели камишдек.
Бу ҳақда миш-мишлар узокка етди,
Нишони жаҳонга ёйилиб кетди.
Охири Сомга ҳам етди бу хабар,
Ташландик боласи бўлмиш моҳпайқар.

Сомнинг ўз ўглини тушига кўргани

Тунлардан бир туни ухларди доғдил,
Замон ишларидан ошуфта, хижил.
Ҳиндустон томондан, каранг, не туши,
От чопиб келармиш бир эркак киши.
Сарафроз пахлавон отлик тўсатдан
Сом ёнига келиб тушибди отдан.
Саломга эгилиб, қилибди сажда,
Ажойиб ўғлидан берибди мужда.
Уйғониб йиғибди муъбадларни у,
Ўғлидан сўзлабди, кўзларида сув.
Тушда кўрганларин қилибди изҳор,
Карвон хабарин ҳам этибди такрор.
«Бу ажиб ишларга сиз нима дейсиз?
Ақл-шурингиз мисоли денгиз.
Тирик қолганмикан у гўдак ҳамон,
Совуқдан, иссиқдан нечук саклаб жон.
Кекса-ёш, ҳар кимки мажлисда ҳозир,
Лаб очиб ботирга сўзлади бир-бир.
«Ҳар ким ношукурлик қилди Оллога,
Яхшилик ишни ҳам йўяр балога.
Тупроқдами, тошда, шер ёки паланг,
Сув ичра баликми, дарёда наҳанг,
Барчаси боласин этар парварниш,
Раббимга шукр этар, этар ситойиш.
Яхшилик одатга етказдинг шикаст,
Боласин ташларми сендан бошқа кас.
Оқ сочидан бўлдинг дилтанг, бекарор.
Поку равшан тана ундан отмас ор.
«Тирикми, борми»... деб ўлтиргунча, тур.
Ўғлинг тирик, билу кидирмоққа юр.
Кимга Ҳақ паноҳи кўрсатар жамол,
Иссиқдан, совуқдан старми завол.
Худога ёлвориб, қилиб илтижо,
Яхшиликка ўзни айла раҳнамо».
Эргаси кун вақтлик туриб пахлавон,

Равона бўлди тез Элбурз томон.
Қоронғу тун чўкди, етди вақти хоб,
Дилда минг андиша этарди шитоб.
Яна туш кўради, яна Ҳинд тоғи,
Бир ғулом кўринди қўлда байроғи.
Ғулом чехрасидан ёригудск тун,
Ортидан келарди қатта бир қўшун.
Сўл канотда келар нуроний муъбад,
Ўнгда яна кекса донолик беҳад.
Сом ёнига келди шулардан бири,
Совук сўз бошлади, кўпчир таҳкири.
Деди: «Эй бебок мард, эй нопок киши,
Ҳақдан юз ўгирмоқ дилинг ғиш-ғиши.
Болангга доялик қилса куш тамом,
Пахлавон номини айладинг ҳаром.
Оқ сочлик эмасми одамга жамол,
Ўзингда ҳам, мана, оппоқ соч-соқол.
Оки ҳам кораси – Худо ҳадяси,
Адолатдан эмас ҳеч таъна саси.
Танангда ҳар куни янги ранг бисёр,
Шуни деб Худодан безормисан, зор.
Ўғлинг гар наздингда хор бўлибди, хор,
Уни азиз тутмиш пок парвардигор.
Доя йўк ўғлингга ундан меҳрибон,
Сенинг дилингга йўк меҳрдан нишон!»
Бундай тушни кўргач, бўлиб беором,
Домга тушган шердек ингранарди Сом.
Ҳадиксирар эди тағин у пок зот,
Бад ишга бермасми ёмон мукофот.
Сапчиб туриб, этди муъбадларин жам,
Отларга миндирди сарбозларин ҳам.
От қўйиб йўналди баланд тоғ томон,
Ташландик боласин кидириб ҳамон.
Бир тоғким, учида порлар сурайё,
Ҳар чўккиси юлдуз узмоқчи гўё.
Бир уя кўринар чўккида баланд,
Унга ҳатто Кайвон беролмайди панд.

Чўпкори сандалдан, шиздан пухта иш,
Ҳам уд чивигидан чийраб гўкилмиш.
Ҳайрон бокиб колди коя томон Сом,
Улкан уя хушин олганди тамом.
Кўкни тираб турар осмоний сарой,
Одамсиз тикланган, на ғишт бор, на лой.
Бир йигит кўринар келбат худди Сом,
Уя атрофида киларди хиром.
Жаҳонофаринга дся офарин.
Ботир Сом саждада ўпарди замин.
Шундай ажиб қушни яратган учун,
Уясин юлдузга каратган учун,
Билди Яздон ўзи адолатпаноҳ,
Ҳар иш жиловдори – қудратли илоҳ.
Дарранда-парранда ғужғон бу жойда.
Қидира бошлади, чиқар йўл кайда?
Аммо тополмайин бирор йўл, сўқмоқ,
Илтижо бошлаб Сом деди: «Ё раззоқ,
Ҳар жойда ҳозир нозир додгар,
Истасанг қуешу ой нури ўчар.
Сенга сано айтиб, саждада бошим,
Ваҳимада дилим, кўзимда ешим,
Менинг пок пуштимдан бўлса бу писар,
Аҳриман тухмидан бўлмаса агар,
Яна бир мартаба банданг қўлин тут,
Гуноҳимни афв эт, қилмишим унут!
Тангрига этишгач бу сир-синоат,
Илтижоси шунда бўлди ижобат.
Симурғ тоғ устидан кўз ташлаб дарҳол,
Сом гуруҳин кўриб тушунди не хол:
Симурғни кўрмоққа келмаган булар,
Буларни чорлаган жигарбанд, жигар.
Сом ўғлига Симурғ деди: «Навкирон,
Бунда ўсдинг кўрмай сен сруғ жаҳон.
Сени парваришлаб доянг бўлдим мен,
Суянчик, таянчинг, поянг бўлдим мен.
Сенга мен ном бериб Достон Занд,

Зеро отанг ташлаб килди достон банд.
Сенинг билан доим колсин ушбу ном,
Шу номда атасин сени ботир Сом.
Отанг Сом жаҳонга машхур пахлавон,
Улуғлар ичра у сарафроз инсон.
Фарзандин кидириб келмиш бу тоққа,
Бахту обрў бокмиш энди сен ёққа.
Энди сени баланд кўтарсам раво,
Олдига беозор кўймоқ муддао».
Симурғдан бу сўзни эшитгани дам,
Йигит кўзларин ёш, дилин босди ғам.
Одамлардан овлоқ ўсса-да хомуш,
Одамлар тилига ўргатганди куш.
Симурғ овози-ла сўзларди чечан,
Ақлу хуш жойида ва ширинсухан.
Забон бахш этганди билим ҳам Яздон,
Забардаст тана-ю, шерюрак эҳсон.
Бу сўзни эшитиб чин она кушдан,
Достон дер «тегмишман жонга энди ман,
Уянг бу жаҳонда энг ёруғ даргоҳ,
Иккала канотинг менга тож кулоҳ.
Мен сендан миннатдор, қарзим – ширин жон,
Оғир кунда қилдинг мушкулим осон».
Симурғ жавобида деди: «Сен агар
Шоҳона турмушга ташласанг назар,
Бу уя кўринар эрди тангу тор,
Янги ҳаёт чорлар сени, энди бор.
Дўстлигимдан сени кузатадирман,
Подшолик томонга узатадурман.
Бу жудолик менга жуда ҳам оғир,
Аммо сени унда бахт кутар охир.
Ўзинг билан олиб кетсанг паримдан,
Узоқ тушмагайсан ҳеч назаримдан.
Бошингга келмасин қандай оғир иш,
Ё яхши, ёмондан қўнса бир ташвиш.
Паримдан бирини ташла оловга,
Шунда қирон келур ҳар қандай ғовга.

Пардан бирин ўтга ташлагин дарров,
Йўлинг ёритади шунда бир партов,
Қанотим остида парвариш қилдим,
Болаларимга тенг болам деб билдим.
Булутдек устингда бўлурман пайдо,
Олиб кетурман ё чекинур бало.
Доянг мухаббатин унутма бир он,
Меҳринг дилга пайванд, ўртар бу хижрон».
Дилга таскин бериб, чангалга олди,
Булутлар аро ул кўринмай қолди.
Шўнғиб чиқди, тушди падар ёнига,
Паға-паға сочлар тушар сонига
Танаси фил мисол, чехраси баҳор,
Ота кўриш билан йиғлаворди зор.
Бошин эгиб Симурғ қошига чўқди,
Ташаккур, офарин сўзларин тўқди:
«Эй қушлар подшоҳи, сенга додгар
Ато этмиш шунча қудрату хунар.
Жабрдийдаларни олиб қанотга,
Меҳр кўрсатасан ҳар бир пок зотга.
Ёмон ниятлилар холин этиб танг,
Арзир абад шундай зўр бўлиб қолсанг».
Симурғ парвоз этиб, тоққа йўл олди,
Сому барча уни кузатиб қолди.
Сўнг ўғлига боқди бошидан-оёқ,
Тахту тожга лойик кўринди шу чок.
Чехраси қуёшдек. тана шердек зўр,
Дили паҳлавону қўл қиличга жўр.
Кўзлар каро катрон, киприги оппок
Лаблари лаъл мисол, лолагун ёнок.
Оқ сочлар ташланиб турмаса кўзга,
Толиб бўлмас эди бирор айб ўзга.
Сом дили жаннатдек барқ уриб кетди,
Дилда не хуш сўз бор ўғлига этди.
Деди: «Юмшоқликни пеша қил, ўғлим,
Ўтмишни ёд этмай исит дил, ўғлим.
Мен ҳам бир бечора, Худо бандаси.

Сени кайта топдим, дил арзандаси.
Сенга мехру дилим. гувохим Халлок,
Қаҳру ғазаб ссндан бўлғуси йирок.
Ҳар неки истасанг, мен бундан буён
Истагинг бажарай – яхшими, смон.
Пахлавонларга хос бир қабо билан,
Гавдасини ўраб, туширди тоғдан.
Тушгач, кийинтирди шохона либос,
От ҳам келтиришди ботирларга хос.
Унга Золи Зар деб от қўйиб олди,
Симурғ қўйган Достон номи ҳам қолди.
Сом ёнига бирдан йиғилди аскар.
Бари шоду хуррам, бари жилвагар.
Олдда филлар борар. тоғ баробар чанг.
Ноғора сасидан қулоқлар гаранг.
Ноғора, довулга жўр бўлди карнай.
Олтин кўнғироқлар, хиндуча сурнай.
Суворий кийкириб тушади йўлга,
Шодлигу хуррамлик тўлади чўлга.
Шаҳарга шод наъра тортиб келдилар.
Яна бир пахлавон ортиб келдилар

Золнинг Рудоба хузурига келгани

Кўринмай қолган чок нуроний хуршид,
Хужраси ёпилиб, йўқолгач калид,
Золи зар ёнига келди канизак,
Деди: «Бари тайёр, йўлга туш тезрак».
Сипоҳдор йўл олди Рудоба томон,
Севгиси жўш урган бир ошиқсимон.
Томга чиқиб кутар қора кўз нигор,
Сарви қад устида тўлин ой дийдор.
Узоқдан қораси кўринган ҳангом,
Достон томон чўзиб қўлини гулфом,
Икки лаълин очиб. дилин этиб шод,
Деди «Хуш келибсан, эй пахлавонзот.
Яратгувчи мсҳри абадий сенга,

Замину сипехр абадий сенга.
Канизагим бўлсин хуррам, бахтиёр,
Бошдан-оёк хуснинг айтганича бор.
Шоҳона чодирдан юриб пиёда
Кслибсанми ҳориб-толиб афтода».
Сараскар узоқдан туюб овозин,
Томга бокиб кўрди у сарвинозин.
Том бўлибдир унинг хуснидан равшан,
Гулдек ёноғидан ҳаммаёк гулшан.
Достон унга дейди: «Эй мохрў гулфом,
Осмондан офарин, мендан ассалом!
Неча тун уйқусиз юлдузга бокиб,
Худога ёлвордим, жонга ўт ёкиб,
Истагим жаҳонни яратган Худо,
Дийдоринг айласин менга хувайдо.
Букун дилим обод этди овозинг,
Бу ширин гуфторинг, латофат, нозинг.
Висолга чора кил бахтли кечада,
Турмайлик сен томда, мен тор кўчада».
Достондан бу сўзни тинглаб паризод,
Икки зулфин пастга ташлади кушод,
Гўё сарв учидан осилмиш каманд,
Нақ мушку анбардан эшиб килмиш банд.
Илондек тўлғаниб ҳалқа-баҳалқа,
Юзин сийпаб турар аркондек салқа.
Кунгурадан зулфи тушгани ҳамон
Зол ўйлаган эди: «Бу сара аркон»,
Рудоба овози келди бахт кушод:
«Эй пахлавонбачча, эй баҳодирзод,
Тезроқ кел, шерпанжанг билан тез ёпиш,
Зулфимни сен учун килдим парвариш».
Бу сўздан хайратга тушиб Достон,
Ҳамон караб турар ой юзли томон.
Сўнг мушкин сочларни ул ўпа кетди,
Келин кулоғига овози етди,
Тўйиб ўпиб деди: «Эмас адолат,
Куним каро бўлсин, бу қандай ҳолат.

Ўз жонимга ўзим қасд айласам, қасд,
Ўз хаста дилимга урса найза даст».
Навқаридан олиб қирк қулоч аркон,
Сарой деворига отар паҳлавон.
Кунгурага тушди аркон ҳалқаси,
Зол томга югурди, жон ер садқаси.
Том устида пайдо бўлиш билан Зол,
Таъзим бажо этиб, келди ойжамол.
Қўл тутиб кетишди Рудоба, Достон,
Ишқидан, бахтидан, висолдан мастон.
Зинадан ичкари тушишди осон,
Рудоба қўлини қўймайди Достон.
Зарнигор хонага кириб келдилар,
Хушдийдор хонага кириб келдилар.
Ҳамма ёк жаннатдек сочар эди нур,
Хизмат кутиб, қатор турар неча хур.
Зол эса ёридан узмайди назар,
Бу не зебу ҳусн-у, бу не зулфу фар.
Бу не зирак, не тавк, дурри зарнигор,
Не зебо кийимлар, не боғу баҳор.
Икки юзи худди лолайи чаман.
Соч учи қўнғирок, шикан, бар шикан.
Шаҳаншоҳ шуқуҳи билан Золи зар,
Ой ёнида нурга чўмиб ўлтирар.
Белбоқда яраклар Исфаҳон, ханжар.
Бошидаги тожи ёқуту гавҳар.
Рудоба жонига зиё-ўт ёқар,
Кўзларин узолмас, ўғринчи боқар.
Зўр билак, кенг елка, ёлига қарар.
Тоғни талқон қилур Золига қарар.
Рухсори нуридан жонида олов.
Қарагани сари қонида олов.
Ўпич, кучок бўлди севги ундови,
Лек оху бўлмади қоплоннинг ови.
Маҳлико санамга деяр сарлашқар:
«Эй сарви мушқбу, гулюз, сийминбар,
Манучсхр топса бу ишдан хабар,

Бизга ҳамфикрлик қилмас бу сафар.
Эшитар бўлса гар Найрам ўғли Сом,
Таънасидан бўлур шодлигим харом.
Аммо бил, тикилган бу йўлга жон-тан,
Қайтмасман либосим бўлса-да кафан.
Худо ҳаққи, касам ичайин, жоним,
Маҳкамдан маҳкамрок аҳду – паймоним.
Яздон хузурида эгиб бошимни,
Покиза ният-ла тўкиб ёшимни,
Илтижо қилайки, Сом юрагидан
Жаҳолатни қувсин, шаҳаншоҳ билан
Яратгувчи солгай уларни йўлга,
Ошқора берармиз биз қўлни қўлга».
Рудоба дср эди: «Сенингдск мен хам,
Худо номин айтиб, ичаман касам.
Сендан ўзга бўлмас, йўк менинг шохим,
Сўзларимга тангрим ўзи гувоҳим.
Факат бир паҳлавон – Зол зарни дерман,
Шул номдор ботирни, қайсарни дсрман».
Севги эҳтироси ошар пешма-пеш.
Ақл узоқлашар, орзу келар пеш.
Шу зайлда етиб келди субҳидам.
Эшитилди довул овозаси хам.
Хайр-хўшлашмоққа очилди кучок.
Бирини ўриш бўлди, бирини аркок.
Ҳар иккисининг хам киприклари хўл,
Иккиси куёшга узатишиб қўл,
Илтижо килишар: «Олам сритқич,
Бугунча чикмай тур, бунча шошилинич!»
Пастга арқонини ташлаб бемалол,
Келган йўли билан пастга тушди Зол.

Золнинг Сомга нома ёзгани

Хузурига мунший чорлаб сипоҳдор.
Дилида борини айлади изхор.
Ёзилсин деди у Сомга бир нома,

Ташаккурномадан бошлансин хома.
Аввало жой берди наъту санога,
Шукроналар деди кодир Худога.
«Ундан шодлик-у ғам, равшан дил кўзи,
Баҳром, Ноҳид кунни яратган Ўзи.
Борлигу йўкликнинг эгаси Худо,
Барчамиз бандамиз, Холиқ ул танҳо.
Найрам ўғли Сомга ёғсин раҳмати,
Гурзи султони у. килич ҳазрати.
Ёвга қарши жангда кўтариб бўрон,
Кузгунларга овкат бергувчи чўпон.
Шамол кўзғатувчи жимлик сукутдан,
Қизил қон тўқувчи қора булутдан.
Баҳшида этгувчи тахту тож, камар,
Ё шоҳларни тахтдан узгувчи аждар.
Мардликка мардлигу санъатга санъат
Кўшар у сарафроз, одил валломат.
Нариман ўғли Сом жангга кирган чок
Яратмаган ўзга ундайни Халлок.
Бошқалар қатори мен ҳам бир кулман,
Муҳаббатни дилда тутган ўғилман.
Ёдимда, онадан туғилган чоғим,
Фалак ситамидан куйди димоғим.
Отам ноз-неъматда, чаманда, боғда,
Симурғ мени бокди тошлокда, тоғда.
Рози эдим ҳар не келтирса шикор.
Куш полапонлари билан бир қатор.
Жазира, гармсел куйдирар пўстим,
Гоҳ кум бўронидан кўр бўлиб ўсдим.
Мени паҳлавон Сом ўғли аташиб,
Сомга тахт, менга куш уяси насиб.
Бу ишларнинг бари Кайвон Зухалдан,
Бари Яздон иши, тақдир азалдан.
Жаҳондор ҳукмидан чиқолмас киши,
Бўлса ҳам булутга учмоқ хоҳиши.
Кўлингга пўлат ўк гар офарин дер,
Наърангдан пўст ташлаб қочар, бўлса шер.

Тишларинг мисоли сандон бўлса ҳам,
Пок Яздон олдида бўлур бошинг ҳам.
Букун шундай дардга бўлдим гирифтор.
Анжуманда килиб бўлмайди ошкор.
Ота, бўлсангиз ҳам нарра аждахо,
Кичиклар розини эшитмок раво.
Мухаббат оташи бирён айламиш.
Меҳроб кизи мени гирён айламиш.
Қаро тун юлдузлар суҳбатдошимдир,
Кўксимдаги даре, сув кўзёшимдур.
Дилимда дард чандон сийнамда алам,
Кўрганлар йиғлашар мен билан боҳам.
Дилим қанча ситам кўрган бўлса, бас –
Сенинг фармонингсиз урмасман нафас.
Нима дер бул куни донгдор аждахо,
Ўғлининг дарлига этар не даво.
Сипоҳдор этарми кохин сўзин ёд,
Деганди сўз дуррин этаркан озод.
Ваъдасин бузмагай, сипоҳдор падар.
Розилигинг менга лозим накадар.
Мен Меҳроб кизини олай никоҳга,
Одат – одоб билан кирай даргоҳга,
Отам ёдидадур ул бахтиёр кун,
Мени қайтиб берди жаҳонофарин.
Кўпчилик олдида айтган сўзинг бор:
«Тоғдан омон олиб келолсам, зинҳор.
Менинг орзум бўлар орзуси унинг,
Энди дилда фақат севгиси унинг».
Чакмокдан тез чопар куш қанот билан,
Дер хатни жўнатиб бир жуфт от билан:
«От бири хориса, бошқасига мин,
Тўхтамай этиб бор мисоли чакин.
Тўхтамай ўтавер бекат, раводдан,
Отамга етгунча тушмагил отдан».
Чопар шамолсимон елди шу заҳот.
Пўлат бўлиб кетди остидаги от.
Гургасарон ёнига келганда якин,

Сом бобони кўриб бўшатди тизгин.
 Тоғлар орасида юрар шер ўмров,
 Тозиларни кўйиб килар эди ов.
 Узоқдан чопарни кўргани хангом,
 Чиниккан хешларга караб ледаи Сом:
 «Узоқдан келади Кобул чопари.
 Остида елади Зобул чипори.
 Бўлса керак Достон чопари. албат,
 Унга саволимиз кўп бўлур ғоят.
 Достондан Эрондан ва Шахриердан:
 Эшитиш истаймиз дўсту ағердан».
 Ўзини чанг босган, оти афтода,
 Чопар Сом олдида бўлди пиёда.
 Ер ўпиб айлади таъзимни бажо,
 Яратганга ўкиб турди ҳамд-сано.
 Чопар саломига алик олар Сом,
 Чопар ҳам Достондан етказар пайғом.
 Сипоҳдор номанинг бандин счирди,
 Тоғдан пастга тушиб кўздан ксчирди.
 Достон сўзларини ўкиб бирма-бир,
 Жойидан жилолмай колди баходир.
 Золдан бундай ишни кутмасди хамон,
 Сийратин ўзгача киларди гумон.
 Дедиким: «Ҳар нима бўларкан пайдо,
 Хилъатидан бўлур бари хувайдо.
 Онаси йиргкич куш бўлгандан кейин,
 Орзуси шу бўлса, бунга не дейин?!»
 Оромин йўкотиб, дилда андиша.
 Овдан уйга қайтар у шоша-пиша.
 Ўйларди: «Розилик бермасам агар,
 Ўйлаб иш тут десам, буни қўй бадар.
 Худодан тортиб то оддий бир банда.
 Олдида бўлурман онтхўр, шарманда.
 Агар мен ол десам, орзуйингга ет.
 Дилинг хоҳинини, майли, бажо эт.
 Буни куш ўстирган, унисн девзод,
 Не бўлур булардан таркаминш авлод?!»

Юраги сикилар, боши котган Сом
Уйкуга кетди-ю топмади ором.
Бандасига ҳар иш гар бўлса душвор,
Юраги хаста-ю, танида озор.
Осон ечилади ҳар қандай тугун
Агар счилмоғин қўлласа гардун.

Синдўхтнинг Рудоба ишидан хабар топгани

Сипоҳдор ҳамда ул чехраси гулшан,
Хабарчилари бор, бир ширин сухан,
Аёлдан пайғомин этар пахлавон,
Пахлавонига ҳам ул сарви равон.
Шу аёлни чорлар Достон сипоҳдор,
Олган хабарини сўзлар шахсувор.
Дейди: «Рудобанинг хузурига бор,
Дегилки,эй покдил, мушкин кокилдор.
Сухан калаваси чувалиб кетди,
Калити топилди, ечар вақт етди.
Чопарим қайтариб юборибди Сом,
Чопар олиб келди бахтиёр пайғом.
Кўп ўйлаб, кўп сўйлаб, қилиб маслаҳат,
Биз томон бўлибди ул ҳам оқибат».
Нома жавобини бериб аёлга,
Олиб бор, дсбди ул қадди ниҳолга.
Рудоба ёнига мисоли бўрон,
Хабарни етказди хушхол, шодмон.
Суюнчи сийму зар бериб гулчирой.
Тополмасди уни ўтказгани жой.
Яна инъом этди сарпо бош-оёк,
Севинчдан чарақлаб кетди ҳамма ёк.
Яна харир дурра, арқоғу ўриш,
Асло кўринмасди қандай нозик иш.
Қадалган ёкуту тош, борлиғи зар,
Зарни босиб кетгай устидан гавхар.
Бир жуфт узук берди, киммати баланд,
Гавхардан кўзлари муштарий монанд.

Булар Золга эди, яна кўп пайғом,
Отасига раҳмат, ташаккур, салом.
Хужрадан чиқди, йўл олди айвонга,
Синдухт кўзи тушиб колди жувонга,
Дўк билан деди: «Сен қайдан? Қани, айт?»
Рост гапир, ёлғону эгриликдан қайт.
Вақти-вақти билан олдимдан юриб,
Қарамай кетасан хужрага кириб.
Равшан дилим сендан бўлди бадгумон,
Қани, айт-чи, кимсан? Таноб с камон?»
Кўркувдан юзлари бўлди оппок қор.
Ер ўпиб дەر эди, «Ё парвардигор!»
Синдўхтга деярким, «Мен бир хаста дил,
Нонин базўр топиб сяр бир йўксил.
Юраман уйма-уй ризк териб андак,
Бири либос олур, бошқаси бсзак.
Хужрасига ул-бул сўраб Рудоба,
Келтир деган эди гавҳар, духоба.
Олиб келган эдим бир тож зар нигор.
Яна бир халкаки, гавҳардор, шоҳқор».
«Барин ўнгимга ёй, қани ўша ссп,
Шундай қилиб, ғазаб ўтимга сув сеп!»
«Буларни Рудоба олиб колганди,
Яна келтир дея йўлга солганди».
«Пулини кўрсатгин, баҳосин билай,
Дилимдан шак-шубҳа гардини ювай».
«Пулини эртага, деди моҳтобон,
Ҳозир снимода йўк, қилма имтиҳон».
Эгри сўз кўринди Синдўхтга аёл,
Аёлга ёпишди мисоли дажжол.
Борди-келди сўзга тугаб сабру дош.
Енгини, қўйнини тинтиб, қилди фош.
Қимматбаҳо либос, газмолин кўрди,
Рудоба бошида рўмолин кўрди.
Қаҳру ғазаб билан чангаллаб сочин,
Ерга урди уни, ёзиб кулочин.
Борган сари ғазаб алами ортиб.

Сургаб борар эди сочидан тортиб.
Аёл оёк-қўлин боғлади ушлаб,
Оёк-ла тепарди, урарди муштлаб.
Ғамгин қайтиб келди сўнг хонасига,
Ғамдан ажин қўнди пешонасига.
Хонаси эшигин беркитиб маҳкам,
Андишага толди дилда дарду ғам.
Қизини чақирди, у етиб келди,
Бу эса аламдан юзини юлди.
Қўш нарғиз сувидан икки гул рухсор,
Ювиларди то гул бўлгунча тобдор.
Қизига деди: «Эй ой юзли гўзал,
Нечун чоҳни кўрдинг саройдан афзал?
Қолдими бирор-бир неъматини жаҳон,
Сенга тутмаганим ошқору ниҳон?
Нечун энди менга бўлдинг ситамкор,
Ҳамма сирни айла наздимда изҳор.
Бу аёл баландми, пастидан келур,
Ҳузурингга нима қасдидан келур?
Нима гап? Ким ҳақда бўлур кийлу кол,
Кимга аталган бу узук ва рўмол?
Араблар мулкидан, ўйлаб кўр хушёр,
Не фойда, не зиён қолмишдур бисёр?
Номи бўлганганга ақлу хуш ёрми,
Мендан ўзга сендек киз туккан борми?»
Рудоба тикилар ўз товонига,
Ордан тик боқолмас онажонига.
Икки нарғизидан икки арик хун,
Қизил гул япроғи, ёноклар гулгун.
Охир онасига дер : «Эй оқила,
Жон-дилим овлади улкан ишк ила.
Туғмасанг оламга кошқийди мени.
Зобул сипоҳдори Кобулда қолди.
Ишқидан бағримни ўт ўраб олди.
Мен учун қоронғу бўлди бу жаҳон,
Кўзим ёши оқар ошқору ниҳон,
Рухсорисиз менинг ҳаётим абас,

Бир мўйига унинг жаҳон арзимас.
 Бил, у мени кўрди келиб Кобулга,
 Аҳду паймон қилдик, кўл бериб кўлга.
 Кўришмоқдан нари ўтгани йўқ иш,
 Аммо ишқнинг иши ўтдек куйдириш.
 Улуғ Сомга Достон юборди чопар,
 Чопардан ўғлига берибди хабар.
 Қаршилиқ қилибди ранжиб бир муддат,
 Қариялар билан қилиб маслаҳат,
 Чопарга совғалар қилибди инъом,
 Эшитдим, охири нима демиш Сом.
 Сочин юлиб, ерга урганинг аёл,
 Кўлидаги лаш-луш, узук ва рўмол,
 Рўмолга қадалган гавҳару олмос,
 Суюнчиси эди кўлдаги либос».

Синдўхт қотиб қолди бу ҳангомадан,
 Икков бу лойиқ жуфт нақ бир жомадан.
 Эс йигиб, дер: «Кичик эмас бу савдо,
 Достондек олий зот оламда танҳо.
 Сом баҳодир ўгли жаҳон паҳлавон,
 Ҳам зоти, ҳам номи, ройи дарахшон.
 Фазилати кўп-у, аммо айби бир,
 Бир бўлса бирақай, улкан бир қусур.
 Шаҳаншоҳ бу ишдан бўлиб даргазаб,
 Кобул чангин коқар, билса яхшилаб.
 Бизнинг тухмимиздан бирон киз-ўғил,
 Эгарга чиқишин истамайдир ул».

Аёлни бўшатиб афв сўрайди,
 Энди бутун бошқа кўз-ла қарайди.
 Дер: «Шундай бўл доим, тилга берма эрк,
 Ақл кўзинг очик бўлсин, оғзинг берк.
 Нима эшитдинг, эй оқила аёл,
 Шу ерга, тулпроққа кўмиб кета қол».

Қизин кўрди заҳил севгидан дардманд,
 Қулогига кирмас насиҳату панд.
 Йиғлай-йиғлай келди қошонасига,
 Ухлолмас, не ёзмиш пешонасига?...

Мехробнинг Рудоба ишидан хабар топгани

Достон чодиридан Мехроб келди шод,
Унинг номини Зол бод-бод этмиш ёд.
Кўрди. Синдўхт ётар уйқуси харом,
Юзлари сўлғину дилда йўк ором.
Сўради: «Гапир тез, не бўлди, нечун,
Гул барги ёноклар заъфарон, сўлгун?»
Деди: «Бир ташвиш бор, ўтдек ёнар ич,
Мен ўйлаб, ўйимга столмайман ҳеч.
Бу ганжу ободлик, бу бойлик, зотлар,
Ораста қилинган арабий отлар.
Бу обод қошона, бу бўстонлар,
Дил орзусин топган ҳамдам аъёнлар,
Сенга садоқатли бу қаниз, навқар,
Бу боғлар, бу уйлар, хизматкор, чоқар.
Бу билим, бу қадду қоматларимиз,
Бу рою, бу бахту, омадларимиз,
Бу ростлик, бу зиё бари бу замон,
Тополмай қолурми фалақдан омон?
Баридан ёв дили обод бўлурми?
Бутун меҳнатимиз барбод бўлурми?
Бир тор сандук бўлур бизнинг баҳримиз,
Экканимиз мева бўлур заҳримиз.
Дарахтни ўстирдик, чекиб дарду ранж,
Бошига тож қўйдик, сарф айладик ганж.
Улғайиб етганда боши қуёшга,
Тулрок бўлур тушиб қулфат шу бошга.
Шундай умр сўнги, шул анжомимиз,
Билмадим, қайда бор дил оромимиз?!»
Синдўхтга Мехроб дер: «Сўзларинг янги,
Аммо янги сўзинг кўҳна жаранги.
Дунё беш қунликдир, билади башар,
Бири шод яшайди, бири хор яшар.
Бири янги келар, кстади биров.
Қани. қим қолибди чархга бўлмади ов?
Дилингни доғлама, азалий бу иш,

Акклданми тақдир билан уришиш?!»
Синдўхт унга дейди: «Эскидур қисса.
Аммо ундан чиқар янгича ҳисса;
Нечук тута олмай мен сендан ниҳон
Бошимизга келган балони бул он.
Фарзанддан баҳс этиб, ул некбахт қоҳин.
Сўзлаб берган экан дарахт қиссасин.
Сўзим қисса билан бошладим мен ҳам,
Токи тингласа деб шоҳим хотиржам».
Бошин пастга эгди, сарв қадди ҳам,
Қизил гул баргига нарғис берди нам.
Деди: «Сўзларимни тингла. зуфунун.
Истагимиз билан айламас гардун.
Билки, Рудобага ўшал Золи Сом.
Кўйган экан биздан бекитикча дом.
Қиз юрагин йўлдан урибди тоза,
Бир чора топайлик, бўлмай овоза.
Насихатим фойда бермади зинҳор,
Дили вайрона-ю, заъфарон рухсор».
Эшитиб ўрнидан даст турди Меҳроб,
Қўллари ханжарга этдилар шитоб.
Танаси ларзону юзлари кўм-кўк.
Дилу жигари хун, лабларида дўк:
Ҳозир кўрсатайин қизнинг кунини,
Дарё қилай тўкиб манфур хунини!»
Сапчиб турди, буни эшитиб она,
Белидан кучоклаб мулойимона.
Деди: «Гоҳи пирдан, гоҳи муриддан.
Мен ҳам фикрим айтай, кулок сол лутфан.
Кейин нима қилсанг, ўзинг биласан,
Қалбинг не буюрса, шуни қиласан».
Аммо Меҳроб уни суриб ташлади,
Маст филдек бўкириб, дилин ғашлади:
«Нечун сўндирмадим унинг куёшин,
Қиз туғилган замон кесмадим бошин?
Ўлдирсам бўларди аждод одати,
Мана оқибати, шул каромати.

Ким ота измидан кстаркан нари,
Ундан узоқ ота пушти камари.
Чангалини чархлаб бошлар экан жанг,
Бир масал сўзлабди чангалда паланг,
Жангга шошиламан, шудир табиат,-
Отам отасидан орттирган одат.
Ўгил бўлса, бўлсин ота нишони,
Ўхшамаса кўкка етар фиғони.
Бу хавфу хатар ҳам, ору помус ҳам,
Қўймайсан саркашни ўлдирай десам.
Шу баҳона билан Манучеҳр шоҳ
Ва Сом босиб келса не бўлур, э воҳ!
Қуёш кадар чиқар Кобул тутуни,
Шаҳару даласин қолмас бутуни».
Синдўхт лаб очиб дер: «Улуғ паҳлавон,
Тушунтирмак буни сенга ношоён.
Дилингдан ваҳима, шубҳани ўчир,
Сомнинг хабари бор булардан бир-бир.
Қулоғига етиб боргач бу сухан.
Сом жўнаб кетибди I ургасорондан».
Мехроб дебди шунда: «Аё, махлиқо,
Сўзламагил менга ёлгон мутлақо.
Ақлга сигарми бундай ажиб ҳол,
Тупрокка ўзини топширса шамол.
Бу ишдан бўлмасдим бунча дардманд,
Бало бўлмасми деб қўрқаман ҳарчанд.
Албат, Золни куёв десанг дегудай,
Катта-кичик ичра йўк ўзга ундай.
Қандаҳордан тортиб Аҳвозга қадар,
Ким Сомдек қудадан юзини бурар?»
Синдўхт унга яна дер: «Эй сарафроз,
Мен сенга ростини айтай, очиб роз,
Сенга келган бало – менга ҳам бало,
Аламинг – аламин, давоинг – даво!
Сўзларинг ҳақиқат, жону жаҳоним,
Шул эди менинг ҳам шубҳа, гумоним.
Рухим эзиб ғамнок қилган ҳам шул ғап,

Дилимдан шодликни шилган ҳам шу гап.
 Аммо бу иш оддий иш булмаса ҳам,
 Эрмакка арзимас дилда бунча гам.
 Фаридун бўлганди ямонликдан шод,
 Жаҳонгир Достон ҳам шуни этар ёд.
 Зеро обу оташ билан боду хок
 Қаро ер юзини этар тобнок».

Сом номасин берар, «Буни ўкиб кўр,
 Бир йўла босилар дилингадаги шўр.
 Гар бегона сенга ёри жон бўлур,
 Ғанимнинг юзлари заъфарон бўлур».
 Синдўхт сўзларини тингларди Меҳроб,
 Бошида минг хаёл, юрар бағри об.
 Сўнг Синдўхтга номдор қилади фармон:
 «Рудобани келтир ёнимга шул он».
 Синдўхт кўркиб кетди: «Бу шерюрак мард.
 Қилмасми қизини тагин гард-гард».
 Унга деди: «Аввал сўз бер, паҳлавон,
 Қўлингдан чиқажак у эсон-омон.
 Кобулистон ундан қолмайди ҳоли,
 Ёвузлик бўлмайди бу гулнинг фоли».
 Ваъда берди, бир оз исиди сиёна,
 Дилидан қувияди адоват-қийна.
 Сўз берди: қизига қилмас ёмонлик,
 Рудоба топажак тиңчлик-омонлик.
 Деярди: «Қараб тур, шаҳаншоҳ тагин
 Билгач, тор келмасин бизга бу замин».
 Синдўхт бу сўзларни эшитган чоғи,
 Паст эгилди ерга тегиб ёноғи.
 Қиз томон югурди, куларди кўзи,
 Туидек соч тагида нур сочар юзи.
 Мужда келтирдик: «Қутирган паланг,
 Охута ташланмас, бошлапмайди жанг.
 Энди зеб-зийнатинг ечиб тез, дэдил,
 Отанг олдиға бор, оёққа йиқил».
 Рудоба дер: «Зебу зийнат нимаси?
 Мугамбирлик нима, гурбат нимаси?»

Дилимни забт этган Зол номдор бўлса,
Нечун бекитайин бу ошкор бўлса».
Зару ёкут ичра мисоли шафак
Ота хузурига Рудоба илҳақ.
Уни кўриб ота қотиб қолди чин,
Жаҳон офаринга ўкиди таҳсин.
Беҳиштдек ясанган, гулкор пурвикор,
Ёркин куёш эди, яшнаган баҳор.
Унга дер: «Эс-хуши бошдан учган киз,
Таги тозалардан бундай иш эсиз...
Қачон Аҳриманга жуфт бўлур пари.
Завол топар узук, тожу тахт бари.
Қахтон даштидаги моргир агар
Муг бўламан деса ажали етар».
Рудоба тингларкан зору мубтало
Ўзини йўқотар, юзи қаҳрабо.
Равшан кўзни босди киприк мисли шаб,
Сўз эмас, нафасга мажолсиздир лаб.
Ота дили хуну ўзи кўп тажанг.
Даргазаб бўларди мисоли паланг.
Хонасига қайтди дили вайрон киз,
Заъфар юзга кўздан окизиб қон киз.
Худодан кутишар паноҳ мардона,
Дили вайрон қизу пешвоси – она.

Манучеҳрнинг Зол ва Рудоба севгисидан хабар топгани

Улуғ шоҳга етиб келди сарбасар
Меҳробу Золу Сом ишидан хабар.
Бўлмоқчи эмишлар бир-бирга пайванд,
Оқсоч Зол, Рудоба – аждаҳо фарзанд.
Муъбадлар йиғилиб суҳбат қурдилар,
Баҳс қизиби, анвойи сўзлар сурдилар.
Шоҳ хирандмандларга дер: «бу қандай иш,
Айём бошимизга солурми ташвиш?
Эрондан деғу жин, қоплону паланг

Изин куритгандим, дадил этиб жанг.
 Фаридун куритди Заххок илдизин,
 Колгани бир Мехроб псш килур кизин.
 Золи зар севгиси туфайли, хайхот,
 Қовжираган илдиз яшнаса, нахот!
 Агар Мехроб кизи ва Сом ўғлидан,
 Айём ўткир бир тиг чиқарса киндан.
 Бизнинг жавҳар бир ёқ, ул томон бир сқ,
 Захарга қўшилиб олади тарёк.
 Она томонига тортса навнихол,
 Бошида айланур турли бадхасл.
 Қўлига киритмок бўлиб тожу ганж,
 Эроннинг бошига солур дарду ранж.
 Бу сўзларга ўйлаб кўринг, не жавоб?
 Маслаҳат берингиз, бу ҳолатга боп».

Муъбадлар барчаси деди: «Офарин!».
 Шоҳни улуғлашиб дердилар: «Покдин»
 Дедилар: «Сен биздан доносан, доно,
 Аклда, кудратда ягона, якто.
 Не килсанг ҳам, аклинг буюрганин кил,
 Ҳатто аждаҳони овлайди ақл».
 Фузало сўзини тинглаб подишо,
 Иш окибатига излайди даво.
 «Нузар келсин!» дея айлади фармон,
 Нузар билан келди олий зот, аён.
 Ўғлига шоҳ деди: «Сом ёнига бор,
 Сўрагил, не бўлди ундан кор-зор.
 Дегил, бул томондан кайтаркан ҳамон,
 Ҳузуримга кириб ўтсин паҳлавон».
 Ота ҳузуридан чикибок Нузар,
 Паҳлавон Сом томон от бошин кўяр.
 Нузар келишидан хабар топган Сом,
 Истикболга чиқар кўрсатиб икром.
 У билан борарди бор баҳодирлар.
 Филларда довулар данг-дунг, кулок кар.
 Сом билан учрашди Нузари номдор,
 Улуғлар, аёнлар, нсча омилкор.

Салом-алик қилди ҳар икки тараф,
Бир-бирин шарафлар кўшин чекиб саф.
Наузар дийдоридан Сом бўлди хурсанд,
Отаси сўзларин етказди фарзанд.
Сом деди: «Фармони ҳаётим ўти,
Шаҳаншоҳ дийдори дил-жоним кути».
Сом базм куради, меҳмонлар шодком,
Аскарлар ичади шуҳрат топар Сом.
Дастурхон ёзилди, кўтарилди жом,
Аввал Манучеҳр номин олар Сом.
Сўнг Нузару Сомдан сўзладилар шод,
Ҳар кишвардан бир-бир айладилар ёд.
Базмда узун тун бўлганди охир,
Яраклаган офтоб очганида сир.
Баланд кўтарилди табла овози,
Элчилар тезлиги – бургут парвози.
Манучеҳр подшо боргоҳи томон.
Кўшинлар кўзгалди. шу бўлди фармон.
Хабар топганида Манучеҳр шоҳ
Кутишга шайланди, безатди боргоҳ.
Сори ҳам. Омул ҳам жунбишга келди,
Гўё катта дарё хуришга келди.
Отлиқлар чиқишди мисоли булут,
Қўлларида найза, эгнида совут.
Тоғдан-тоққа қадар лашкарга тўлди,
Қалқон жилосидан чўл денгиз бўлди.
Ногора, сурнаю карнай говғолар,
Филларга ортилган қанча савғолар.
Сомни шараф билан кутиб олди шоҳ,
Хилма-хил байроқлар, юз минглаб сипоҳ.

Золнинг Манучеҳр хузурига элчиликка боргани

Хаттотни ўтқазиб бошлади нома,
Номага битилди қанча хангома.
Аввал мадҳ этилди қудратли жаббор:

«Ҳар ишнинг бошида, охирида бор.
Яхши-ёмон ундан, бор-йўқлик шаксиз,
Бизлар бандалармиз, у – якка-ёлғиз.
Борликда нимани истар эрса у,
Чархи фалакнинг ҳам айланиши шу.
Қуёш, ой, юлдузлар эгаси оллох,
Ундан мадад топсин Манучеҳр шоҳ.
Разм куни заҳри котил, бедаво,
Базм куни тўлин ойдек сержило.
Гурзингдан кукундир ғанимлар шаҳри,
Сендан шодлик эрур ҳар кимнинг баҳри.
Фаридун тугини олиб қилсанг жанг,
Қаҳрингдан қочади қутирган паланг.
Тешилур найзангдан осмонўпар тоғ,
Самандинг наълидан бўлади тупрок.
Адлу амниятинг – ёмонлар шўри,
Бир сувлоқдан ичар кўй билан бўри.
Бажармоққа ҳозир не этсанг хоҳиш,
Қулингман, ёшим ҳам икки бор олтмиш.
Кундан-кун ортмоқда бошим кофури,
Шуни тож этмоқда ой-қуёш нури.
Сени деб бел боғлаб кўп жангга кирдим,
Қанча нопокларни аёвсиз кирдим.
Мендек чавандозни кўрганми дунё?
Гурзи, қиличбозни кўрганми дунё?
Гурзимга кўл урсам, ул Мозандарон
Баҳодирлар дили сув бўлди осон.
Барчадан ботирроқ бўлмасам, ишон,
Мендан бўлмас эди дунёда нишон.
Аждаҳо чиққанди, ватани Кашаф,
Оламни тап-тақир қилар мисли каф.
Шаҳардан-шаҳарга етар танаси,
Тоғдан-тоққа кадар эди сийнаси.
Қалтирар ваҳмдан жаҳонда ҳар жон,
Кеча-кундуз бедор туришар посбон.
Ҳавода қолмади бирор парранда,
Чўлдан йитиб кетди бутун дарранда.

Нафасида куяр карға каноти,
 Захридан ковжирар замин жонзоти.
 Сувдан наханг олар, солса гар човут.
 Домига тортилар тез учар бургут.
 Мардум кочиб кетди, колмади чорво,
 Унга колган эди бу ёруғ дунё.
 Кўрдимки, бу дардга малхам йўк эди,
 У билан бсллашар одам йўк эди.
 Мадад бсрди эгам, ул язdonи пок.
 Дилдан ваҳм кетди. кўзғолдим бсбок.
 Белимни боғладим, тилимда оти,
 Филдек от тагимда ёзик каноти.
 Эгарда, хўкиз бош гурзимдир гарон,
 Гарданимда калкон. кўлимда камон.
 Юрдим, дуч келолмас хатто наханг хам.
 Мен тезжанг баходир, ул эса тез дам.
 Мени кўрган инсон дсяр: «Алвидо.
 Аждаҳога килмиш бу зўрлик даъво!»
 Бориб кўрдим, ётар Элбурздек баланд,
 Соч-мўйи осилган каманду-каманд.
 Чўнг тили оғзидан тушиб бсмалол,
 Ерни коплаб ётар мисли коратол.
 Икки кўзи – икки қон тўла ховуз,
 Кўрибок газоби кўзғалди ёвуз.
 Гумоним шу бўлди, тингла, шаҳриёр.
 Кўйнимга уфурди оташ у ғаддор.
 Уммон бўлиб кетди кўзимга дунё,
 Қоп-кора тутундан жаҳон зимзиё.
 Бонгидан ларзага келди бу замин,
 Захридан ер юзи нак дарёйи Чин.
 Мен доғи бонг урдим бамисоли шер,
 Шундай иш килади ҳар мардона эр.
 Бир ўк олдим олмос, дастаси хаданг,
 Жўнатдим камоним тортиб хўп таранг.
 Шу бир ўкни килдим зафаримга ром,
 Оғзин тика олсам, шунда иш тамом.
 Оғзин тикиб кўйди бул тири паррон.

Тилин ҳам тортолмай қолганди илон.
Зудлик-ла иккинчи тир билан тилин
Ерга михлаб қўйдим, тўлғанар беун.
Учинчисин отдим, тешилди жигар,
Қаро хун оқизиб, қутуриб қалқар.
Ҳамла қилиб ерни менга тор қилди.
Шунда ҳўкиз бошли гурзим кор қилди.
Пок у парвардигор мадади билан,
Фил танли отимни қўзгаб жойидан,
Тоғни қулатгандай бошига осмон,
Гурзим-ла бошига туширдим чунон.
Бош ёрилиб тушди гўё жандапил,
Заҳари кўпириб оқар мисли Нил.
Зарбимдан қайта бош кўтармас аждар,
Мияси тоғ бўлиб, уюлиб ётар.
Кашаф дарё суви зардобга тўлди.
Замин тинчлик топди, ором жой бўлди.
Токқа қочган барча эркагу аёл
Қайтиб келиб мени шарафлар дархол.
Жангимни кузатиб турарди дунё,
Аждар эди бошга келган зўр бало.
Шундан мени «Соми якзарб» аташар,
Оёғимга тўқди халойик гавҳар.
Покиза танамга қилсам наззора,
Пўлат совут бўлиб кетибди пора.
Заҳардан тўкилмиш отим зирҳи ҳам,
Ундан мен ҳам тортдим неча вақт ситам.
У ерда неча йил ўсмас бир гиёҳ,
Ҳатто хору хаснинг қисмати сиёҳ.
Агар сўз бошласам девлар жангидан,
Номани бошламоқ керак янгидан.
Шундай жанглар қилдим. минг-минглаб боши
Юмаланди гўё сойларнинг тоши.
Доим шу, бўлсам мен агар жанг бошлар,
Юмаларди оёқ остига бошлар.
Қай тарафга бурсам отим жиловин,
Шер жой бўшатарди, колдириб овин.

Неча йилким эгар – тахти равоним,
Замин ўзи минган отим – ҳайвоним.
Мозандаронни ҳам Гургасоронни
Сенга бўйсундирдим, солиб суронни.
Неча йил этмадим юрту уйим ёд,
Яшадим, кўрсам дсб фақат сени шод.
Буқун билакларим у билак эмас,
Гурзим зарбаси ҳам унингдек эмас.
Заифлаша борар белим қуввати,
Гарданим эгилди, кетиб қудрати.
Қўлимдан тушарга ҳозирдир камон,
Йиқиб, оёқ-қўлим боғлади замон.
Энди Золи Зарга берамен навбат,
Камарбандим билан чўқморим, шояд
Олиб ганимларнинг умрин кам қилур,
Санъати дилингни шод-хуррам қилур.
Дилда бир истаги бор экан ниҳон,
Сендан мадад истар, эй шоҳи жаҳон.
Бир орзуки, Яздон эзгулик билар,
Унинг раъйи фақат яхшилик билар.
Раъйинг билмай туриб, бу иш юришмас,
Бандангмиз, катталиқ бизга келишмас.
Яна Золга берган аҳду паймоним,
Эшитгандир балки шоҳи жаҳоним:
Ўғлим тогдан тушиб, қўлга кирган дам,
Халойиқ ичра мен ичгандим қасам:
Раъйинг қайтармайман ҳеч бундан буён!
Менга рози дилин сўзлади чандон.
Ҳузуримга келди бари хуну хок,
Ишқдан суяк-бўғин бари чоку чок:
Мени дорга ос, тонг қолсин Омул дер,
Фақат омон қолсин сендан Кобул дер.
Ўсмиш у қуш инн, тогда-тошлоқда,
Уй жою оила, халқдан узокда.
Кўриниб қолибди Кобулистонда
Ой юзли сарвиноз ул гулистонда.
Ажабланиб бўлмас, бўлса девона.

Сендан истар кинмас, карам шоҳона.
Шу жойга етмишдир мухаббат захми,
Ким кўрса, келади юракдан раҳми.
Шунча алам кўрди бегуноҳ гўдак,
Унга қасам ичдим, эшитганингдак.
Йўллайман ўғлимни букуи сен ёкқа,
Тахтинг оёғига йиқилган чокда,
Улуглардек кўрсат караму шафқат,
Ақл ўргатмоқлик сенга не ҳожат,
Дунёда ёлғиз шул ўғлим бор холос,
Ғамдошим, сирдошим, кўйгучим ихлос.
Жаҳондор шоҳга ва акобирга Сом
Олқнш йўллаб қолур, хулласи калом».
Нома тамом бўлди, мақсади аён,
Олибок ўрнидан қалқиди Достон.
Эгарга минаркан Сом дилрабоси,
Ҳар ёқни босади карнай садоси.
Йўлга тушар бирга печа баҳодир,
Саройга от кўйиб бормоққа кодир.
Зобулистон қолди, қолди гулистон,
Яқзарба Сом қолди, йўл олди Достон.

Сомнинг Синдўхтга таскин бергани

Йўл анжоми тайёр, совғалар порлоқ,
Синдўхт отга минди мисоли чақмоқ.
Бошида яраклар румий бир кулоҳ,
Остида от ўйнар, қамашар нигоҳ.
Сом қасрига етди кўйиб отини.
Овозин чиқармай, айтмай зотини.
Коровулни чорлаб деди ногаҳон:
«Бориб айт билсин у жаҳон паҳлавон.
Кобулдан келибдур чопар дея айт,
Зобул паҳлавондан жавоб олиб қайт.
Билсин ул жаҳонгир лашкарбоши Сом,
Меҳроб гурддан олиб келмишман пайғом».
Бу хабарни Сомга етказди дарбон.

«Олиб келинг!» деди унга паҳлавон.
Синдўхт отдан тушиб, кирди саройга,
Етиб борди Сомга яқинрок жойга.
Ер ўпиб, шарафлаб ўқир офарин,
Тилида шаҳаншоҳ ва гурди замин.
Тухфалар, канизлар, отлар билан фил,
Қатор келар эди, чузилиб уч мил.
Бир-бир топширарди кушанда шерга.
Хайратда кўзлари тинган ул эрга.
Сом ўйланиб қолди, бошин солиб паст,
Боши гувилларди, хайратидан маст.
«Шундай мағрур юртдан келибдур чопар,
Шоҳ хотини – элчи, не бўлур хабар?...»
Агар совғаларни мен этсам қабул.
Шаҳаншоҳ бўлмасми бу ишдан маълул.
Қайтариб юборсам, ғазабидан Зол
Қанотин ёзмасми Симурғи мисол.
Муқаррар у мендан тағин ўпкалар,
Не дерман, халойиқ мени сўкса гар.
Бошини кўтариб дер: «Тухфа борин,
Канизу ғулому, оту филларин.
Қабул килиб олсин Достон маъмури.
Айтинг, юборибди Кобулнинг хури».
Паричеҳра Синдўхт сўзларди шодком,
Унга қулоқ осиб ўлтирарди Сом.
Кўрди, қабул бўлди салому савғо,
Яхшилик келади, бигади ғовғо.
Унинг билан бирга эрди уч санам,
Сарви кад, суман соч, тамтам ва ўктам,
Хар бирин кўлида биттадан коса,
Тўлдирилган лаълу дур, гавҳар роса.
Сипоҳдор наздида қулоқ очдилар.
Дурру жавохирдан сочки сочдилар.
Сўнг уйдан кўзгалди аёну арбоб,
Уйда қолди фақат бир неча аҳбоб.
Шунда Синдўхт деди: «Жаҳон паҳлавон,
Раёйинг билан кекса бўлур навкирон.

Билиминг дилларни этади гулшан.
Жаҳолатни қувиб, этасан равшан.
Муҳринг-ла боғланур емонлик кўли
Қилмишинг – эзгулик, яздоннинг йўли,
Адашган бўлса гар гуноҳкор Меҳроб,
Пушаймонда, икки дийдаси пуроб.
Не килди кобуллик бсгуноҳ бошлар,
Нечун окизмокчи бўлдинг қон ёшлар?
Бутун шаҳар сенинг учун яшайди,
Сенинг хоки пойинг, ғаминг ошайди.
Осғинг ўпмокка ҳозирдир шаҳар,
Номинг улуғлайди сени мўътабар.
Эс-хушу, куч-қувват бергандан кўрқкил,
Осмонга юлдузлар тергандан кўрқкил.
Унга ҳам бундай иш маъкул келмайди,
Мазлум қонин тўкиш макбул бўлмайди».
Соми ял унга дер: «Эй кўнгли абгор,
Яширмай баён эт, дилингда не бор?
Сен Меҳроб завжаси, сўзла, бу не ҳол?
Қизингни қасрда кўриб қолди Зол?
Қизингни ҳусни-ю жамоли қалай?
Қошу кўз, қомаги, қамоли қалай?
Ақли идроки-ю, одобин гапир,
Унинг фазилатин боб-бобин гапир».
Деди унга Синдўхт: «Аё хайрихоҳ,
Гурду паҳлавонга сен пушту паноҳ.
Аввал сендан чиқсин саҳт қасам сўзи,
Ундан титраб кетсин осмон, ер юзи.
Аҳд айлагил, менга берурсан омон.
Омон қолур, менга азиз ҳар инсон.
Менга бор сарою, мулку мол, орзу.
Қариндошу ватан, бойлигу обрў.
Сўзлаб берай менга онт ичганинг чоғ
Шаънимни асрарман тушурмайин доғ.
Не бойликка эга Кобулистоним,
Тутай, қабул этсин Зобулистонинг».
Шунда қўлин қўлга олиб гурди Сом,

Аҳду паймон қилди, бошлади пайғом.
Синдўхт тинглаб унинг қасам сўзини,
Ишонди, эркинроқ тутди ўзини.
Ер ўпиб, шарафлаб турар ўрнидан
Ва ростгўйлик билан бошлайди сухан:
«Билурсанки, Заҳҳок авлодидурман,
Меҳроб гурднинг сарви озодидурман.
Қизимдир Рудоба, ой юзли дилдор,
Ҳуснига Зол айлар жонини нисор.
Сўзларим шоҳиди ул Яздони пок,
Шомдан то тун багри бўлгунича чок,
Золу сени қутлаб деймиз офарин,
Манучеҳрга ҳам тўкиб дил кўрин.
Буқун келдим, билай мақсадинг санинг,
Билайин, ким сенинг дўсту душманинг.
Бизлар гуноҳқору паст бўлсак агар,
Ё давлатингизга келтирсак хатар,
Мана мен, истасанг, мендан ол қасос,
Банди қилсанг – боғлат, оссанг – дорга ос.
Аммо бегуноҳ халқ бошига бало
Солиб, айламагил кунин қоп-қаро»-
Сом бундай сўзларни эшитиб дарҳол,
Ўйларди, мунча ҳам кордон бу аёл.
Ёноқлари баҳор, ҳам сарви равон,
Юришлари товус, ҳам мўрча миён.
Унга деди: «Чиндур бу аҳду паймон,
Қилча ўзгармайди токи танда жон.
Кобулинг билан сен ва ким сенга дўст,
Барча колур омон, шоду тандуруст.
Яна шунга хурсанд зрурманки, Зол
Ўзига топибдур ажойиб аёл.
Гарчи аждодингиз Заҳҳокка боғлиқ,
Сизлар Кобулистон тахтига лойиқ.
Тақдир шундай, дилни тапг қилмоқ нечун?
Яздон раъйига зид жанг қилмоқ нечун?
Ул яратмиш, бизлар банда, вассалом,
Ҳайрат ила яшаб бўлурмиз тамом.

Биров фароғатда, биров жафода,
Биров халоватда. биров афтода.
Бировга бойлигу рохат чизилган,
Бировнинг йўкликдан дили эзилган.
Охир бари топар срда саранжом.
Ҳар нарса шу хокдан чикиб топди ном.
Бу кундан шу ишга камар боғладим,
Орзунгга стказмок йўлин чоғладим.
Бир нома юбордим, йиғлаб зору зор,
Юбордим, олгандир шонли шахриер.
Манучехр томон Достон сурди от,
Хатни олиб учди, чикариб канот.
Отга минган ҳамон шамолдек слди,
От наълин жилоси осмондан келди.
Бу хатга Манучехр бергай не жавоб...
Ёмонлик ўрнига келар хўп савоб.
Куш боласин дили вайрон бўлибди,
Кўз ёшдан ер боткок чандон бўлибди.
Келинга ҳам шундай ишк гар стишса,
Ажабмас. пўстидан чикиб кетишса.
Ул девбачча юзин менга росмана.
Кўрсатгину сўнгра сўра кўрмана.
Эхтимол, дийдори дилписанд бўлур,
Ширин сўзи менга судманд бўлур.
Унга Синдўхт дейди: «Агар пахлавон
Этса бу бандани шод равшан равон.
Шахримизга килса кадам ранжида,
Бошимиз осмонда, равшандур дийда.
Кобулга кирардинг мисли шахриёр.
Пойингга килардик жонимиз нисор».
Синдўхт кўрдикки, Сом лабида ханда.
Кинаю адоват дилида канда.
Табассум билан дер эди унга Сом:
«Дилингдан ғамни сур, шод бўлгил мудом.
Тез барча истагинг жо-бажо бўлур».
Буни тинглаб Синдўхт айтди ташаккур.
Бу суҳбатдан Синдўхт чикди шодком,

Хуррамликдан икки ёнок ёкутфом.
Меҳробга юборди шамолдек чопар,
Бориб барча ишдан еткурди хабар.
Дедиким: «Дилингдан гам кўкатин ўр,
Меҳмонларни кутмок ҳозирлигин кўр.
Бу нома кетидан менинг ўзим ҳам,
Борурман қололмай бунда узок дам».
Эртаси мавжланиб офтоб чашмаси,
Уйқудан гурганда жондор ҳаммаси,
Салобатли Синдўхт борарди шодмон
У тождор паҳлавон чодирин томон.
Боргохга кирганда шоҳнинг нигоҳи
Унга тушиб деди: «Бонулар моҳи».
Кириб Сомга қилди саждаю намоз,
У билан суҳбати чўзилди дароз.
Сўнг сўрар ижозат қайтмоқлик учун,
Шодликни Меҳробга айтмоқлик учун.
Яхши кутиб олмок учун меҳмонни,
Меҳробга етказмоқ учун паймонни,
Соми Ял унга дер: «Ижозат бу кун,
Бориб Меҳробга айт бор гапни бутун».
Ясатдилар унга ярашиқ хилъат,
Совғага йиғдилар кўп нозу неъмат.
Ҳам Меҳроб учун ҳам Рудобага,
Синдўхтдек оқила, жасур онага.
Кобул ичра Сомга нимаики бор,
Саройда, далада ҳар не унга ёр.
Соғин сигирларми, минарга отми,
Уст-бош – кийимларми, гилам, наMATми,
Боридан Синдўхтга айлади савғо,
Қўл бериб дер: «Қилгум аҳдимга вафо!
Кобулингга қайт-у, яша шодмон,
Энди кўркма, ҳеч ким қилмас бадгумон».
Яна ранг кирганда пажмурда гулга,
Юлдузи чарақлаб тушди у йўлга.

Золнинг Сом номаси билан Манучеҳр хузурига келгани

Бахтиер Манучеҳр ёнига сафар
Қилган Золдан энди эшитгил хабар.
Етиб келганидан Сомнинг уғли Зол,
Хабар етиш билан шоҳга, у дарҳол
Юртда бор акобир, сардору арбоб,
Достонни кутмоққа айлади шитоб.
Ёш баҳодир етиб келгач боргоҳга,
Отдан тез тушди-ю, юзланди шоҳга.
Пойига чўк тушиб упарди замни,
Ширин сўзлар билан ўқир офарини.
Шу зайлда ўтди бир неча муддат,
Одамоҳун подшо кўрсатди шафқат.
Деди: «Аргиб қўйинг юзлари чан ин,
Мушқу гулоб сепинг, келтиринг рангин».
Яқинроқ чорлади, келди Золи зар,
Шоҳ унинг ҳолидан сўради хабар:
«Нима гап, бу қийин йўлдан, паҳлавон,
Келибсан риёзат чекиб биз томон?»
Деди: «Риёзатмас дил фаҳри эрур,
Улуғ шоҳ дийдори карам ва хузур».
Сом номасин олиб султони жаҳон
Ўқиб, бўлди шул он хушнуду хапдон.
Охиргача ўқиб мактубни тамом,
Деди: «Кўп ранжитди бизни, вале Сом
Бу мактуби билан дилни шод этди,
Яна кўнглимизни ул обод этди.
Агарчи менга бу иш мақбул эмас,
Лекин Сом деганча бўлса-бўлсинг, бас.
Муродинг шул эркан, муродинг берай,
Майли, хоҳишингни бажо келтирай.
Бир муддат бу ерда хузуримга юр,
Ишинг анжомини бунда кутиб тур».
Базм бошладилар дастурхони зар
Ўлтирди подшо ёнига Зол-зар.

Базмда ултирар аёну арбоб,
Хурсандчилик килар сардору ахбоб.
Бир уйда тугаса базму анжуман,
Бошка жойда давом этди қайтадан.
Ичилди шаробу тамом бўлди базм.
Зол отига миниб сайр қилди азм.
Суриб от, кезарди чўлу тоғу тош,
Ўзича пичирлар, хаёлотда бош.
Камар боғлаб келди ул шоҳ олдига,
Суянгани пушти паноҳ олдига.
Шоҳи жаҳон унга деяр офарин,
Унга эшиттирмай мактайди тагин.
Фармон этди: «Келсин олиму доно,
Муъбадлар бўлишсин тахт олдида жо.
Мажлис қурсин бари ситорашунос.
Бу ишни фалакка қилишсин киёс».
Улар меҳнат чекиб, кўриб кўп малол,
Юлдузларга бокиб, очишарди фол.
Уч кун кўкка бокиб, бўлдилар саранг.
Ҳиндавий зиж билан айладилар жанг.
Лаб очиб, сўзлашар, тинглар шаҳриёр:
«Айланувчи чархнинг ҳисоби тайёр.
Бизга равшан бўлди бу ишлар ҳамон,
Юришар кетар иш бир оби равон.
Бу Сом ўғли бирла ул Рудобадан
Ўгил туғилажак некному филтан.
У кўп йил яшайди, хўп олижаноб,
Ботирлик кўрсатар, мардлик беҳисоб.
Кўрсатар жасурлик янги ва янги,
Базмда, размда бўлмагай тенги.
Қаён отин суриб, борса босиб тер,
Эзилиб жигари, ёви тишлар ер.
Ҳадик солса бургут, қоқолмас қанот.
Катта-кичик душман тополмас нажот.
Қадди-комати тоғ эр бўлади, эр.
Командидан раҳо тополмайди шер.
Қулонларни тутиб бирён қилади.

Шамшири осмонни гирён килади.
Эрон шоҳ навқари, салоҳи бўлур.
Сипоҳларин пушти паноҳи бўлур».
Алломалар сўзи бўлганда охир,
Шоҳ деди: «Бу гапни сир тутингиз, сир!

Муъбадларнинг Золни Синовдан ўтказгани

Золни чакиртириб келди шаҳриёр,
Сухбатга йиғилди аёну кибор.
Йиғин аҳли олим, ҳушёр ва зийрак.
Муъбадлар Зол билан сўзлашар бирдак.
Йиғиндан муроди – Зол-зарни синаш.
Чистонлар ечтириб, ақлин белгилаш.
Муъбадлардан бири бошлади савол,
Диккат билан тинглар зеҳни ўткир Зол.
«Мен бир жойда кўрдим ўн икки ниҳол,
Бари яшнаб турар, бари барқамол.
Ҳар бирин ўттизта шоҳи бор текис.
Кўпу оз бўлмайдди доимо ўттиз».
Иккинчи муъбад ҳам бошлади сухан:
«Дунёда иккита тез от бор экан.
Бири қоралиқда катрон мисоли,
Бири биллур каби порлоқ жамоли.
Шитоб билан чопиб юрар тинмайин.
Аммо учратолмас улар бир-бирин».
Учинчи доно дер: «Кўрар шаҳриёр,
Тўхтамай чопади ўттизта савор.
Бири кам кўриниб қолар бир замон.
Ва лекин санасанг ўттизта ҳамон».
Тўртинчи ҳаким дер: «Шан кўкаламзор,
Гиёҳи анвойи, шўҳ сувлари бор.
Кўз очиб юмгунча, ҳеч вақт ўтмаёқ,
Биров пайдо бўлур қўлида ўроқ.
Ҳўл-қурук аралаш солади ўроқ.
Доду фарёдингга ҳеч солмас кулоқ».
«Баланд икки сарв, – дер бешинчи сафдош.

Сувдаги камишдек тик кўтармиш бош.
Уларнинг учига уя солмиш куш,
Иши бирисидан – бирига қўниш.
Қай биридан учса, сўлийди ниҳол,
Қай бирига қўнса, яшнайти жамол.
Яшнаган улардан бири доимо
Бири куриб борар ва мотамсаро».
Олтинчиси деди: «Баланд тоғ аро
Битта шахристон бор, ўта мусаффо.
Ақлли кишилар у жойдан қочиб,
Чўлда яшашади, янги ер очиб.
Биолар курдилар, бўй чўзар ойга,
Бўлиниб яшашар камбағал, бойга.
Ул шахристон билан йўк бўлар иши.
Ҳаттоки, ундан сўз очмас бир киши.
Қагтик бир зилзила қўпар ногаҳон,
Неки ер юзида айлағай ниҳон,
Шахристонга муҳтож бўлинар, биров,
Пушаймон бошланар узундан-узок.
Буларнинг барчаси бўйла жумбоқдир,
Очиб ташла, бордир уларда не сир.
Агар бу сирларни ошқора қилсанг.
Ажабмас тупрокни мушксора қилсанг.
Сирларни очолсанг, оқил сўзлаб чин,
Ажабмас, тупрокни айласанг олгин».

Золнинг муъбадларга жавоб бергани

Ўйга толиб қолди Достон бир муддат,
Сўнг кўкрагини керди, тикланди қомат.
Муъбадлар саволни ёд этиб шу тоб,
Лаб очиб, бошлади аларга жавоб:
Ўн икки дарахтдан сўзлайин аввал,
Ҳар бирининг ўттиз шохи мукамал.
Ҳар йилнинг ўн икки янги моҳи бор,
Ҳар бири гуёки янги шахриёр.
Ўттиз кунда битмоқ аларнинг иши,

Шу зайил айланар замин гардиши,
Энди ўшал икки отни айтийин,
Югурмок шиддати мисоли чакин,
Бир-бири кетидан югурар равон,
Бири биллурдек оқ, биттаси қатрон.
Буларнинг бири тун, бири эрса кун,
Чарх бизга кўрсатар ажойиб ўйин.
Етолмас бирига бири ҳеч замон,
Қочар ов итидан қочгандек қулон.
Ва яна денг: отлик бор ўттиз нафар,
Шаҳриерни қуршаб, бари чарх урар.
Бири кам кўриниб қолар гоҳи-гоҳ
Вале ўттиз чиқар ташласанг нигоҳ.
Янги ой ҳисобин шундай қил гумон,
Яратувчи шундай айламиш фармон.
Бир нуқсонга эга асли янги моҳ,
Бир кеча кам келур ҳисобида гоҳ.
Икки сарвдан дей, тил суғуриб киндан,
Устига икки қуш ясаган индан.
Қора буржидан то тарозу жаҳон
Қоронгулик ичра бўладур ниҳон.
Эгаридан тушиб, баликка етар,
Жаҳондан нур-зиё батамом битар.
Икки сарв қулидур, бу чархи баланд,
Қилур бизни шодон ва ё мустамамд.
Унда учар қушни сен хуршид, билгил,
Ўшандан тириклик ва умид, билгил.
Яна сен гапирган ўшал шаҳристон,
Абадий бўстондир, абадий макон.
Чўл-биебон эса беш кунлик дунё,
Гоҳ нозу роҳату, гоҳ дарду бало.
Ҳар кунинг саноклик бунда беаёв,
Ўзи ато қилур, ўзи қилур ов.
Зилзила бошланар бу ерда ногоҳ,
Жаҳондан қўлажак оғир оҳу воҳ.
Бор ранжу умиддан дил узиб осон,
Кетмокка мажбурмиз шаҳристон томон,

Ранжимиз мевасин тогар ўзга кас
Валс бунда ул ҳам абадий колмас.
Шундай бошланмишидир заминда хаёт,
Такрордан эскимас бундай тартибог.
Жаҳонда колдирсак агар яхши ном,
Биздан сўнг фақат шул этадир давом.
Қилмишимиз бўлса ёмонлик. озор.
Ўлим ҳаммасини айлагай ошкор.
Осмон бўйи уйлар барпо этамиз,
Охир беш қарич бўз олиб кетамиз.
Охир устимизга тортилар тулрок,
Қўркинч ўраб олар, қоронғу ҳар ёк.
У кимсаким қўлда кўтармиш ўроқ,
Қурук-хўл додига ҳеч солмас кулок.
Баробар ўради, ўради абжир,
Оҳ-фиғон бефойда, этмагай таъсир.
Ўроқчи замондир, биз эса гиё(ҳ)
Хоҳ бўлсин набира, хоҳ бўлсин бобо.
Унинг учун бирдир-ёшми ё қари,
Унинг учун овдир, овланур бари.
Тартибу асоси шундай бу жаҳон,
Онадан туғилмас ўлмайдиган жон.
Бу эшиқдан кирар, бошқадан чиқар,
Замона нафасинг ҳисоблаб турар.

Золнинг Сом ҳузурига келгани

Елиб борар эди Зол айлаб шитоб,
Учар қуш мисоли ё кема ҳисоб.
Золнинг келишидан ким топса хабар,
Шодлик билан уни кутгани чопар.
Ҳар ёқни тутади жарчи овози:
«Етиб келди Достон, иқлим шоввози.
Хушнуд кутиб олди Соми ял шодон,
Қучоғидан қўймай турди бир замон.
Ота қучоғидан бўшаш билан Зол,
Бор гапни сўзлади, ер ўпиб дархол.

Тахт узра ўтирди алп пахлавон Сом,
Ёнида Золи Зар хуррам ва шодком.
Сом сўзлай бошлади Золга Синдўхтдан,
Сўзларди шод кулгу ва мазах билан –
Дер эди: «Кобулдан келтирди пайғом.
Элчи номи Синдўхт, тоза гуландом.
Онт ичириб, мендан истар омонлик.
Онт ичдимки, ҳаргиз кўрмас ёмонлик.
Мендан ниманики истаса, мен ҳам
Бажармоққа ичдим юракдан қасам.
Бирламчи гап шулким, Кобулнинг моҳин
Жуфтликка олажак Зобулнинг шоҳи.
Иккинчи, Кобулга меҳмон бўлурмиз,
Дилдаги дардига дармон бўлурмиз.
Чопари келгандир эрталабданок.
Барча нарса хозир. кутар гулёнок.
Иккови бир-бирин килиб эхтиром,
Хол-ахвол сўрашди, беришиб салом.
Азиз меҳмонлар а ўкиб офарин.
Сому Зол олдида ўпарди замин.
Яна ўз отига минди Меҳроб шоҳ,
Гўё – тоғ чўккида турар янги моҳ.
Кўлида заррин тож. безаги гавҳар,
Охиста Золи Зар бошига кўяр.
Кобулга етишди бари хандон-шод.
Ўтганларни кулгу билан этиб ёд.
Чалинди карнайлар, ногора созлар.
Самога чирмашиб хуррам овозлар.
Гуё девору том, бари созанда,
Яшармиш оламмас, ажаб чаманда.
Отлар думу ёли мушку заъфарон,
Кўкка сапчишади йўлбарседек чаккон.
Синдўхт ташкарига чиқар сербезак,
Атрофин ўраган уч юз канизак.
Ҳар бирин кўлида битта жоми зар,
Жоми тўла мушку жавоҳир, гавҳар.
Барчаси офарин ўкишар Сомга,

Жавохир сочишар олий мақомга.
 Лутфу эхсон бўлди шу қадар баланд,
 Зару жавохирдан барча баҳраманд.
 Синдўхтга деярди Сом хазил этиб:
 «Қачонгача юргунг қизинг беркитиб?»
 Унга Синдўхт деди: «Қани кўрмана?
 Агар бўлса хоҳиш, кани, кўр! Мана!»
 Сом дейди: «Жон билан тутай бойлик-мол.
 Нимаки истасанг, барчасини ол.
 Хазина, тожу тахт, олтину гавҳар,
 Вилоят, музофот, кишлокми, шаҳар».
 Қадам қўйганлари – касри шоҳона,
 Қулф урган кўкламдек ясанган хона.
 Сом нигоҳ ташлади, ажиб махлиқо,
 Ҳайратидан котиб қолди мутлақо.
 Тил келмас мактовга, сўз бошламоққа,
 Журъат этмас ҳатто кўз ташламоққа.
 Аҳд-паймон устида – Сому Меҳроб шох,
 Бажо этди одат бўйича никоҳ.
 Йигит-кизни тахтга ўтказдилар шод,
 Ақиқ, зумрад сочиб этдилар обод.
 Қиз бошида тожи қизил зарнигор,
 Куёвники эса, соф гавҳарнигор.
 Сўнг олиб келдилар дафтар тўла хат,
 Унда қизнинг сепи этилямиш рўйхат.
 Сўнгсиз, кайнаб чиқар мисоли булоқ,
 Эшитмаган бундай бойликни кулоқ.
 Буни тинглар экан, сардору сипоҳ
 Ҳайратидан дерди: «Ё Оллоҳ!»
 Сўнг ўлтириб ишрат қилишди роса,
 Бутун ҳафта қўлдан тушмади коса.
 Шаҳар айшу ишрат билан маст эди,
 Сарой шухратидан фалак паст эди.
 На Зол ва на ўша кўзлари жоду
 Ҳафта бўйи бир зум кўролди уйку.
 Бўшаб қолди шундан кейин базмгоҳ
 Ва лекин яшнади тағин боргоҳ.

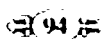
Кишвар улуглари йигилиб сафга,
Яна базм давом этди уч ҳафта.
Ой боши Нариман ўгли ботир Сом
Сейистон томонга айлади хиром,
Отасидан кейин қолиб яна Зол,
Айш қилди егти кун, на хушдир висол.
Сўнг кажава боғлаб туя устида,
Тахтиравон курди сафар касдида.
Дилдор Рудобасин унга миндирди,
Қардоши Синдўхтни бирга қўндирди.
Меҳроб бошлиқ барча шодону хандон,
Йўлга кадам қўйди Сейистон томон.
Нимрўзга етишди барчаси голиб,
Диллар шод. адоват-андух йўқолиб.
Сом бир базм курди, қадахлар гулгун,
Базм ичра ўтди уч бекиёс кун.
Синдўхт, Рудобани колдириб шодон,
Лашкар билан қайтди Кобулга султон.
Шунда Сом шоҳликни топширди Золга,
Лашкарин тўплади фархунда фолга.
Улуг Сом Золини этиб бунда шоҳ,
Ўзи тортди янги юришга сипоҳ.
У мудхиш Гурксору, ул улуг Бохтар
Томон туг кўтариб, бошлади сафар.
Дедиким: «У ерлар менга берилган,
Аммо бўйсунмаган, улар керилган.
Манучеҳр хатлаб ер ихтиёрин,
Ёрлик бериб қўйган равиш-рафторин.
Нокаслар қилмоғи мумкин қўзғолон,
Девлар маконидур ул Мозандарон.
Зол букун ўрнимга ўзинг подишоҳ,
Муборак кишвару тахту тож-кулоҳ».
Зол тахтда қолди-ю, жўнаб кетди Сом,
Висол, айшу базм этарди давом.
Рудоба ултирар, ёнда Золизар,
Бошига қўйдилар ажиб тожи зар.

Рустами дostonнинг онадан туғилиши

Шоду хуррамликда вақт ўтарди соз,
Бошқоронғи бўлиб қолди сарвиноз.
Хусни баҳорига тушгудек ҳазон,
Дилин алам босди, ранж этди макон.
Фавқулодда оғир эрмиди юки,
Қон йиғлар, машаққат чекар ҳар туки.
Кундан-кунга оғир аҳволи чунон,
Юзлар арғувони энди заъфарон
Онаси кўриб дер: «Айт-чи, жон қизим,
Нима бўлди, нечун сўлди гул юзинг?
Рудоба беради онага жавоб:
«Онажон, сўрама, ҳолим кўп хароб.
Уйқусиз сўлгинман, танам пажмурда,
Тирик кўринсам-да, мурдаман, мурда!
Хаёлимда умрим тугаб қолгудек,
Юким оқибатда жоним олгудек!»
Азобда, уйқусиз ўтиб туну кун,
Ниҳоят, ой-куни етишди яқин.
Қориндаги тошми ё катта харсанг,
Ё қуйилган яхлит темирдан яланг.
Қийнала-қийнала ҳушидан кетди,
Сарой оҳу войи фалакка етди.
Синдўхт қиз бошида фиғон бошлади,
Юз тирнаб, мушк муйин юлиб ташлади.
Достонга етишди қайғу овози,
Қовжираб қолмоқда ул сарвинози.
Рудоба ёнига келди Золи зар,
Кўзда ёш, дили ғаш, хун тўла жигар.
Мотам ичра қолди яшнаган харам,
Соч юлиб, додлашар, дилда дард-алам.
Бир нарсани эсга туширди Достон,
Бу фикрдан бўлди мушуқли осон.
Ул Симуруғ патини айламишди ёд.
Синдўхтга ҳам айтди, ич-ичидан шод.
Олов олдиришди, келтириб манқал,

Симурғ патин ўтга туташтирди Зол.
Қоронгилик бўлди зум ўтмай ҳаво.
Симурғ учиб келди, у – фармонраво.
Булутки, томчиси дур-маржон эрур,
Маржон эмас, балки шавқи жон эрур.
Тавозеъ билан Зол айлади салом,
Анга кўрсатиб кўп иззату икром.
Симурғ унга дейди: «Бу алам недур.
Шер баччасин кўзи ичра нам недур?
Бу кумуш танали моҳиликодан
Бир ўғил туғилгай шерюрак, филтан.
Шер унинг ўпажак хоки пойини,
Чиқарар булутнинг оху войини.
Чангални титратар йиртқич арслон
Панжа тишлаб колар бу бўкирган он.
Елкасини кериб келса паҳлавон,
Кўтарса зарбага гурзи ё гаврон,
Жойидан туrolмас ботирлар ларзон.
Ўзин эплаёлмас юрак-бағри кон.
Ақлда мисоли Соми санг бўлур,
Қаҳрда мисоли шери жанг бўлур.
Қомати сарв бўлур, аммо кучи фил.
Найза отса, учиб борар икки мил.
Эл қатори келмас дунёга аммо,
Унга мадад бергай раҳмдил Худо.
Тоғиб келтиринглар олмосдек пичоқ,
Билимдон кимсани топингиз шу чок.
Санамни май билан аввал маст қилинг.
Дилидаги алам шаштин паст қилинг.
Табиб ул тиг билан афсун айласин.
Сандукдаги шерни берун айласин.
Она қорни тадбир ила чок ўлур,
Оғригин ўзи ҳам туймай пок ўлур.
Бир муддат буялгай қонига тани,
Қориндан олурлар у шербаччани.
Сўнг кесилган жойни тикиб солар чок,
Дилинган қувилсин кўрқув, ваҳму бок.

Бир гиёҳ этаман, мушк ҳамда оқ сут
Билан кўшиб, туйиб сояда қурут.
Эзиб, суртиб турсанг яра жойига,
Кўрарсан, жуда тез келур жойига.
Сўнг менинг патимдан сурт ўша жойга,
Соямдан сиҳатлик етар ул ойга.
Ғам ема, камдан-кам сендек бахтнёр,
Сўнг шоҳ Манучехр ҳузурига бор.
Чунки у бермишдир сенга тожу тахт,
Кундан-кун кулф уриб, гуллаган дарахт.
Асло ғам солмасин дилингга бу қор,
Дарахтнинг шохлари бўлур мевадор».
Шундай дебон узди елкасидан пат,
Қанот қоқиб учди, сочиб шарофат.
Ул патни олди-ю, бориб Золи Сом,
Бажо қилди Симурғ амрин батамом.
Барча кузатарди даволаш ишин.
Кўзлари пурхуну кўнгиллар ҳазин.
Синдўхт кўзларидан тўқар қаро қон:
«Нечук чиқар, дея, биқиндан инсон?»
Етиб келди шул он бир доно ҳаким,
Рудобага май-ла берди у тиним.
Маҳлиқо биқинин ёрди оғритмай,
Чақалоқни олди аста, рағжитмай.
Бола туғилғанди безарар, осон,
Таажжубда қолди бутун хонадон.
Ажойиб ўғилки, шер сиёкли шер,
Кўрганлар: «қуёшдан равшан чехра» дер.
Таажжуб қиларди мардум канизак,
Ҳеч ким кўрмаганди филтағли гўдак.
Она ухлар тун-кун шаробдан сарҳуш,
Юраги сезилмай ётарди беҳуш.
Ярасини тикиб, даво қилдилар.
Симурғ айтганларин бажо қилдилар.
Уйқудан кўз очиб у сарви суман,
Лаб очиб Синдўхга бошлади сухан.
Соқчилар сочишди гавҳару тилло,

Шукрона ўқишди, сақла, раббано.
Онага бердилар у шербаччани,
Бола эмас, балки само гулшани.
Бир кунда бўлибдур бир яшар бола,
Гўё бир гулдаста, савсану лола.
Кулди-ю, кўринди тишлар садафи,
Чехрада намоён шоҳлик шарафи.
Бирустам – қутилдим – бирустам дсяр,
Шу боис ўғил исми Рустам деяр.
Бир кўрчок тикишар, атласдан тоза,
Шербачча бўйидан олиб андоза.
Ичи савсан жуни, манглайда ноҳид,
Нур сочиб туради ёноғи хуршид.
Билакда аждаҳо зўри мухайё
Кўлда шер панжаси тополмас даво.
Кўлтуғига олган найзаю ялов,
Бир кўлида гурзи, бирида жилов.
Остида саман от гўё ўйноқлар.
Кетидан саф чекиб кетмоқда пашкар.
Ишлар тугаллангач, суратга кўра
Аждодлардан қолган одатга кўра,
Тева миниб йўлга тушди бир чопар,
Халойикқа сочиб жавоҳиру зар.
Рустамнинг гурзидор сувратин шул он
Олиб кетишдилар Сом бобо томон.
Улуғ бир байрамга тўлди гулистон,
Кобул срларидан то Зобулистон.
Ҳар даштда хонанда най, чангу рубоб.
Тўкин нозу неъмат, шаробу кабоб.
Кириб келди Меҳроб Кобулга хўп шод,
Дарвешларга динор, пул сочар зиёд.
Зобулнинг четидан-четига қадар
Созанда, хонанда ҳам ўйинчилар.
Қатгаю кичикни йўқдир фарқ қилиш,
Бари бир ўлтирар арқоғу ўриш.
Сўнг Рустам тимсоли бўлган қўғирчоқ,
Сом бобога олиб келинди қувноқ.

Бу тимсолни кўриб кекса ботир Сом,
Нихоятда бўлди хурраму шодком.
Ирғиб туриб, ундан узмайин кўзин,
Дер эди: «Бу бола нақ менинг ўзим.
Келса ҳам гар бунинг ярим белидан.
Булутлар кутулмас унинг қўлидан».
Хабарчини чорлаб келтирди шул дам.
Бўйини кўмгунча сочдилар дирхам.
Даргоҳни безашди мисоли хўроз.
Чалинди ноғора, ҳар томонда соз.
Сагсоридан тортиб то Мозандарон,
Буюрди безансин, хурраму шодон.
Шаробу хонанда, созандалар жам.
Барчаси сочдилар жавохир, дирхам.
Базму туй бир ҳафта этади давом,
Сўнгра бош хаттотни чакиртирар Сом.
Бахтиёр Золига сзар жавоб хат,
Мактубни безатар мисоли жаннат.
Аввало Тангрига деяро офарин,
Айламиш шод-хуррам бандаси дилин.
Сўнг пахлавон Золга деяро шон-шараф.
Ул ўзи бир тараф, лашкар бир тараф.
Сўнгра чакалокка стади навбат,
Нуру файз шоҳона, пахлавон келбат.
Буюрди: «Саклангиз фидо айлаб жон,
Бир шикаст кўрмасин гўдак ногаҳон.
Туну кун Худога сиғинган эдим.
Ўгилга ўғил сен ато кил, дедим.
Кўрай дедим Золнинг фарзандини мен.
Ўзим сингари мард дилбандини мен.
Букун белимиз рост, бағримиз бутун,
Килсин Худо унинг умрини узун!»
Чопар уча кетди мисоли бўрон,
Золга етиб келди равшандил, шодмон.
Сомнинг шодлигидан сўзлади бир-бир.
Нечук тўй-томошо килди баҳодир.
Хатин берди ота хирадмандининг.

Бир-бир айтиб берди унинг паидини.
 Бу яхши сўзларни эшитгани чоқ,
 Терисига сигмай, Зол димоғи чоғ.
 Шодлигига шодлик қўшилиб кетди,
 Шодлигидан боши осмонга етди.
 Талай ою кунлар ўтиб галма-гал,
 Неча сирлар ошкор, неча жумбоқ ҳал.
 Рустамга сут берди ўн доя бирдан,
 Гўдакнинг мояси жанговар шердан.
 Охир етди сутдан ажралмиш вақти,
 Шербаччасин энди нон-гўшгла боқди.
 Бир йўла бўшатар элликта товоқ,
 Одамлар ҳайратдан дея: «Ё Халлоқ!»
 Саккиздан тўққизга қўйганда қадам
 Бир сарви озода бўлганди Рустам.
 Ё нур сочиб турган ситора бўлди,
 Жаҳон аҳли унга наззора бўлди.
 Набира бобосига фарзанд эди.
 Қоматда, билимда Сом монанд эди.

Рустамнинг етти саргузашти достони қисқача баёни

Отасининг ўрнига тахтга ўтирган Ковус шоҳ бутун
 жаҳонни ўз тасарруфида, деб билади. Кунлардан бир кун
 улуглар ва яқинлари зарринкор гулшанда ўтирган пайтда
 бир дев гўзал бир қиз қиёфасида кириб келади ва унинг
 ҳузурида Мозандарон ҳақида бир кўшиқ куйлайди. Под-
 шо девлар жангига бориб, бу юртни қўлга киритишни ис-
 таб қолади. Зол ва бошқаларнинг насиҳатларига қулоқ сол-
 май, лашқари билап Мозандаронга келган Ковусни Деви
 Сафидшоҳ қўлга олади ва шоҳ кўр бўлиб қолади. Рустам
 Ковус ҳибсда ётган жойгача бориб, уларни озод қилгунча
 етти манзилни босиб ўтади. У ҳар бир манзилда бир тўсик-
 қаршиликка ўчрайди. Охир-оқибатда мурод- мақсадига
 етади ва Мозандарон Эрон ҳудудига қўшиб олинади. Деви
 Сафид эса, Рустам томонидан ўлдирилади.

РУСТАМНИНГ ЕТТИ САРГУЗАШТИ

Биринчи саргузашт

Рахшнинг шер ила жаиғ қилгани

Пахлавон отасин бу оламга нур,
Нимрузда қолдириб Рустам қўзғалур.
Тунни кундуз билиб, от чопар эди,
Ҳар кун икки кунлик йўл босар эди.
Шундай йўл босар Рахш, тўхтамас пича,
Ёруғ кундузлару қоронғи кеча.
Очликдан мьёдаси қилганда нолон,
Бир даштга етишди, атрофда кулон.
Рахшин тезлаб, шундай бир камчи солди,
Чопишда кулонлар етолмай қолди.
Камон, Рахш туеғи ва Рустам сувор,
Ваҳшийлар кутила олмасди зинхор.
Шоҳона арконин отиб узоққа,
Дадил бир кулонни солди тузоққа.
Олов чиқариб ўз найзаси билан,
Шоҳу шабба йиғиб, ёндирди гулхан.
Кулонни бепўсту бежон айлади,
Сўнг гулханга тутиб, бирён айлади.
Егач, ҳар томонга отди устихон,
Шул эди қозону ҳамда дастурхон.
Рахш бошидан олди юганин покка,
Сўнг қўйиб юборди якин ўтлоққа.
Ўзига тўқайда ёток жой қилди,
Фалокат эшигин ёмонлик билди.
Шер гўшаси эрди ушбу қамишзор,
Ҳатто фил бир қамиш узмоғи душвор.
Бир палладан кейин бир дарранда шер
Борарди ўз ини томонга абжир.
Кўрди, қамиш аро ётар бир филтан,
Атрофида бир от, ошуфта саман.
«Аввал ўзим урай, деди, дулдулга,
Сўнг суворий ўзи тушади қўлга».

Яшиндек ўзини ўрди Рахш томон,
Рахш ҳам ўтдек ёниб кетди шул замон.
Иккала оёгин даст кўтариб от
Шер бошига солди шер каби, ҳайҳот.
Гарданига солди ўткир тишини,
Бир ўзи бажарди шернинг ишини.
Ерга уриб, уриб юз пора қилди,
Даррандани шундай бечора қилди.
Уйқудан уйғониб Рустами тезчанг,
Кўрдик, ваҳшийга жаҳон бўлмиш танг.
Деди: «Эй Рахш, ақлинг экан бунча хом,
Ким айтди шер билан жанг қил бу айём?!
Агар шер қўлида сен бўлсанг абжақ,
Бу йўлбарс териси, дубилга садақ,
Гурзи, арқон, қилич, найзаю камон,
Мозандарон томон элтардим қай сон?»
Шу сўзларни айтиб номдор баҳодир,
Анча вақт ухлади. бамайлихотир.
Тог ортидан бошини кўтарганда кун,
Рустам хуш уйқудан уйғонди гулгун.
Рахш танин сийпалаб, эгарин урди,
Худони ёд этиб, ўрнидан турди.

Иккинчи саргузашт

Рустамнинг булоқ сувига етишгани

Зарурат йўлидир олдида пайдо,
Кўр-кўрона борар бенгур, беэиё.
Биёбон, кўринмас жонивор зоти,
Қуш учса, куяди пару қаноти.
Жазирама, куяр чўлу биёбон,
Устидан ўтгандек оловли бўрон.
Рахш ва отлик тили бундай ташвишдан
Осилиб тушгану чиққанди ишдан,
Отдан тушиб, қўлда найзаси билан,
Гандираклар борар, сув деб Таҳамтан.
Ер юзидан истаб, топмай йўлини,

Осмонга кўз тикиб, очди кўлини.
Деди: «Парвардигор. эй одил худо.
Бошимга келтирдинг нечоғлик бало.
Гар бўлмасанг шунча кийноқдан рози,
Тоқатим тоқ бўлди энди. эй қози.
Лек йўлдан толмайман, то, парвардигор.
Шоҳ Ковусни озод этмасанг, зинҳор.
Дев чангалидаги эронларни ҳам
Кутқариб бермасанг, эй Холик эгам!
Сен юзинг ўгирган гуноҳкор улар,
Сенга банда, мутъ, бемадор улар».
Шу сўзларни айтиб филтан йиқилди,
Ташналик алпга ҳам ўз ишин қилди.
Оловдек тупрокқа йиқилди Рустам,
Ёрилиб кетганди лаби, тили ҳам.
Ўша пайт думбадор чиройли бир кўй
Кўрсатиб ўтарди Таҳамтанга бўй.
Ёввойи кўй йўлин кўриб Таҳамтан,
Сувлоғи қайда, деб ўйлади бирдан.
Яздон инояти – атойи худо,
Худди шу маҳалда бўлди ҳувайдо.
Қиличи дастасин ушлади маҳкам.
Жаҳондор зўрила тикланди шаҳдам.
Бир кўлида қилич, бирида жилов,
Кўй йўлига ўнглаб тушволди дарров.
Йўлда пайдо бўлди бир зилол чашма,
Мағрур кўй ҳам шунга югурди ташна.
Таҳамтан кўзини тикиб осмонга.
Деди: «Эй адолат сочган жаҳонга,
Бу ерда кўринмас ҳеч қўйлар изи,
Менга хеш эмас бу ёввойи кўзи.
Танг аҳволга тушиб қолсанг бегуноҳ,
Фақат пок Яздондан излагил паноҳ.
Ким юзин ўгирса одил Худодан,
Ақли жойидамас, буни олсин тан».
Алкорни ҳам чандон айлади дуо,
Деди: «Чарх бошингга солмасин бало.

Йўлингда ўт кўм-кўк бўлсин, илойим.
Бўри юзи сендан терс бўлсин доим.
Ким сенга ўқталса ўқ ила камон,
Камони синсину дили бўлсин қон.
Сен туфайли тирик қолди Таҳамтан,
Бўлмаса хаёли бўларди кафан.
Аждаҳо кўкси жой бўлмаса агар,
Бўри чангалига мубтало бўлар.
Либос пора-пора, сургалиб бежон,
Ёв топарди шунда Рустамдан нишон».
Забони бўшади чу шукронадан,
Эгарни бўшатди Рахш дурдонадан.
Покиза сув билан танин ювди пок,
Баҳор қуёшидек бўлди у тобнок.
Танасин қондириб, овни пойлади,
Камонини тортиб, ўкин жойлади.
Йиқитди қутирган филдек бир қулон,
Бошин кесди, пўстин сидирди чаккон.
Вақт ўтказмай ёқди қуёшдек гулхан,
Ўтда кабоб қилди, чиқариб сувдан.
Ҳозирлаб гўштларин ея бошлади,
Ҳатто иликларин қоқиб ташлади.
Пок булоқдан яна қониб ичди сув,
Сероб бўлгач, босди кўзини уйқу .
Жанговор Рахшига деди Таҳамтан:
«Дўстлашма, урушма ҳеч кимса билан,
Агар ёв кўринса, мен томон югур,
Шеру девлар билан кўтарма дупур».
Сўнг хотиржам кетди уйқуга бадар.
Рахш айланиб, ўтлаб юрди то саҳар.

Учинчи саргузашт

Рустамнинг аждаҳо билан жанг қилгани

Фил ҳам осмон топмас чун бир аждаҳо
Дашт томондан ярим тун бўлди пайдо.
Шу жойларда ором олар эди у,

Ҳатто дев келолмас эди рӯбарӯ.
Келиб кӯрди, ухлар бир бегона зот,
Ёнида турибди ҳаяжонли от.
«Нима бўлди?» дея фикрга толди:
«Қандай журъат билан бунга келолди?»
Журъат этмас эди келмокқа ҳеч эр,
Ҳоҳ филу, ҳоҳ деву, ҳоҳи нарра шер.
Бу ерга ҳар кимки келибдур ҳамон,
Қонхӯр аждаҳодан тополмас омон.
Аввало Рахш томон юзини бурди,
Рахш ҳам тожгир томон ўзини урди.
Депсинди, ер ёрди у руйин туёк,
Кишнади, овози момақалдироқ.
Таҳамтан уйқудан кўзини очди,
Билимдон бошда жанг, хаёли қочди.
Биёбон гирдига ташлади назар,
Кўринмай қолганди девсифат аждар.
Қаттиқ кичкирди у Рахшга: «Бекор!
Бекор айладинг деб уйқудан бедор».
Қайтадан уйқуга ботди Таҳамтан,
Аждаҳо кўринди қоронгу чўлдан.
Рустам ёстиғига Рахш келиб тепди,
Тупроқни тепкилаб, юзига сепди.
Уйқудан дубора уйгонди аранг,
Ғазабдан юзлари олди гулгун ранг.
Чўлни бошдан-оёқ айлади назар,
Қаро тунда бир шай кўрмади дигар.
Меҳрибон Рахш эса, устида бедор,
Деди: «Тун қаросин йўқотмок душвор.
Уйқумни неча бор айладинг хароб,
Мени уйготмокқа этурсан шитоб.
Ғар яна кўтарсанг, шундай қиёмат.
Ўткир шамшир бўйнинг узар оқибат.
Мозандарон йўлини тутгум пиёда,
Майли гурзи огир, ўзим афтода.
Сенга дедим, агар жангга келса шер,
Сен туфайли унга солурман шамшир.

Дсмовдим-ку хар дам менга эт шитоб
Шундай юрки, уйкум бўлмасин хароб».
Учинчи бор уйку кўз ўнгин тўсди.
Кўкракда ёпкичи – йўлбарснинг пўсти.
Наъра тортиб келди аждар басма-бас,
Оташ уфурарди олганда нафас.
Алпни уйғотмокка этмай жасорат,
Ўтлоқда югурар Рахш беҳаловат.
Бундай хаяжондан дил тилим-тилим,
Аждардан, Рустамдан кўркув лиммо-лим.
Яна хавотирда Рустамхонидан,
Рустам томон слиб кетди жонидан.
Хуружга келди-ю, тепиб сочди хок,
Такосидан замин бўлди чок-чок.
Рустам уйкусидан уйғониб, беҳос,
Яна отга ғазаб кўзгалди пакқос.
Хатто отга раззок раҳмин кўзгатди,
Бу сафар аждарни унга кўрсатди.
Қаро тунда уни пайкаб пахлавон,
Ўткир тиғин киндан чиқарди чакқон.
Баҳор булутидек наъра тортган чок,
Замин жанг майдони, ўт бўлди тупрок.
Аждахога деди: «Айтиб қол номинг,
Бундан сўнг жаҳонни кўролмас коминг.
Яхшимас, ажралса менинг дастимдан
Ширин жонидан гар бундай каро тан».
Хурушга келиб нарра аждар чунон.
Деди: «Кимса мендан топмади омон.
Бу дашт бошдан-оёк менинг жойимдир,
Баланд осмони ҳам соф ҳавойимдир.
Бунда йўл йўк бургут паст учишига,
Бу чўл кирмас хатто юлдуз тушига».
Сўнг пахлавонга дер: «Номингни билай,
Тукқанинг тепангда не дсб йиғлагай».
Жавоб бериб деди: «Отимдир Рустам,
Аждодларим Достон, Сом ҳамда Найрам.
Бир ўзим татийман бутун лашкарга,

Жаҳонни тенг этгум рӯзи маҳшарга.
Кўрурсан нечук мен килурмен набард,
Жирканч бошинг букун этай гард-гард».
Манфур аждар унга гашланди ёмон
Ва лекин оқибат топмади омон.
Филтанга ёпишди шундай аждаҳо,
Рустам мажакланган кўринар гўё.
Аждаҳо шиддатин кўриб қолди Рахш,
Остида қолганди баҳодир тожбахш.
Қулугин чимирди Рахш, бу не ажаб,
Аждар пўстин шилди тепиб ва тишлаб.
Терисини шундай шилди, хатто шер,
Баҳодирлар унга минг тасанно дер.
Шамшир-ла бошини танидан жудо
Айлади Таҳамтан, қон оқди дарё.
Гавдаси тагида кўринмас тупроқ,
Фақат хун отилиб турган бир булоқ.
Рустам нигоҳ ташлар ул аждаҳога,
Тиг дандон, тан жирканч ичи карога.
Танаси остида қолмиш биёбон.
Тупроқни бўямиш иссиқ кизил қон.
Таҳамтан ҳайратда қотиб қолди лол,
Худо номин тилга олди у дарҳол.
Сувга гушиб юз-қўл ювди, аввало,
Яздон кўмагисиз татимас дунё,
Сўнг Худога деди: «Эй одил эгам,
Сен бердинг менга куч, билим, шуҳрат ҳам.
Олдимга не келса – шеру деуу фил,
Қакраган биёбон ё дарёйи Нил,
Ёвларим биттами ё кўпми охир,
Қаҳрим кўзиб кетса, менга бари бир».

Тўртинчи саргузашт

Рустамнинг жодугарни ўлдиргани

Тамомлаб шукрона ибодатини,
Келтириб эгарлоқ Рахши отини,

Отга миниб, йўлга бўлди равона,
Жоду диёрига кирди мардона.
Узоқ йўлга жадал кўйди от бошин,
То уфқда кўрди осмон қуешин.
Дарахт, гиёҳ кўрди ва оби равон,
Мардоналар юрти дегудек макон.
Қирғовул кўзидек бир чашма-кўлоб,
Кўрди кирғоғида заррин жом шароб.
Қовурилган кийик гўшти ила нон,
Атрофда пишлоғу ёнида туздон.
Рустам кўриб шундай мувофиқ жойни,
Минг шукр билан ёд олди Худойни.
Отдан сақраб тушди, эгарни олди,
Нону гўштга қараб лол бўлиб қолди.
Овқат вақти эди, Рустам келган чоқ.
Дев беркинган эди уни кўрибоқ.
Чашма атрофига чўкди тап тортмай,
Кўлга олди ёкут коса тўла май.
Май ёнида кўрди бир ажаб танбур,
Гўё биёбонда базм уйи машхур.
Таҳамтан кўлига олиб торини,
Куйга солиб деди дилда борини:
«Ёмонлар вабоси Рустамдир. Рустам,
Шод-хуррамлик кунлар унда жуда кам.
Жанглар майдонидир унинг майдони,
Биёбону тоғлар унинг бўстони.
Рақибни дева нарра аждаҳо,
Дев, биёбондан бўшамас асло.
Маю жому гул ва кўкаламзор
Бахш этмагандир менга рўзигор.
Ҳамиша наҳанг бирла қилдим жанг,
Ёки палангга солдим дадил чанг...»
Ашулани тинглаб жодугар кампир,
Рустам овози, тор куйин бир-бир,
Юзини безатди мисоли баҳор,
Бўлмаса ҳамки унча гулрухсор.
Таҳамтан Худога сано бошлади,

Унга офарину дуо бошлади.
Упа-элик бурксиб, сўраб ижозат,
Рустамнинг ёнига келди касофат.
«Мозандарон чўли ичра дастурхон,
Топмадим май, чолғу, ёш сокий» дебон.
Рангу буй тегида ифлос жодугар,
Ахриманлигидан Рустам бсхабар.
Кўлига бир коса май олиб кушод.
Айлади ул одил кози номин ёд.
Қулоғига Яздон номики етди,
Шу онда чсхраси ўзгариб кетди.
Дилида шукрона, гумони кайда,
Тилида мадхона. дармони кайда.
Худонинг номидан ранги кув ўчди,
Рустамнинг нигоҳи тез унга кўчди.
Тахамтан ногаҳон ташлади каманд,
Жодугар бошини этиб олди банд.
Деди: «Кимсан ўзинг, хозир бср жавоб,
Ҳакикий башаранг кўрсат. иш хароб...»
Камандда кўринди жирканч бир хотин,
Тургани хийла-ю, найрангу, ажин.
Ханжар-ла белидан қок икки бўлди,
Жодугарнинг дили кўркувга тўлди.

Бешинчи саргузашт

Рустамнинг Авлодни асир олгани

Ҳаётда йўл излар кишилардек у,
Йўл томон бсхадик яна бурди рў.
От сакратиб стди охир бир жойга.
Билмас жаҳон нури йўқолмиш кайга.
Зангилар юзидек ҳар ён қоп-қора,
На ой кўринади. на бир ситора.
Гўёки офтоб ҳам тушмиш арконга,
Юлдузлар йўқолмиш қай бир томонга.
Рахш жиловин қўйиб, олға югурди,
Зимзиё! На тепа, на арик кўрди.

Қаро тунга келди ёруғлик бадал,
Яшил экинзорлар мисоли бахмал.
Жаҳон кексалиқдан бўлди навқирон,
Ҳар томон кўкалам. ариқлар равон.
Устида либоси бўлиб кетди сув,
Кўзларини босди чарчокдан уйку.
Йўлбарс терисини ечиб солди шер.
Босиб кетмиш ҳатто дубулгасини тер.
Ҳар иккисин ёйди офтобга шу тоб,
Ўзи дам олмоққа, уйқуда шитоб.
Рахшидан олинган югану эгар,
Боши оққанича ўт чимдиб юрар.
Шамоллагач, кийди йўлбарс лўстинин,
Йўлбарсдек гиёҳдан этди ёстуғин.
Бош остида қалқон, олдида килич,
Қилич дастасидан олмас қўлин ҳеч.
Кўкат узра отни кўриб посибон,
Дўк уриб сўкарди, алвону алвон.
Югуриб келди Рахш ва Рустам сари,
Аёкқа чўп урди, қолди асари.
Уйқудан уйгонган замони филтан
Боғбон унга деди: «Аё Аҳриман,
Нечун экинзорга отингни қўйдинг,
Меҳнатин қилмайин ҳосилга тўйдинг?»
Оқил мард ғазабга келса ҳам тўзди.
Қўриқчининг икки қулогин чўзди.
Яхши-смонлиқдан бир сўз демаёк,
Қулоқларин узиб айлади чинок.
Посбон қулоқларин олиб қўлига,
Ҳайратда дод солиб, тушди йўлига.
У жой паҳлавонин деярди Авлод.
Шухрати таралган, навқирон, шаддо.
Посбон борди Авлод олдига шул чок,
Кўлида узилган иккала қулок.
Унга деди: «Девдек одам келмиш бир,
Совути теридан, калпоғи темир.
Аҳриманнииг ўзи у бошдан-оёк.

Ё совутли аждар қилибди ётоқ.
Бордим, экинзордан ҳайдай деб отин.
Йўлга бўлди у тоғдайин тўскин.
Турди, қулоқларим узди бенидо,
Яна уйқусига кетди аждаҳо».
Авлод сайилгоҳи эди бу ўтзор,
Баҳодирлар бунда қиларди шикор.
Ҳайратда эшитди қўриқчи сўзин
Ҳам ўтлоқда кўрди наррашер изин.
Ботирлар билан от жиловин бурди,
Таҳамтан нишони томонга юрди.
Билмоқ бўлди, келмиш қандай зўравор.
Ёмонлик, ғазабга нима сабаб бор?
Жилов тортиб, кескир қиличин олди.
Момақалдиरोқдек бир шовқин солди.
Яқинлашиб келгач бу икки сарбоз,
Лаб очиб, сўради бир-биридан роз.
«Номинг недур? – аввал сўради Авлод –
Паноҳингни айт, ким сени этар ёд?
Бу ерга келибсан, валломат, нечук?
Девлар маконига бу журъат нечук?
Посбон қулоқларин юлмогинг недур?
Отинг экинзорга кўймогинг недур?
Дар-дунёинг қилсам қаро, не бўлур?
Бўркинг қолса тупроқ аро, не бўлур?»
«Номим булут. – деди жавобан Рустам, –
Гар булутда бўлса шер чангали ҳам,
Бошлиқлар бошини эгадур ерга.
Ўк, найза ёғдирар жанговар эрга.
Қулоғингга номим етиб борса гар,
Қонинг тўнғиб, муздек нафасинг ўчар.
Ҳар бир анжуманда филтанли шахбоз
Камон, камандидан тарқалмиш овоз.
Энди сени туккан онанг бечора,
Қафан бичиб, сочин юлса, не чора?
Қошимга келибсан қўшин-ла бу чок,
Осмон гумбазига сочибсан ёнгоқ».

Шундай деб суғурди қиличин қиндан,
Бало наҳангини чиқарди индан.
Арқони, сиргмоғи эгар қошида,
Кўзларидан олов, ғазаб бошида.
Кўй сурувига шер ўзини урди.
Атрофда ким бўлса, барини кирди.
Қаттол қиличини силтаган ҳамон,
Кўш-кўш бош узарди гулкайчисимон.
Бошлиқлар кўзидан тўкиб ёшларин,
Оёқ ости қилди мағрур бошларин.
Баходир дастидан кўшин тору мор.
Бари қочди ҳар ён, дилида губор.
Отлиқлар чангидан ҳаво тим кора,
Тумтарақай бўлди, тўлди тоғ. дара.
Қутирган фил – Рустам сурар яна от,
Кўлида арқони, остда тулпор зот.
Рахш Авлодга етиб борганда яқин,
Жиғадор бошига тушди қаро кун.
Узун арқонини отганда Рустам,
Авлод мағрур боши ерга бўлди хам.
Отдан сакраб тушиб, боғлади қўлин,
Ўзи миниб, унга кўрсатди йўлин...
Дедики: «Кўргузсанг сен менга ростлик,
Сўзингда бўлмаса ҳеч каму кўстлик,
Менга берсанг Оқ дев жойидан нишон,
Қайда тутмиш Ғанди, Пулод, Бед макон,
Ковус қайда банди бўлганин охир,
(Бу балолар шундан бўлганди зоҳир)
Кўрсатиб, ростликни қилсанг ихтиёр,
Сўзингда тўғрилиқ бўлса сенга ёр.
Мозандарон шоҳин гурзи, тожини,
Тортиб олажакман бойлик божини,
Садокатли бўлсанг, адолатга ёр,
Насибанг бўлур тахт ва тожу диёр.
Агар сўзларингда бўларкан риё,
Кўзларингдан оқар кип-кизил дарё».
Авлод унга деди: «Жаҳолатдан қоч.

Хушинг йигиб олиб, кўзинг катта оч.
Ғазабдан кўр бўлиб тўкма қонимни,
Истасанг, бсрурман сенга жонимни.
Этай сенга қайда Ковус шоҳ асир,
Кўрсатай бу ўлка йўлин бирма-бир.
Дилим айласанг шод, ул Оқ дев уйин,
Кўрсатай Пулод, Бед ва Санжа кўйин.
Ковус маконига етмоқлик гумон,
Юз фарсанга чидам бермаса раҳмон.
Ул жойдан Девгача яна юз фарсанг,
Етарсан кўн қийин йўлни ўтолсанг.
Икки тоғ ораси – ваҳимали жой,
Кўкидан ўтолмас ҳаттоки ҳумой.
Икки қоя аро танг қоларли жар,
Тагига қарасанг, бошдан ҳуш учар.
Жанговар девлардан ўн икки минги
Тоғу дараларда пойлоқчи туңги.
Пулод, Ганди улар сипоҳдоридур.
Беду Санжа эрса нигоҳдоридур.
Барча нарра девга Оқ дев кўмондон,
Тоғ ундан теракнинг баргидек ларзон.
Кўрсанг азим тоғдек баҳайбат бадан,
Яғринини кенглиги келар ўн расан».
Бу гардан, бу бозу бу отинг билан,
Бу найза, бу гурзи, фиротинг билан
Неча паҳлавонлар ҳолин этдинг танг,
Аммо яхши бўлмас Оқ дев билан жанг.
Ундан нари тошлоқ, йўлсизлик киё,
Ёввойи такалар ўтолмас ҳатто.
Ундан ўтсанг келар мавжли бир дарё
Саҳни икки фарсанг, ундан ортиқ ё.
У ерда шиддаткор соқчи бир дев бор,
Неча нарра девга ўша фармондор.
Уч юз фарсанг юргач, келади бир жой.
У жойларнинг оти Бузгўшт, Нармпой.
Бузгўшдан ўтади Мозандарон йўл,
Бу ҳам жуда огир, машаққати мўл.

Хар ён кезиб юрар суворий аскар,
 Минг-мингдур сонига столсанг агар.
 Тиш-тирноғи курол, чўнтакда дирхам,
 Бўлмас бирортасин дилида алам.
 Ваҳший филлар билан лиммо-лим шаҳар,
 Уларнинг сони ҳам бир мингдан ошар.
 Ёлғизсан, бўлсанг ҳам гар темирбадан,
 Аҳриман эгови айлагай шикан».
 Кулди бу сўзлардан Рустам хаҳолаб
 Ва Авлодга шундай деди, очиб лаб:
 «Агар чиндан бўлсанг сен менга йўлдош.
 Аён кўрадурсанки, бу сўкка бош
 Ва филтан жаҳонда неларга кодир,
 Алпларнинг бошига нелар соладир.
 У зафарбахш яздон этса гар кўмак.
 Ҳунару тин ила улашар тилак.
 Бир бор кўрса агар дасту зарбимни,
 Гурзиму шамширим, мохир харбимни.
 Юраги ёрилиб бадар қочар ёв,
 Ажратолмай қайда узанги – жилов.
 Қани, Ковус қайда, кутар зорикиб?
 Бошлагил, колмасин пойинг толикиб».
 Шундай деб Рахшига миниб олди шод.
 Шамолдай тез учиборарди Авлод.
 Тўхтамай каро тун ё ёруғ кундуз,
 Етишди бир токка номи Испаруз.
 Шу ерга Ковус шоҳ тортганди лашкар,
 Шунда малъун девлар топганди зафар.
 Ярнм тундан оғиб, якинлашди тонг,
 Чўл жумбишга кирди, эшитилди бонг.
 Зўр гулхан ёкилди Мозандаронда.
 Шағамлар ёкилди ҳамма томонда.
 «Бу қандай жой экан, - деди Таҳамтан. –
 Ўт шуъла кўринар ҳамма томондан».
 Авлод жавоб бериб, дер: «Мозандарон,
 Тун бўйи сергақдир унда посбон.
 У сзда Аржанг дев то отгунча тонг,

Ўкириб чиқади, урар кучли боиг».
 Ётиб уйку олди урушқоқ Рустам,
 То офтоб ярқираб чиққанда бу ҳам,
 Ўрнидан турди-ю, йўлни чоғлади,
 Авлодни дарахтга маҳкам боғлади.
 Бобоси чўқмори кўлда муҳайё,
 Тушар йўлга, дилда жасорат-зиё.

Олтинчи саргузашт

Рустамнинг Аржанг дев ила жанг қилгани

Бошда дубулгаси, кўлда амуди,
 Йўлбарснинг териси, харбу зарб дуди.
 Аржанг дев томонга буриб юзини,
 Ёв лашкаргоҳида кўриб ўзини,
 Жанговар наърасин тортганда гўё
 Тоғлар ағдарилди, кўпирди дарё.
 Қулогига етгач бундаин сурон,
 Аржанг чодиридан чиқди шул замон.
 Рустам отин кўйди мисоли чоқин,
 Бир зумда Аржангга етди у яқин.
 Қулоқ. бош, гарданга солиб у чангал,
 Шердек узиб олди бошини дангал.
 Қаро қонга ботган девнинг бошини
 Иргитди гўдага, йиқиб лошини.
 Даҳшат солди девга Рустам билагин,
 Чўқморини кўриб чиқди юрагин.
 Қочишарди ўсган ерин этмай ёд,
 Ота этар ўгли устида фарёд.
 Ер. сувни унутиб, қочишар нолон,
 Отаси ўглига қидирар омон,
 Таҳамтан суғуриб касос шамширин,
 Девдан тозалади шу элат ерин.
 Ботганда жаҳонни ёритган талъат,
 Испаруз тоғига келди валломат.
 Авлоддан арқонин ечиб ташлади,
 Яна ундан савол сўрай бошлади.

Ковус жойин билиб, Рустами номдор,
Югурди вақтини кетказмай бекор.
Олдинда югуриб борарди Авлод,
Унга йўл кўрсатиб дамодам девзод.
Шаҳар эшигидан кирганда тожбахш,
Момақалди роқдек овоз берди Рахш.
Қулоғига етгач бу таниш товуш,
Ишлари анжомин пайқади Ковус.
Эронийларга дер: «Бўлинг хотиржам.
Такдир ёвузлиги топмоқда барҳам.
Қулоғимга Рахшдан етди овоза,
Овозадан бўлди руҳ-дилим тоза.
Шундай кишнар эди Қубод замони,
Рустам Турон ила суришган они».
Эрон лашкарида кетди дув-дув гап,
Шоҳ бу асирликка беролмабди тоб.
Қийноқлар олганми ғурур, эс-хушин,
Ё сувга айтарми шохимиз тушин.
Бу оғир аҳволдан қутулмоқ қайда,
Бахт тесқари бўлса, бари бефойда.
Аммо ўқдек стиб келди шул замон,
Ёвни ёндирувчи филтан паҳлавон.
Шоҳ ёнига стиб келганда қайсар,
Севиниб, йиғилди барча сарасқар.
Гударзу Тусу Гев, Баҳром шерюрак,
Густахму Шедушлар олди тўғарак.
Рустам кўп ўқириб, шоҳга урди бош,
Ҳол-аҳвол сўради, кўзда жикка ёш.
Ковус шоҳ Рустамни кучоқлаб дарҳол,
Йўл машаққатидан айлади савол.
«Жодугарлар ғиж-ғиж қайнар бу даргоҳ,
Рахшингни беркитмоқ зарур, – деди шоҳ, –
Аржангдан бўшади дунё деб хабар,
Ок дев қулоғига стиб борса гар,
Филтан келди деса Ковус ёнига,
Ўт туташар барча девлар жонига.
Жаҳонни тўлдирар девлар асқари,

Бекор кетар қилган ишинг аксари.
Шу ондаёқ йўл ол, дев маконига,
Ўқу найза бирла бориб ёнига,
Худо ёринг ўлса, ол ундан қасос.
Жодугар бошини қаро ерга бос.
Ўтмоқ керак бўлур канча тоғ-дала.
Ҳар ерда учрагай дев гала-гала.
Олдингдан чиқади кўркинчли бир ғор,
Эшитдимки, унда хавфли ер бисёр.
Посбон девлар жилмас ғорнинг оғзидан,
Ким келса, Қоплондек олар бўғзидан.
Шу ғор ичида Ок девнинг даргоҳи,
Қора дев лашқарин пуштипаноҳи.
Балки насиб этар сенга бу зафар,
У ўлса сардорсиз қолади аскар.
Сипоҳим кўзи кўр бўлди аламдан,
Менинг кўзим хира бу қайғу-ғамдан,
Табиблар дедилар бу мард имкони –
Ок девнинг юраги, мияси, қони.
Шундай деган эди фарзона табиб:
Ок девни ўлдириб конидан тотиб.
Томизсанг уч қатра кўз ичра агар,
Хираликдан асло қолмагай асар».
Жангга ҳозирланди филтанли кўтос,
Жойидан жилди у алпларга хос.
Эронийларга дер: «Бўлингиз хушёр.
Ок дев қасдин бу кун қилгум ихтиёр.
У жанговар филу уста жодугар
Атрофин ўрамиш бесанок лашқар.
Гарданам кўлида эгилса ногоҳ,
Сиз узок колурсиз тақдири сиёҳ.
Агарда пок яздон бўлса мададкор,
Менга бахт юлдузин айласа у ёр.
Қайта насиб этар бизга еру тахт,
Қайта барг ёзади шоҳона дарахт».

Еттинчи саргузашт

Рустамнинг Ок девни ўлдиргани

Жанговар камарин боғлабон махкам,
Жанг хаёли ила йўл олди Рустам.
Олдида борар йўл кўрсатиб Авлод.
Рахши слиб борар эди мисли бод.
Рахши етиб келган жойи Хафти кух,
Атрофида девлар гуруху гурух.
Тагсиз ғорга етиб келганда Рустам,
Кўрди, дев лашкари атрофида жам.
«Эй Авлод, хар неки сўраган бўлсам,
Жавобинг рост чикди, – дср эди Рустам.–
Йўл кўрсатиб, сирни очиб бер. Авлод,
Энди Ок девни ҳам этайлик барбод».
Авлод аста деди: «Қачонки офтоб
Кўтарилса Ок дев кўзин босар хоб.
Сен Ок дев устидан топурсан зафар.
Бир оз сабр килиб, туролсанг агар.
Шунда ёринг ўлса гар парвардигор,
Шубҳасиз зафар ҳам бўлур сенга ер».
То кўтарилгунча баланд офтоб.
Рустам ҳам ҳамлага килмади шитоб.
Дарахтга боғлади Авлодни махкам,
Рахшга ортди камон, камандни ҳам.
Наъра тортди номин айтиб, раъд мисол,
Қиндан суғурилди наханги каттол.
Сипоҳга гирдибод шамолдек кирди,
Кескир пўлат ила бошларин кирди.
Ҳеч бири келолмай колди рўбарў,
Дуч келгани ундан тополмай обрў.
Бундан Ок дев сарп айлади шитоб.
Мисоли мунаввар оловли офтоб.
Бир чоҳга дуч келди худди жаҳаннам,
Девлар кўринмасди коронғи, пасткам.
Бир дам хайрон турди, кўлида қурол.
Бунда на урушмок, на қочмок маҳол.

Киприкларин ишқаб ювиб кўзини,
Ғор эшигин топди ростлаб ўзини.
Қоронгуда кўрди тоғдек бир тана,
Ғор йўлини тўсиб, стар росмана.
Тани тундек кора, сутдек оқ сочи,
Жаҳонни тўлдириб, етар кулочи.
Ғор ичида ухлаб етарди сокин,
Рустам ўлдирмокка шошмади локин.
Наъра торғди Рустам мисоли паланг,
Дев чўчиб уйғонди ва бошлади жанг.
Рустамга ташланди каро тоғсимон,
Темирдан кулоҳи, темирдан қалқон.
Тегирмон тошидек тош олиб азот,
Булутдек сурилди Рустам сари бот.
Филтаннинг юраги шиғиллаб кетди,
Гўёки ҳаёти сўнгига етди.
Ғазаб ўраб олди гўшна шер дилин,
Қилич солди девга, мўлжаллаб белин.
Таҳамтан зарбидан узилиб тушди,
Бир оёғи яна бўксасин гўшти.
Олишаверди у жароҳат билан,
Қутурган фил, шердек вазоҳат билан
Бир оёқда туриб чунон жанг қилар,
Бутун ғорни айлаб у зеру забар.
Таҳамтанни йикмок бўлиб пойидан,
Сиқиб олди маҳкам гардан жойидан.
Ваҳшиена гўштиин узар бир-бирин,
Бўлиб кетди балчик саросар замин.
Таҳамтан дер: «Агар қололсам омон,
Абад кўрмагайдур завол жисму жон».
Ўзича дер эди у деви Сафид:
«Наҳотки, узармен ҳаётдан умид!
Узилган оёғим, пора пўст билан,
Бўшатса эди гар мени филбадан,
Мени катта-кичик, қилса ҳам хавас,
Қочардим, тополмас эди бирор қас».
Шу сўзларни Оқ дев зикр этиб секин,

Синик дилга таскин берар шу йўсин.
Қизишдан-қизирди ҳамон олишув,
Қизил кони дарё, тер окар дув-дув.
Тахамтанга мадад Худо қуввати,
Узок вақт олишди. ёниб нафрати
Ва охир бу нафрат, бу қувват бари
Қизитди Тахамтан балоқуш сарин.
Ўзидан аччиғи келиб нарра шер
Девни узди ердан ва тишлатди ср.
Суғурди кинидан пўлат ханжарин,
Ўйиб олди девнинг сиёх жигарин.
Тўлиб кетди ғорнинг ичи лошига,
Ва айланди конли булок бошига.
Келиб счди Авлод қўлин бандини,
Ўраб жойлади Кай шох камандини.
Бериб дев жигарин Авлод қўлига,
Тушиб кетди Ковус шоҳи йўлига.
Шу пайт Авлод деди: «Ки эй нарра шер,
Тиғ бирла жаҳонни забт этолган эр.
Танамда арконинг нишонаси бор,
Борурман сиртмоғинг судраб бемадор.
Мени эзгу ишга чорлаган эдинг,
Дилимни умидга ёрлаган эдинг.
Урушқок арслон изидан тоймас,
Сенингдск шохсиёк сўзидан тоймас».
«Мозандарон ерин, – дер эди Рустам,
Сенга топшираман, бўлғил хотиржам.
Билиб қўйки, шернинг яна қасди бор.
Бу ишнинг ҳали кўп баланд-пасти бор.
Мозандарон шоҳин тахтидан йикиб,
Қаро гавдасин ҳам чуқурга тикиб,
Ҳазор-ҳазор девлар уйини бузиб.
Қилич бирла зор-зор бошини узиб.
Кейин сени бунда хукмрон этай,
Ўз сўзимни бажо айлабон кетай».
Кейин борди Ковус подишоҳ томон,
Изи бахт ташувчи бу шери жаён.

Аллар тортди қувонч наърасили боз,
Соғ-омон келди, деб Рустами шахбоз.
Уни мактаб бари чопди қошига,
Сухан дурларини сочди бошига.
Баходир деди: «Шоҳи дониш назир,
Жазосин олди ёмонлар, ахир.
Ўйиб олдим ўшал Оқ девдан жигар,
Шоҳи энди ундан умидин узар.
Жигарни келтирдим, хашаматли шоҳ,
Не фармон бўлур эмди, эй додгоҳ».
Деяр офарин унга Ковус шоҳ:
«Сенингсиз кетиб эрди тожу сипоҳ,
Сенингдек ўғилни этолган ато
Онанинг бошига нур сочсин Худо.
Ҳазор офаринким, отанг Золи зар
Тутар Зобулистон ерин безарар.
Сенингдек баходир топилмас чунон,
Агар гардиш этсанг, саросар жаҳон.
Равон ўзгалардан бу бахтим меним,
Жаён филдан обод шу тахтим меним».
Қачон офариндан халос ўлди Кай,
Деди: «Энди кел, эй баходир атай.
Ўшал девнинг қонин кўзимга кетур,
Бутун анжуманнинг кўзлари сўқир.
Агар кўролсак биз дийдоринг яна,
Жаҳондор бўлгайдир ҳамкоринг яна.
Кўзга суртиб девнинг хунин кекса-ёш,
Яраклар нигоҳи мисоли куёш.
Тагига қўйилган баланд тахти ож.
Тахт узра нур сочиб ёнар зарли гож.
Мана Кай Ковус боз етди бахтига,
Чиқиб олди Мозандарон тахтига.
Фарибурзу Гударз, Тусу Гев, Баҳром
Ва Гўргини Геву Фарходу Рухҳом
Бутун ҳафта қурди базм шоҳи Кай,
Бутун ҳафта тору қўшиқ ҳамда май.
Кейин барча минди эгарга чунон,

Жаҳонжуй баҳодир, черик беомон.
Тутиб бари қўлда гурзию гарон.
Булур Мозандарон йўлига равон.
Чу шоҳ буйруги-ла кўчиб от-улов.
Курук тўқай ичра тушганди олов.
Аёвсиз қиличлар тилин кондириб,
Шаҳру кишлок қўймай, барин ёндириб.
Ҳамон тигдан ўтди неча жодугар,
Хунидан шариллаб ариклар оқар.
Қоронғу тушиб бу жаҳон бўлди танг,
Алплар дам олди, тиниб қолди жанг.
Черикка деди: «Шоҳ фармонига хос
Золимларга етди бу вақти қасос.
Бари бошқаларга не қилди, кўриб,
Жаҳон арсасига не экди, ўриб.
Қасоскор қиличдан қирилди кўпи,
Қириш тўхтатилсин оломон тўпин.
Керак битта оқил, ботадбир киши,
Шитоб ва секинлик бўлур қилмиши.
Бориб шоҳи Мозандарон ёнига,
Оро кирсин унинг ҳушу жонига.
Бу иш маъқул ўлди Зол ўғлига ҳам,
Аъёнлар, яқинлар шод бўлди бирам.
Жўнатмоқ керак ул ёвуз шоҳга хат,
Дилидан жой олсин надомат фақат».

Ковуснинг Мозандарон шоҳига мактуб юборгани

Оқ шоҳига қаро ҳарфлар қалаб,
Насиҳат битилди, умид ҳам талаб.
Битиб берди хатни ақлли дабир,
Этиб чиқди пасту баландни зикр.
“Ул одил Яздонга минг-минг офарин,
Унинг қудрати-ла яралмиш замин.
Ҳунар ҳам баланд-паст, ақл ҳам само
Яралмиш унинг зотидан мутлако.

Куёш, ойни кўкда юритар худой,
Ато этди бизга смон-яхши рой.
Адолатли бўлсанг ва иймони пок,
Дилинг бўлмагай ҳеч маҳал чок-чок.
Агар бадкиликсан, захар бедаво,
Фалакдан бошинга келар минг бало.
Адолатли бўлса жаҳондор агар,
Унинг буйруғин ҳамма бирдак ўтар.
Ёвуз, касофатга Ҳак. Яздони фард
Жазо берди, девлар бўлиб гарду гард.
Фалак ишларидан бўлса хабаринг,
Ақлу хуш бўлажак сенинг раҳбаринг.
Буюрсин ўзингга диёр, тахту тож,
Букун бизга бўйсун ва келтир хирож.
Қилолмайди кимсанг Таҳамтанга дов,
Демак, айтганимча тўларсан тўлов.
Агар Мозандарон тахтин қилсанг уй,
Бизлар айтган йўлга букун қадам қўй.
Йўк десанг, қўшилур қон кўз ёшингга,
Ок дев куни тушар нодон бошингга!”
Битирганда хаттот тўкиб меҳрини,
Шоҳлар шоҳи босди амир муҳрини.
Шаҳаншоҳ чақирди, етушди ботир,
Ўзи ел каби тез, ҳар ишга кодир,
Исми эди Фарход, табиати соз,
Юрти улуғлари ичинда мумтоз.
“Бу мактубни стказ девбошга дарров,
Насихату пандин ўкисин ул ёв!”
Шаҳаншоҳ сўзларин эшитган замон,
Ўпиб срни, бўлди йўлига равон.
Етар бир жойга у Нармпой шаҳри,
Пўлатни чайнашар, гар келса қаҳри,
Оёқлар суяксиз ва ё тасма пой,
Шунинг-чун лақаби эди Нармпой.
Мозандарон шоҳин макони шунда,
Уришкок паланг шер ғаррони шунда.
Бир кишини олдин юбориб Фарход

Келиши хабарин этур шохга ёд.
Ковус шох олдидан аклли чопар
Келганин эшитиб шохи жодугар,
Мозандарон шери паҳлавонидан,
Кўшини сафлади, бари алпбадан.
Улардан танлади ўзи бирма-бир:
“Хунар кўрсатинг, деб буюрди амир,
Деди. эмди кетмас ҳеч бегоналик.
Кўрсатингиз бугун бир мардоналик.
Кўрсатингиз энди паланг одатин,
Ўшал акли бўшнинг букинг коматин!”
Ковок уйиб, кутиб олинди Фарход,
Мозандарондан ҳам у бўлмади шод.
Бир баходир олиб кўлини чунон.
Сикдики, сингудек бўлди устихон.
Фарход бу синовга этолди токат,
Ранги ўзгармади, букилмас комат.
Шох ёнига олиб боришди дархол,
Йўлдан ва Ковусдан айлади савол.
Сўнг номани олиб очганда дабир,
Мушк иси таркади, шоҳиси ҳарир.
Муъбад хатни ўкиб, эшиттирган чок
Шох юзи ғазабдан бўлганди оппок.
Тахамтан ишидан бўлиб у огоҳ.
Кўзидан тўкиб кон, чекди ўтли оҳ.
Дилида дедикки, ботар офтоб,
Кеч кириб босар-ку ҳамма кўзни хоб
Вале ҳеч тинчимас Рустамдан жаҳон,
Унинг номи ўчмас ва бўлмас ниҳон.
Дилида Аржангу Оппок дев ғами,
Пўлади Ғандию Бед дев мотами.
Ковус номасини ўқитди яна,
Кўзда ёш, дилда ғам гўё пўртана,
Уч кунгача тутди элчини меҳмон.
Шунда казо-казо кичигу калон,
Тўртинчи кун деди: “Энди жўнаб кол,
Ўшал акли ожиз шоҳинг йўлин ол.

Билиб кўйсин ўша шохи беҳаё.
Хира шиша ичра май ҳам беэиё.
Агар тожу тахтда менингдек киши
Кечиб, сенга бошин урса не иши?
Биласенми менинг кайда боргоҳим?
Сонсиз саноксиздир менинг сипоҳим?
Қаён гар урушга бурар юзини,
Қолдирмас на рангу бўю изини.
Ҳозирлик кўравер, ўтирма бегам.
Уруш бошламоққа кўтардик алам.
Шерсифат суворий солса алоло,
Уйқингдан уйғотар бундайин гавғо.
Фақат уришқок фил мингу икки юз
Сенга бир нафари топилмас ҳануз.
Кўтарай Эроннинг хоку ғуборин,
Билолмай қолурсан тепаю горин”.
Бу даъвони Фарҳод эшитган ҳамон,
Хат жавобин олиб, чопди шоҳ томон.
Келиб Фарҳод, айтиб берди бирма-бир,
Не кўриб, эшитди – ҳеч қолмади сир.
“Осмон фаҳмлайди ўзининг бу қас,
Аммо иши пастлик, раъйи ундан паст.
Сўзим эшитмади бир дам бериб тоб,
Назарида жаҳон ҳеч нарса ҳисоб “.
Жаҳондор тўплаб бор баҳодирларин,
Етиштирди Фарҳод берган хабарин.
Юзин бурди Ковус томонга филтан:
“Уятдан қутулсин букун анжуман,
Ўзим элчи бўлай, еткурай паём.
Қиличим кинидан чиқарай тамом.
Бир нома битилсин, шаҳаншоҳга хос,
Ҳар сўзи яшиндек ё кескир олмос.
Букун элчиликка жўнайин ўзим,
Ариқдек оқизсин хунин ҳар сўзим”.
Жавобида шундай деди Ковус шоҳ:
“Сен ила жилвадор тожу тахт, сипоҳ.
Ҳам элчим ўзинг сен, ҳам урушқок шер,

Курашда чиниккан сен – сарафроз эр”.
Буюрди: “Боринг тез дабир ёнига.
Қаламин ўгирсин ўк пайконига.
Десинким: бундаин сўзни, нобакор,
Гапирмайди ҳеч ким. агар акли бор.
Букун буйруғимга итоат этиб.
Бўйин товламасдан ишорат этиб.
Бўйин эгмас бўлсанг. кўшин тортаман.
Черик ила бошга бало ортаман.
Ўлиб ётар Ок дев тани мисли тоғ.
Сенинг миянгни ҳам чўкир энди зог!”

РУСТАМ ВА СУХРОБ ДОСТОНИНИ ҚИСКАЧА БАЁНИ

Кунлардан бир кун Рустам Турон чегараларига овга боради. Бир қанча қулонларни ер тишлатади. Ўт ёкиб улардан бирини ниширади. Уни еб тўйгандан сўнг уйкута кетади. Шу ердан ўтиб кетаётган отликлар яйловда ўтлаб юрган Рахшни ушлаб Самангонга элгадилар. Уйқудан турган Рустам Рахшни тополмай, уни қидириб Самангонга боради. Самангон шохи ва улуғлари Эроннинг буюк жаҳонпахлавони келганини эшитиб, унга пешвоз чиқадилар ва шоҳ бир кеча меҳмон бўлишини илтимос қилади ва Рахшни, албатта, топамиз дейди. Самангон шохининг кизи Тахмина ярим тунда Рустамнинг хобгоҳига боради ва унга ишк изҳор этади. Натижада, икковлари қўшилишади. Тўққиз ойдан кейин Тахмина бир ўғил туғади. У келбатда бобоси Сомга ўхшар эди. Болага Сухроб деб ном қўйишади. Сухроб ўн тўрт ёшга кирганда онасидан ўз ажлодини билиб олади. У Эрон шохини ўлдириб, тахтни Рустамга олиб беришга ва ундан сўнг Турон шохини ҳам орадан кўтаришга қарор қилади. Ўзи Туронга шох бўлишини кўзлайди. Ана шу ниятларини амалга ошириш учун Сухроб Эронга қарши лашкар тортади. Ўз шум режалари пайндан бўлган Афросиёб ҳам ўн икки минг лашкар йиғиб Хуммон ва Бармонлар бошчилигида Сухроб ёрдамига

жўнатади ва уларга ота-бола бир-бирини танишларига йўл қўймасликни топширади ва ота ўғил қўлида ўлдирилишини ўйлайди. Шундан сўнг кечаси яширин холда Сухробни ўлдиришни ҳам буюради. Шундай қилиб, Ковус ва Эронни осонликча қўлга киритишни мўлжаллайди.

Сухроб Эрон чегарасидаги қалъага стиб келади. Унга қарши чиққан Хажир ва Гурдофарид олишиб, уларни мағлуб этади. Бундан хабар топган Ковус Рустамга нома юборади. Шох мамлакат аъёнлари билан маслахатдан сўнг Рустамдан бошқа ҳеч ким бу ёш баҳодирга бас келолмаслигига тушуниб этади. Рустам истар-истамас кечикиб стиб келади. Нағижада, ота ва ўғил жанг майдонида рўбарў бўладилар. Сухроб Рустамнинг ким эканлигини билишга интилади. Аммо бунинг иложи бўлмайди. Икковлари жангга киришади. Биринчи курашда Сухроб Рустамни даст кўтариб ерга ётқизади ва ханжар билан бошни танидан жудо қилмоқчи бўлади. Шунда Рустам:

– Бизнинг одатда баҳодир йигит ҳамроҳини биринчи гал йиқканда ўлдирмайдилар, – деб алдаб кутилиб кетади. Иккинчи дафъа курашга киришади. Бу сафар Рустам Сухробни йиқитади ва шошилиш суратда бағрига ханжар санчади...

“Шоҳнома”даги энг таъсирчан ва ғамгин бўлган бу дostonнинг қўллаб гафсир ва талқинлари мавжуд.

Недур жанги Сухроб ва Рустам – эшит ,
Кўп эшитдинг, энди буни ҳам эшит.
Бу шундок дostonким, тўлур кўзга ёш
Ва Рустам ишидан дил бўлур харош.
Изғирин ғорати бўлса-ю тайин,
Юлса ғўр мевани хали пишмайин.
Ситамкор десамми, ёхуд додгар,
Хунарманд десамми ва ё беҳунар?
Ўлим – шафкат бўлса, недур ғам-ситам?
Недур доду фарёд, не оху алам?
Бу сирдан жонгинанг то огоҳ эмас,
Парда орти сирин этмагил хавас.

Бул эшик олдида киши борди кўп
Ва лекин очилмай, солар кўзга чўп.
Ўлим яхшироқми, магарким йўлинг,
Дигар жўйда ором тополмас дилинг.
Ажал кишиларни олмаса нари.
Ер узра сиғарми жавону қари.
Банагоҳ авж олса оташ ва тутун,
Ажабмас, чор атроф бўлса кул-кукун.
Куяр кўпса ўрмон ичинда бу хол,
Ундаги тўнгаку яна навнихол.
Ўлим вақти эсса ажалнинг сли,
Қари-ёшни элтар аёвсиз ссли.
Бу дунёда ёшлар қувончи нечун,
Кексалик ўлимга сабабмас бутун.
На тулки қоладир ва на нарра шер.
У на кўрқокни дер, на ботирни дер.
Кетар жойинг охир ўшал жой башанг,
Қазо отига мин. дилинг этма танг.
Билиб кўй, ўлим ҳақ, билиб кўй: бу чин,
Агар ҳақ бўлса, дод-надомат нечун?
Қарими, ёшгами стгани маҳал,
Барин битта билгай аёвсиз ажал.
Имон бўлса кўксинг гар арзандаси,
Надомат недур, эй Худо бандаси?
Бу олам такозо килур ишни бил,
Неки лозим эрса, сен ўшани кил.
Қазонинг ишига тушунмок кийин,
Агар кўксинг ичра киролмабди жин.
Бу дунёда шунга этиб қол жадал,
Етказ яхши номинг, элитса ажал.

Рустамнинг овга чиққани

Азалдан етмишдир бизга бу дoston,
Айтиб берган эди кекса бир дeхкон:
Бериб эрди муъбад бу ҳақда хабар:
Таҳамтан кўзини очиб тонг-сахар.

Кўнглида кўзгалди овга иштиск.
Бел боғлади, ўкка лик тўлди садок.
Филдск отга миниб, камчи уриб гез,
Тушиб Рахши йўлга этарди ситез.
У дарранда шердск кидирмишди ов,
Туронлар ерига бориб колди дов.
Етиб борганида Турон ерига,
Кулонлар келиб дуч Эрон шерига,
Тахамтан юзи гул каби яшнади.
Кувиб Рахшини, ов кила бошлади.
Кўлда камону ўк, найзаю каманд,
Неча-неча овни этиб олди банд.
Йиғиб хору хошок, шоҳу шаббани,
Чакиб чакмоғини, ёкди гулханни,
Кўриб бир дарахтни ўшал филтан,
Юлиб олиб тагу томири билан.
Ани сих этди-ю, тортилди кулон,
Кабоб килди ўтга тутиб бир замон.
Еди устихондан этин ажратиб,
Иликларин ютди бирма-бир чакиб.
Етиб сув лабига, бўлиб хўп сероб,
Қониб ташналиги, тортди уйку-хоб.
Хабарсизди ширин уйкуда тожбахш,
Чаман ичра ўтлаб юрар эрди Рахш.
Бундан ўтиб колди нақ саккиз нафар,
Туркий суворийлар эрди бу сафар.
Кўриб ўтлок узра Рахшнинг изини,
Кўлга олмок бўлиб отнинг ўзини,
Даштда куршаб унга каманд отдилар.
Тутарга этиб азм, от ўйнатдилар.
От улар сиртмоғин кўрибок бу дам,
Қутирган арелондай урар эрди дам.
Тепиб иккисин айлаб бу ерга даст,
Бирин бошин узди тиши бирла даст.
Ўлди от зарбидан зумда уч киши,
Бароридан келмай туркларнинг иши.
Улардан учтасин кучдию ажал,

Рахшни мушкул эди этмоқлик қамал.
Яна ҳар томондан отишди каманд,
То сиртмоғи Рахшни этгунича банд.
Шаҳарга тутиб юз, суришдилар от,
Кутарди ҳар бирин улкан мукофот.
Кўзин очиб Рустам уйқудан шул он.
Билолмасди Рахши кетибдур қаён.
Атрофни айланди туриб паҳлавон.
Топмади отидан бир ному нишон.
Таҳамтан аланглаб саросимавор,
Самонган йўлини этди ихтиёр.
Ўзига дер: «Бул кун пиёда равон.
Уятдан кутулгум қочиб мен қаён?
Кўп оғир юк-гурзи, найзаю қурол,
Пиёда элтмоғим маҳолдир, маҳол.
Биёбон кезарди не, ёро, қилай.
Йўликса агар ёв не чора қилай?
Дегайларми, Рахшин бериб кўлидан,
Наҳот, кетди Рустам уйқу йўлидан?
Не чораки, йўқсул керак кетмоғим,
Алам бирла манзил сари етмоғим.
Тақиб белга гурзи, қилич ва камар,
Юрай, то топайин Рахшимдан асар».
Шу ўйлар билан дил-жигар лахта қон,
Самонганга бўлди буқик қад равон.

Рустамнинг Самангон шаҳрига келиши

Яқин етди Рустам Самангон томон,
Хабар топди ундан аъёнлар ва хон.
Келармиш пиёда ўшал тожбахш,
Чамандан қочганмиш тулпар оти – Рахш.
Улуғлар чиқишди кутиб олгали,
Таҳамтан дилига меҳр солгали.
Дерди паҳлавонни кўриб кекса-ёш:
«Бу Рустамми ёхуд балқиган қуёш?»
Яёв чиқиб кутди Таҳамтанни шоҳ,

Қутлади чекиб саф уни кўп сипоҳ.
Самонгон шоҳи дер: «Бу нечук ахвол,
Ким этмиш сенинг-ла олишмоқ хаёл?
Бу юрт аҳли сенга бари хайрихоҳ,
Йўруғинг кутишгай, кутишгай паноҳ.
Буларнинг барчаси сенга мунтазир,
Мағрур бу тан, бу бош асиринг, асир!»
Бу гапни баҳодир эшитган замон.
Дилидан йўколди шаку бадгумон.
Деди шоҳга таъзим ила паҳлавон:
«Кўлдан чикиб кетмиш отим ногаҳон.
Унда на эгар бор, на бордир юган,
Сўлик ҳам колибдур, тўким ҳам кишан.
Арик ва тўкайдан изи аҳсани,
Самангон етаклаб келибдур мани.
Қилиб ошнолик, топилса гар от,
Тегар ҳаммангизга лойик мукофот.
Тополмас эканман агарда Рахшни,
Кимнингки боши бор, кутмасин бахшни».
Шоҳ унга демиш: «Эй сарафроз киши.
Раъйингиз бўлурми кимсанинг иши?
Бўлиб бизга мсҳмон, сен кўрсликни қўй,
Сенинг раъйинг билан янграр созу куй.
Бу кеч дилни майдан зап шод этайлик,
Юракни аламдан кушод этайлик.
Беролмайди шошмоқ ишингга ривож,
Илон чиккай индан топилса илож.
Нечук Рустам оти қолар сширин,
Номин айтар эди эл бирин-бирин.
Аё эй хунарманд, эй зўр паҳлавон,
Бил, отингни топиб берурмиз омон».
Инонди бу сўзга шу дам Рустам ҳам,
Дилидан ғам кетиб, бўлди хуррам ҳам.
Кабул этди шоҳнинг даъватин ўғлон
Ва хуррам базмга бўлишди равон.
Сарпой эрди бул кун баҳодирга жой,
Турарди оёқда тамоми сарой.

Шаҳар ҳам кўшиндан келишди чандон
Қўноққа муносиб бузурги замон.
Улуғлар бир ажиб мажлис курдилар,
Ёмонларни бундан нари сурдилар.
Хуш айлаб Таҳамган дилин руду соз,
Жаранглар ўйинда Турону Тароз.
Паричехраларки тутса жоми май,
Тароз кизлари ракс этар тўхтамай.
Баҳодирни охир босиб кайф, уйку,
Қўзғолди жойидан аста-аста у.
Муҳайё этишди бир жой шинам, боп,
Сепиб тўшакларга мушк ила гулоб.

Сухробнинг туғилгани

Тўккиз ой ўтганда туғди шоҳ кизи.
Бир ўғлонки, тўлин ой эрди юзи.
Киши кўрса дерки. «Рустаммидур бу
Ва ё Сомми. ёки Найраммидур бу?»
Юзи тоза гулдск, кулумсар мудом,
Шу бобдан бўлганми балки Сухроб ном,
Бир ой ўтиб бир ёш улғайди ўғил,
Мисоли Рустаму Сом ё Золи зар.
Уч ёшда майдонни этди у талаб,
Бешда палангга чикар тик қараб,
Ким билан ўн ёшда агар қилса жанг,
Бўлди ҳар пахлавон ҳоли ғоят танг.
Онаси ёнига келиб бир куни
Деди: «Менга айттинг. онажон, шунн:
Нечун бошқалардан ўсимтой бўйим,
Этар осмонга ҳам узатсам қўлим?
Ойи. айт-чи, қай бир гавҳардан ўзим?
Даданг ким дсганга не бўлгай сўзим?
Қачонки этарлар отамдан савол,
Жавобин беролмай тилим бўлур лол.
Агар қолар эрса сир мендан ниҳон,
Қолур сендан ҳоли, аниқ, бу жаҳон».

«Кулок сол сўзимга, – деди Тахмина, –
Кувон, бўтам, дилда колдирмай гина.
Отанг эрур сенинг Рустами достон,
Аждодинг Сом, Найрам каби пахлавон.
Сен ул Рустам ўғли ва беҳзоди сен,
Наримон, Сомларнинг чин авлоди сен,
Шунинг-чун осмонга етар бошинг, бил,
Алар номи ила арзир, фахр кил.
Бу олам то бино бўлгандин буён,
Отангдек пахлавон кўрганмас жахон.
Фалак кўрмаган Сом ва Найрамни ҳеч,
Улардек сен ҳам бил бу оламни ҳеч!»
У шундан сўнг берди ажиб номани,
Юборганди Рустам ўғлига ани.
Хат бирла уч скут ва уч халта зар.
Эрондин юборди ўғлига падар.
Эшитганда ўғил тукканин хотин,
Юборган совғалар бирла бу хатин».
Азизим, сен буни саклагин ёдгор,
Юбормишдир сенга Рустами номдор.
Азиз тутсанг арзир тумордек буни,
Кунингга ярагай охир бир куни.
Яна бир сўзим бор. эшит бобма-боб,
Хабар топмасин бундан Афросиёб.
У Рустамга душман, абад ёв эрур.
Турон иши ундан дод, ингров эрур.
Мабодо у сенга бўлсаю ғаним,
Бошинга ғам солса, менинг ўлганим.
Яна гар хабар топса мендан отанг,
Ки, бўлмиш ишингдан хариф холи танг,
Сени чорлаб олгай, менинг жон-дилим,
Дилимни хижронинг килур юз тилим».
Деди унга Сухроб: «Бу дунё аро,
Буни сир тутмоқдан недур муддао?
Улуғлар килурлар қадимдин баён,
Отам ишларидин талай достон.
Муяссар экан бу баходир насаб,

Буни беркитишга, она, не сабаб?
Букун мен баходир Турон эрларин,
Йнгиб, лашкар эткум жаён шерларин.
Этай холи тахтдан ўшал Ковусни,
Эрондан пайини киркай у Тусни.
На Гўргини колгай, на Баҳром, Гударз,
Этай Густаҳаму Гев бошини дарз.
Саройдан қувилгай Кай Ковус шоҳ хам,
Отам насибаси тож хам – кулоҳ хам.
Бундан кейин азми Турон қилайин,
Шоҳга қараб жазми майдон қилайин.
Зўримдан қулагай тахт, Афросиёб,
Тиғим олдида паст бўлур офтоб.
Қилиб мисли шер жанг, йнгиб барчани,
Эронга мен бскач айлагум сани.
Мен ўғил ва отам Рустами номдор.
Бу оламда колмас бирорта тождор.
Чикар эрса равшан ой бирла куёш,
Кўринмайди юлдуз, беролмайди дош».

Сухробнинг Оқ қалъага етиб келгани

Бу қоронғуни «Оқ» деб, айтишар эди,
Эронийлар умид тутишар эди.
Ҳажир номли одам эди қалъабон
Тирандозу оқил, жўмард, паҳлавон.
Ғаждаҳам ул замон ҳали бор эди,
Адолат, ваҷоҳат. пўлат ёр эди.
Қизи бор – қўп гушна, баходир, гўзал,
Нак учар ел эди от минган маҳал.
Етиб келди Сухроб Оқ қалъа томон,
Ҳажир бўл қўшиндан хабар топган он,
Ўзин олди елдек учар отга тез,
Чиқиб бўлди Сухроб билан юзма-юз.
Кўриб гурд Сухробни, Ҳажир этди дов,
Ғазаб тиғин чекди унда беаёв.
Шамолдек чиқиб у ўз сафидан бот,

«Ўлим истаган ким?!» дея солди от.
Келибсанми танҳо талаш истабон,
Буқун тақдиринг сахт, сен бунга ишон.
Насибанг не, исминг, айтгил, не деяй?
Ўлик лошинг узра киминг йиғлагай?!
Ҳажир найза солди хўп қор жойига,
Вале найза тушди унинг пойига.
Қайтариб найзасин дадил, мисли шер,
Ҳажирнинг белига суқиб найза эр
Эгардан юлиб олди мисли шамол,
Уриб ерга солди буюқ тоғ мисол.
Нафас ростлаётмай Ҳажирдек ғаним,
Дилу жон аламда ётиб қолди жим.
Тушиб Сухроб одан, кесай деб бошин,
Қўриб қолди ётган Ҳажир кўз ёшин.
Ҳажир зор тўлганиб, ағнаб ўнг томон,
Дейди: «Эй паҳлавон, бер менга омон!»
Қўлин тортди тифдин бу Сухроби ял,
Ўлимдан бўшатди, насиҳатга гал...
Қўлу бўйнин боғлаб, юборди шул он,
Узоқдаги аскар ва Ҳуммон томон.
«Ок» қалъа аҳли бари эр-аёл,
Ҳуришга келиб, дод айлашар бехол.

Рустамнинг Сухроб билан жанг қилгани

Бориб найза солди сўник журъати,
Она сўзин эслаб ортар хайрати.
Тўқнашув майдонин танлаб тору танг,
Қиска найза билан бошладилар жанг.
Найзалардан қўлда қолганда даста,
От жиловин чапга бурди бир пасда.
Энди ишга солиб хинду қиличин,
Ҳар ён сочишарди оловли учқун.
Бир-бирин емириб тиф темир тўқар.
Гўёки жаҳонда қиёмат кўпар.
Сўнгра қўлга олиб залвори гурзи,

Бир-бирин савади, бир-бирин эди.
Гурзилар ушалиб кетди бу зарбдан,
Отлар холдан тойди бемисол харбдан.
Гандираклаб колди отлар бсчора,
Совутлар йиртилди, зирхлар пора.
Аммо совумади гурдлар ғайрати,
Натижа бсрмади барин шиддати.
Тана терга ғарку дахан тўла хок,
Ташналикдан тиллар бўлиб чоку чок,
Ахир ажралишди икки муқобил,
Дард тўла ота-ю, аламли ўғил.
Ажиб ишларингга дилим лол, жахон,
Ўзинг бор этасан ҳам ўзинг ниҳон!
Нечун бу диллардан муҳаббат йирок,
Акл юз кўргизмас, хакикат йирок...
Биёбонда ваҳший, дарёда балик.
Таний билади-ку фарзандин аник.
Фақат одам кўзин хирс номли олов,
Кўр килиб, танитмас ким ўғил, ким ёв.
Кўнглидан ўтказар Рустам: «Ҳсч наҳанг
Кўрмадим бунингдсқ эта олсин жанг.
Кўкка чирмашганда ок дев нолаеси,
Бу кун ҳушим олди инсон боласи.
Ҳали таралмаган бунинг шуҳрати,
Ҳали маълум эмас ҳсч кимга оти.
Ўлим яхши бундан снчилсам агар,
Қараб турар икки тарафдан лашкар».
Ҳар иккисин оти олса-да ором,
Уруш топмагани хали саранжом,
Ҳар иккиси тенгдан тортишди камон,
Кекса жангчи билан гурди навкирон.
Иккисига ҳам ўк дўлдек тўкилди,
На барс тўн тешилди, на зирх сўкилди.
Иккиси ғазаби қайнади, тошди,
Бир-бирин бслидан олишга шошди.
Таҳамтан кўлини узатса тоққа,
Тош кўпорар эди, урди белбокка.

Сухроб пўтасидан кўтарди азот,
На Сухроб кўзғалди ва на жилди от.
Қилт этмагач Сухроб паҳлавон бели,
Шалвиради қолди Таҳамтан қўли.
Сухробнинг белидан қўлини олди,
Дилига яна кўп шубҳалар солди.
Курашдан мирикди икки шери мард,
Танада хасталик, юзларида гард.
Сухроб оғир гурзи олиб эгардан,
Туширди мўлжалга олиб нақ гардан.
Қаттик зарбдан қалкиб кетганди Рустам,
Ўзин тутди кифти зиркираса ҳам.
Кулиб, «Эй баҳодир! – дср эди Сухроб, –
Мардона зарбага беролмадинг тоб!
Чол қадди сарвдек тик бўлса ҳам гар,
Ёш қилигин қилса бетамиз, овсар!»
Иккиси бир-бирин этди ҳақорат,
Жаҳон тор келганди буларга ғоят.
Бирдан иккаласи ўгириб юзин,
Ҳариф қўшинига уришди ўзин.
Таҳамтан кўтариб тиф Турон томон,
Соларди овдаги қоплондек қирон.
Эрон сипоҳига бостирди Сухроб,
От жиловин қўйди, тортилди рикоб.
Сипоҳга ўзини урганда бу шер,
Несу нобуд бўлди қанча номдор эр.
Бўридек лашқарга кириб келган чок,
Катта-кичик бари бўлди тумтарок.
Охир Рустам ўйлаб қолди баногоҳ,
Унга дуч келмасин тагин Ковус шоҳ.
Хунари баркамол турки навнихол,
Қўлидан қутилмоқ шоҳга кўп маҳол.
От бошин бурди ўз лашқаргоҳига,
Дил амри шул: яқин тургай шоҳига.
Сипоҳ ўртасида Сухробни кўрди,
У тўккан қонидан замин лой эрди.
Найзасин учидан томар эрди қон,

Гуё ови барор келган бир коплон.
Каҳри келди Рустам уни кўрибок,
Наъра тортди, титраб кетди дашту тоғ.
Унга деди: «Эй турк, бсақл хунхор.
Булардан ким сен-ла уришгани бор?!
Нечун бор кучингни менга кўрсатмай;
Қон тўкасан қўтон ичра бўридай?
Унга деди Сухроб: «Туроний сипох
Бу жангдан узокда эди бегуноҳ.
Ҳеч ким истамайин сен билан уруш,
Сендан бошланди-ку устига юриш».
Рустам деди: «Майли, энди бўлди кеч,
Эрта тиг чекканда олам ёритғич,
Бу майдонда бўлгай ҳам минбар, ҳам дор,
Тақдиримиз ечар пок парвардигор.
Она сут оғзингда, кўлингда қурол,
Ҳунарингга балли, кўрмагил завол!
Энди кетдик, эрта тонг отган замон
Яздон иродаси бўлур намоён».

Сухробнинг Рустамни йиқитгани

Қанотин ёзганда олам куёши,
Куйига эгилди тун зогин боши.
Барс тўнин барига илди Таҳамтан,
Аждар эгарида ўлтирар бўйчан.
Сипохдан уч фарсанг нарида майдон,
Орада кўринмас бирор тирик жон.
Жаҳонга стишди ботирлар шоҳи,
Кўлда гурзи, бошда пўлот кулоҳи.
Бехад орзу дилга бўлмасин йўлдош,
Дил хирсига бало келадуր подош.
Ул томон базм этиб Сухроби гулру
Ақик шароб ичиб, тингларди чолғу.
Хуммонга дер эди: «Ажиб шери мард,
Мен билан баробар киладуր набард.
Бўйи меникидан кам эмасдуր, кам,

Кўркув нима билмас, қаттол жангда ҳам.
Менингдек кенг елка, менингдек ёлдор,
Қолипимиз бирдек, ё Парвардигор!
Бошдан-оёқ мени ўйга солади,
Синчиклаб қарасам, ақлим толади.
Онам айтган эрса не турли нишон,
Дилим туяр бари бунда намоён.
Гумоним шулдирки, балки у Рустам,
Оламда бунингдек жанг қилувчи кам.
Ўз отам билан жанг қилсам, не бўлур?
Юзи қаро бўлиб ўлсам не бўлур?!»
Хуммон унга дер: «Жанг қурганда бозор,
Кўп марта Рустамга дуч келганим бор.
Мозандаронда у нечук жанг қилди,
Гурзиси барчанинг ҳолин танг қилди.
Рахшин ҳам бу отга ўхшашлиги бор,
Аmmo Рахш ғайрати бунга эмас ёр».
Сахар билан офтоб урганида дам,
Баҳодирлар турди уйқудан бардам.
Сухроб жанг либосин кийгани дами,
Бошда уруш ғами, дилда базм нами.
Гуркираб майдонга кириб келди тез,
Қўлдаги гурзиси зарби мислсиз.
Рустамга гап қотар, лабида кулгу,
Гўё ўтказганлар тунни тинч, тўтув:
«Кечанг қандай ўтди, қундан не мурод?
Жангга киришарсен, кўнглингда не ёд?
Балки ирғитарсен чўкморинг осон,
Адоват панжаси ер билан яксон.
Бир коса май тутиб, ўлтирсак боҳам,
Базм этиб унутсак қаҳру кинни ҳам.
Жаҳондор олдида қилиб аҳд-паймон,
Кечаги суришдан қилиб пушаймон.
Майли гар бошқалар қилса ҳамки разм.
Сен билан ўлтириб биз тузайлик базм.
Дилим меҳри сенга тушмиш бағоят,
Сен-ла олишмоққа қўймас диёнат.

Паҳлавонлар бўлса гар сенга аждод.
Қаршимда айлагил барин бир-бир ёд.
Менинг ила бул кун бўлдинг ҳамнабард,
Номингни беркитмок нечун, бўлсанг мард?
Бобонг Сом эмасми, падаринг достон,
Сенмасми Зобуллик Рустам паҳлавон?»
Унга Рустам дер: «Эй шуҳрат қувган эр,
Қай баходир бундай бскор гапни дер.
Очик бсллашмокка келган эрдим мен,
Менга фириб йўлин ахтарурсен сен.
Мен гўдак эмасман, сен ёш бўлсанг гар.
Гушналикка боғлаб келганман камар.
Талош майдонида ғайрат қилайлик.
Тангри хоҳлагани недур, билайлик.
Хўп кезиб кўрганмен кўп пасту баланд.
Лоф сўзлаб, ҳеч кимса беролмади панд».
Сухроб унга деди: «Эй кекса одам,
Сўзимни олмасанг, жойинг ол шул дам.
Ҳаётингни конли урушда эмас.
Тинчликда тугат деб килгандим хавас.
Сендекларни кабр ютар бир онда.
Рухинг учиб кетар, тананг зиндонда.
Найлай, бу кун жонинг кўлимда чиндан.
Чиқариб юборгум, тақдир шул экан».
Жанговар отлардан тушдилар ерга,
Пўлот совутларда тушдилар ерга.
Отларини тошга боғлаб келдилар.
Адоватдан дилни доғлаб келдилар.
Олиша кетдилар нак қутурган шер.
Терга кон котдилар, қаро қонга тер.
Сахардан тушгача гох бу, гохи у
Зўр келиб, олишди килиб ҳою ҳу.
Бир замон маст филдек ташланди Сухроб,
Сапчиди, зўрига шер беролмас тоб.
Рустам белбоғидан азот кўтарди,
Зўридан гўёки ер дарз кетарди.
Сухроб наъра тортди, овозида кин.

Рустамни ирғитди айлаб ерпарчин.
 Шер зарбидан ерга кулаган кулон,
 Мажолсиз ётарди ерда Тахамтан.
 Филдек босиб Сухроб етар устида,
 Ханжар олар жонин олмок касдида.
 Рустам назар ташлаб сўз очар базўр:
 «Сен хали навкирон, хали кўзинг кўр.
 Мен сенга очайми, шергир баходир,
 Жавонмардлар аро бор кандайин сир?
 Бошкача биздаги ойину одат,
 Тангиликдан имон топадур зийнат.
 Якка олишувда биринчи бора
 Ёвни йикса, ерда ётса бсчора,
 Биринчи бор ерга урса лошини,
 Адоватдан дарров кесмас бошини.
 Агар яна бир бор йикса шери маст,
 Қаро тупрок ичра яна этса паст,
 Майли, бошин қилсин танидан жудо,
 Расму одат шуни этар тақозо».
 Шундай хийла билан аждар комидан
 Омонлик тополди ночор Тахамтан.
 Ёшни ишонтирди пих ёрган кекса,
 Бу сўзлар беҳуда эди-ку йўкса.
 Ёшлик бу на ажиб мардлик ва поклик,
 Ёшликка йўлдошдир софлик бебоклик.
 Бўшатиб юбориб, кетди дашт томон,
 Ўтлаб юришарди оҳу ва кулон.
 Шикорга берилди, чикди ёдидан
 Кўкси кинга тўлик, ер қучган душман.
 Кўпгина вақт ўтди Хуммон мисли чанг,
 Пайдо бўлиб деди: «Нима бўлди жанг?»
 Хуммонга айтаркан жанг тафсилотин.
 Бирма-бир сўзлади рақиб нажотин.
 Хуммон деди: «Дариғ, эсиз навкирон,
 Жонингдан тўйибсан, сабил бўлиб жон!
 Эсиз, бу бўю баст, эсиз дасту но,
 Эсиз бу яғрину бу тиғи бурро.

Йўлбарсга қўйибсан мохирона дом,
Лек бўшатмок нечун? Бу иш жуда хом.
Бок, бундай бехуда ишингдан тагин
Бошингга келмасин балодан ёгин.
Доно шох сўзлари ёдимда ҳамон:
«Заиф ёвни писанд қилмаслик ёмон».
Шуни деб жим колди юраги куйиб,
Ғам чекди, балони олдиндан туйиб.
Унга дер бепарво Сухроб паҳлавон:
«Хушвакт бўл, дилингга колдирма гумон.
Эртага жанг чоғи етган маҳали,
Чилвирим бўйнида кўрарсан ҳали».
Лашкаргоҳи тамон елиб борарди,
Ғанимга ғазабдан дили ёнарди.
Ракибин кўлидан кутулгани дам
Пўлот тоғдек оғир кўзгалди Рустам.
Тўппа-тўғри юрди оқар сув тамон,
Қайтиб келган эди чикиб кетган жон.
Сув ичди, сўнг ювиб юз-кўз, кошини,
Тангри саждасига қўйди бошини.
«Ёв устидан зафар тилар, кўзда ёш,
Билмас не «мукофот» бсрар ой, куёш.
Кўйнидан куёши кетишин билмас,
Бошидаги тожи йитишин билмас.
Эшитгандим, унга ёшликдан худо
Қувват бсрган экан, Тенги йўк асло.
Агар тошга оёк кўяр бўлса ҳам,
Залвордан оёғи ботарди маҳкам.
Юришга кийналиб, жондан тўярди,
Ҳар кандай орзуни четга кўярди.
Худога ёлворди, кидириб даво,
Фақат бир орзуни килди илтижо:
Кучин бир қисмини кайтариб олсин,
Бу ҳам бошқалардек осон юролсин.
Шунда илтижоси бўлиб ижобат,
Анча камайганди ундаги кудрат.
Мана энди бошга тушиб мушкул иш,

Сухроб ваҳмасидан дили ришу риш.
Ёлвориб дер эди: «Қудратли илоҳ!
Бу банданга ўзинг бўл пушти паноҳ.
Букун истагим шул, пок парвардигор,
Илк кучим кайтмаса ахволим душвор».
Яна илтимоси Тангрига макбул,
Йигитлик кучига тўлди оёқ-қўл.
Арикбошдан келди жаҳонга тўғри,
Ранг сарик, хаёлчан, ёнарди бағри.
Маст филдек Сухроб ҳам келди кўйиб от,
Бир қўлда камону бирида пўлот.
Шердек наъра тортиб келар пахлавон.
Отидан ларзада замину осмон.
Рустам уни кўриб, тикилиб қолди.
Сухробдан ажабда хаёлга толди.
Яна коматидан олиб андоза,
Ҳайратда, паришон ғам чекар тоза...
Сухроб эса уни кўрган замони
Шўх кулар, қулф уриб ёшлик жавлони.
Кўрди ўзгаргандек Рустам ўзаги.
Шукуҳи, келбати, савлат, билаги.
Деди: «Шерпанжамдан базўр кутилдинг,
Бу не журъат, келиб кайта тутилдинг?
Айт-чи, келдинг яна не хаёл билан,
Ха, айтмоқчи, рост сўз чикмайди сендан».

Сухробнинг Рустам қўлида ҳалок бўлиши

Яна отларини боғлашиб маҳкам,
Толе синамоқка кўйдилар кадам.
Қачонки қаҳр этса гар такдири шум,
Қаршисида ҳатто харсанг бўлур мум.
Яна бел ушлашиб бошладилар жанг,
Бел боғлаб, бир-бирин холин этиб танг.
Сипоҳдор Сухробнинг қудратли қўлин
Фалак боғлаб кўйган кўринар йўлин.
Қаҳрли чўзилди Рустам чангали.

Гарданидан олди конга конгали.
Ёш қаддини эгди Рустам бехалал,
Куни битгач тақдир тополмас бадал.
Олиб ерга урди нарра шерсиёк
Аммо билар Сухроб, жим ётмас узок.
Қиндан тез чиқариб мисоли аждар.
Ота урди ўғил кўксига ханжар!
Кимки тиғ кўтарса биров жонига,
Замон ташна бўлур унинг қонига.
Сухроб бир тўлғаниб тортди сарин ох,
Унга энди бирдек савобу гунох.
Пичирлар: «Не бўлса ўзимдан кўрдим,
Фалокат қалитин кўлингга бердим.
Сенда ҳеч гунох йўк, бу қинғир фалак,
Ўлимимга сени айламиш дастак.
Ўйнаб юришади барча тенгдошим,
Тупрокка кўмилур навкирон бошим.
Отам нишонасин айтганда онам,
Бу муҳаббат солди бошимга алам.
Падарим дийдори жонимга армон,
Шу армон деб тандан кетар ширин жон.
Минг афсус, заҳматим бермади ҳосил,
Отам дийдорига бўлмадим восил.
Энди сен дарёда балик бўлсанг ҳам,
Қаро тундек гар ноаник бўлсанг ҳам,
Ё осмонга чиқиб, бўлсанг-да юлдуз.
Покиза бул срдан умидингни уз.
Отам билса – тупроқ мснинг ёстуғим,
Хуним истаб келар, кўтарар туғим.
Шунча номдорлардан бирорта одам,
Бориб айтса, хабар топар-ку Рустам.
Деяр-ку «номингни тилида такрор,
Такрор айтиб ҳалок бўлди у саркор».
Гангиб қолди буни эшитиб Рустам,
Қоп-қоронғу бўлди кўзин ўнги ҳам.
Кўл-оёқ бўшашиб тоби ҳам қочди,
Хушдан кетиб ётди, сўнг кўзин очди.

Қайта хушга келгач, айлади савол,
Нола билан деди: «Қани, айта қол,
Борми Таҳамтандан сенда бир нишон?
Номи ўчсин унинг бу кундан буён!
Мен – Рустам, ер ютсин мени шул замон,
Мотамимни тутсин Сом ўғли – Достон!»
Наъра тортиб, кони қайнаб, чекар ох,
Сочларини юлиб айлар оху вох.
Рустамни бу ҳолда кўрибок Сухроб,
Яна хушдан кетди юрак-бағри об.
Сўнг охиста деди: «Сен бўлсанг Рустам,
Бадхулқингдан ўлдим, дилимда алам.
Неча қўшин айлаб бўлдим рахнамо,
Меҳр уйғонмади дилингда асло.
Энди еч танамда совет боғичин,
Синчиклаб караб, топ калава учин.
Уруш ноғараси чалинган замон,
Онам етиб келди юрак-бағри кон.
Билагимга боғлаб қўйди бир гавҳар,
Дедиким: «Мана бу отангдан асар.
Сенинг билан кетар руҳи равоним,
Керак бўлар, уни асра, ўғлоним.
Букун тақдир экан қолди бу бскор,
Ўғил ўз отасин оёғида хор!»
Ечиб тошни кўрди Рустам бсчора,
Ўз кийимларин ҳам айлади пора.
Дод солар: «О, ўғлим, жону жаҳоним,
Дастимдан ўлдингми, гурд паҳлавоним!»
Юзларин юмдалар, тупрок ичра бош,
Сочин юлиб, қўздан тўкар конли ёш.
Сухроб дер: «Йиғлама бундай, жон отам,
Фарёдинг дилимни ўртар яна ҳам.
Энди ғамдан ўзни ўлдирмок нсчун,
Тақдир шундай экан, бўлма жигархун».
Кўкни тарк этса-да хуршиди тобон,
Таҳамган майдондан қайтмасди ҳамон.
Йигирма айғоқчи келди шу замон,

Билайлик, майдонда не хабар дебон.
Икки от турарди, усти чанг, тупрок,
Рустам кўринмасди хеч ерда бирок.
На эгар устида, на майдон аро,
Кўринмасди филтан, бу не можаро?!
Ўлган хисоб этиб тўкиб кўз ёши,
Келган сарбозларнинг айланди боши.
Югуриб Ковусга бердилар хабар:
«Тахтинг бўшаб колди Рустамдан дигар!»
Лашкарнинг фиғони чикди фалакка,
Алами ўт солиб лак-лак юракка.
Довулла чалинсин! – деди шох Ковус, –
Кўшинлар саф тортсин, етиб келсин Тус.
Айёрлар юборинг жанг майдонига,
Туронийлар ўнгу сўл томонига.
Бориб билсин Сухроб не билан машғул,
Ҳолимиз бўлмасин йиғламок нукул.
Рустамдек жангчидан айрилсак агар,
Сухробга юзма-юз энди ким чиқар?
Бу аждарга карши турмаган яхши,
Бу жанггоҳга якин юрмаган яхши».
Қулоқка бу шов-шув етишгач, Сухроб
Филтанга пичирлаб киладур хитоб:
«Энди менинг куним битгандан-битди,
Туронликлар иши чаппага кетди.
Бор меҳрингни тўплаб шундай килки, шох
Туронийлар сори сурмасин сипоҳ.
Мен уруш кидирдим, улар кетимдан
Мени деб чикишди она юртимдан.
Мен кўп ваъда қилдим севинчу шодлик,
Ҳар бири истади кўнгил ободлик.
Биз кайдан билардик паҳлавон Рустам
Бўла туриб олар жоним ўз отам!
Йўлда бежавотир етиб олишсин,
Яхшироқ назар кил, рози қолишсин.
Қалъада Эроннинг бир боғири бор,
Командимга тушган эди зору зор.

Ундан сўрагандим сенинг нишонинг.
 Кўз ўнгимда доим номи рахшонинг.
 Адаштирди мени унинг ёлғони,
 Ер юзидан ўчсин ному нишони.
 Ёлгон сўзлаб солди бошга можаро,
 Умидим пуч бўлди, сруғ кун каро.
 Ким экан биларсан ўшал эрони(й).
 Лек менинг-чун азоб чекмасин жони.
 Онам айтган нишон кўзим ўнгида
 Турса ҳам ишонмай, мана сўнгида
 Фалокат бошимда, шум экан ёзик,
 Отам дастидан мен ажалга озик.
 Чакиндек келдим у кетдим мисли бод,
 У дунёда юзинг кўролсам, дил шод».

Аламдан нафаси бўғилди Рустам,
 Дилида дуд-олов, кўзларида нам.
 Рахши эгарига кўнди мисли гард,
 Дили хун, лабида учар охи сард.
 Дод солиб лашкарга келди Таҳамтан,
 Қилмишидан дардга тўлди Таҳамтан.
 Эронликлар уни кўриш биланок,
 Саждада тупрокқа сурдилар янок.
 Шукрона айтдилар Тангрига минг бор,
 Жангдан тирик қайтмиш Рустами номдор.
 Ксйин кўрдиларким, бош-кўзида хок,
 Кийимлари пора, сийна чоку чок,
 Сўрай бошладилар: «Ким хушииг олмиш?
 Ким сени бундаин аҳволга солмиш?»
 Сўзлаб берди килган ғариб ишини.
 Ўзи олганин ўз ўғли хушини.
 Бутун кўшини шуанда хурушга келди.
 Рустам хушдан кетди ва хушга келди.

* * *

Сўнг соҳибдилларга гапирди Рустам:
 «Дилым пора бул кун, эзилди таним,
 Турон жангин энди килмангиз хавас,

Мен букун кўрсатган ёвузлигим бас».
Завора филтанга келади яқин,
Яқоси йиртилган, юзлари сўлгин.
Укасин бу ҳолда кўриб баҳодир,
Суҳроб сўзин айтиб берди бирма-бир:
«Пушаймонда қолдим ишимдан бул кун,
Мукофоти огир бўлди, багрим хун.
Ўғлимни ўлдирдим қариган чоғим,
Илдизин қуритдим, шу юрак доғим.
Тигимдан ўз ўғлим таслим этди жон,
То қиёмат унга йиглагай осмон!»
Ҳуммонга юборди пайғом чопқиндан,
«Адоват қиличин чекмасмиз қиндан!
Турон лашкарига сен қолдинг сардор,
Ҳушёр бўл, посбон бўл, туну кун бедор.
Сен-ла жанг ниятим йўқдир, вассалом,
Ортиқчаси ортиқ, гапим ҳам тамом.
Ҳақиқатни ундан бекитиб ёмон
Жонимга ўт солдинг, багрим тўла қон!»
Сўнг биродарларига дер: «Эй паҳлавон,
Буни тез олиб бор, эй оқил инсои.
Дарё лабигача бирга қил шитоб,
Улардан ҳеч кимга айлама итоб».
Завора от чопиб кетди шул замон,
Рустам сўзин ундан эшигган Ҳуммон.
Унга жавоб берди: «Турк паҳлавони
Суҳробимиз бўлди фириб қурбони.
Дилида ёмонлик сақлаган Ҳажир,
Атайлаб айтмади, ёпик қолди сир.
У отасин сўрар, бу товларди бош,
Қалбига жоҳиллик, ёмонлик йўлдош.
Ўшанда етишди бизга шум ўлим,
Бошини кесишга ҳозир ўнг кўлим»
Завора Таҳамтан ёнига келиб,
Бир-бир айтар, келмиш ҳар неки билиб.
Дили тўла гараз Ҳажирнинг ишин,
Замон орғитирганин Суҳроб ташвишин.

Рустам қаҳри қайнаб мисоли оғу,
Кўз ўнгида ёруғ жаҳон қоронғу.
Ҳажир тепасига келди дилда кин,
Ёқасидан олди, қилди ерпарчин.
Чиқарди ёнидан обгун ханжар.
Бир силтаса, бошсиз қолур игвогар.
Катталар орага тушиб шул замон,
Ўлим чангалидан олдилар омон.
Яна ул айланиб чўл бўронига,
Етушди ярадор ўғли ёнига.
Аъёнлар ҳам келди у билан боҳам,
Хирадманд Тус. Гударз. ботир Густаҳам.
Сардорлар бергали Рустамга таскин
Кетма-кет ечдилар тиллар боғичин.
Бу дардингга даво берувчи Яздон,
Мушқулингни ўзи айлағай осон.
Рустам кўлга олди Исфаҳон пўлот,
Ўз бошин кесмоқчи бўлганди у бот.
Сардору сарбозлар қилиб илтижо,
Туришар кўзда ёш, юраклар бежо.
Гударз унга дейди: «Энди бўлмас суд,
Жаҳонга ўт кўйиб, чиқарсанг-да дуд.
Ўзингга урсанг-да юз тигу ханжар.
Кўз қоранг бўлурми ундан баҳравар.
Сен қанча уринма, ҳеч фойда бермас,
Агар паймонаси тўлган бўлса, бас.
Жаҳондан букун ул йигит йўқолур,
Қани, айт, ким бунда абадий қолур.
Барчамизни охир ўлим қилур ов.
Жойимиз хоҳ сарой, хоҳ оддий ўтов.
Қуни битгач барча ҳаётдан кетар,
Сўнг не бўлур, ҳеч ким тополмас хабар.
Ҳеч кимни қолдирмас бу ўлим ғами.
Ҳар кимнинг бошида бор ўз мотами.
Йўлимиз узоқдир ё бундоқ кўтоҳ
Борар жойимиз бир, барчамиз ҳамроҳ».

Рустамнинг Ковусдан нушдори сўрагани

Гударзга юз буриб, дейди шул замон:
“Эй аскарлар фахри, Гударз пахлавон,
Ковус шохга етказ менинг пайғомим,
Бошимга тушган бу каро айёмим.
Ўз ўғлимга ханжар урдим афтода,
Узоқ колмагайман мен ҳам дунёда.
Менинг хизматларим агар этсанг ёд,
Нажоткорим бўлиб, ғамим эт барбод.
Ғазнангда нўшдори турар мухайё,
Ҳар қандай касалга бўладур даво.
Наздимда юборсанг бир коса шароб,
Зора шу даводан кўз очса Сухроб.
Агар у даводан очса кўзини,
Тахтингга бағишлар мендек ўзини”.
Сипоҳдор келади мисоли шамол,
Ковусга топширар пайғомни дархол.
Ковус унга деди: “Рустами филтан
Обрўси наздимда баланд ҳаммадан.
У кўрсатди менга саноксиз хизмат
Ниятим – тушмасин унга мусибат.
Ва лекин давони унга юборсам,
Ёш ўглин тузатиб, кучайса Рустам,
Сени ҳам бир зумда этадур ҳалок,
Менинг ҳам бағримни этур чоку чок.
Агар менга етса бир дам ёмонлик,
Ундайга не учун берай омонлик?
Қичкирганин кўрдинг: “Ковус ким ўзи?
У шох бўлса недур унга Тус сўзи?”
Сухроб бу вазоҳат, маҳобатда бас,
Ҳатто бир ўзи кенг дунёга сиғмас.
Бу қудрат тахтимга қилурми хизмат,
Ҳумой соясини қилурми ҳурмат?
Эсингдами менга берганди дашном,
Шукуҳ, обрў бари бўлганди ҳаром.
Бағрини тўлдирса бундайн ўғил,

Унда шон-шавкатим кул бўлади, кул.
 Эй кўпни кўрган мард, эси бут одам.
 Хулоса қил, Сухроб сўзларидан ҳам.
 Демиш: “Қирғин солиб Эрони зорга,
 Ковусин осурман тириклай дорга”.
 Агар у қоларкан жаҳонда тирик,
 Ундан озор топар қатгаю кичик.
 Ўз свин парвариш қилган одам хом,
 Жаҳонда чиқарар аҳмоқ деган ном”.
 Гударз қайтиб кетди, тезлаб қуюндек,
 Рустам хузурига келди тутундек.
 Деди: “Шоҳнинг таъби бир ханзал дарахт,
 Ҳосили заҳарли мева ҳаммавакт.
 Тўнгликда етолмас унга бирор кас,
 Мардлар хизматин ҳам кадрига етмас.
 Сенинг ўзинг борсанг унинг ёнига,
 Бир оз нур тушарми каро жонига”.

СИЁВУШ ДОСТОНИНИНГ ҚИСҚАЧА МАЗМУНИ

Кунлардан бир кун Туе билан Гев Турон чегарасида бир соҳибжамолни учратишади. Суриштиришса, Афросиёбнинг укаси Гарсеваз авлодларидан экан, она томондан эса Фаридунга боғланар экан. Қиз: Отам маст ҳолда уйга келиб ханжар билан мени ўлдирмокчи бўлди, ундан қочиб бу ёқларга бекиндим, дейди. Гев билан Тус кизни талашиб ўзаро жанжаллашиб қолишади. Шунда ҳамроҳлардан бири орага тушиб:

– Қизни подшоҳ Ковус хузурига элтинглар, у нима деса ўшани бажаринглар, дейди. Шундай қилишади. Гўзал кизни кўрган Ковусе шоҳ: ўзаро ихтилофлар ҳал бўлди, у шоҳга насиб этди, дейди. Бир қанча вақт ўтгач, бу соҳибжамол бир ўғил туғади. Унга Сиёвашх (Сиёвуш) деб ном қўядилар: Бир кун Рустам Ковусга:

– Бу гўдакни менга топширсангиз, унинг тарбияси билан ўзим шуғуллансам, – дейди. Бу тақлиф шоҳга маъқул

тушади. Зол, натижада, болага барча диний, дунёвий билимларни, жанг усулларини ўргатишади. Орадан бир неча йиллар ўтиб, йигит балоғатга етгач Рустам билан отасини кўргани саройга боради. Шох ва сарой аъёнлари Сиёвушнинг барнолигию донолиги, баходирлигидан лол қолишади. Етти йил давомида подшо ўғлини имтиҳон қилади. Унда мардлик халоллик ва покликдан бошқа нарсани кўрмайди. Саккизинчи йили унинг бошига тож кийдириб Гулистон мулки ҳокимлигини унга топширади. Ковуснинг ёш хотини Судобанинг назари Сиёвушга тушгач, унга ошиқ бўлади ва қўлга туширмоқ учун турлитуман найрангларни ишга солади, ўз хосхонасига таклиф этиб, коми дил ҳосил қилмоқчи бўлади ва Сиёвуш менга зўрлик қилди, деб дод солади...

Орадан бир неча вақт ўтгач, Ковус ўғли бегуноҳ эканлигига тушуниб етди. Аммо Судоба янги фитна кўзғайди. Бир хомиладор аҳриман табиат аёлга зару звар бериб, сотиб олади ва дори бериб боласини туширади. Судоба ўша тушган гўдакни бир тоғорага солиб: мен хомиладор эдим, Сиёвуш менга ёпишиб зўрлик қилмоқчи бўлиб, боламни туширди, деб фарёд чекади. Ковус дарғазаб бўлади ва уламоларни йиғиб, маслаҳат солади. Натижада, улар Сиёвуш ўз бегуноҳлигини исботлаш учун улкан тоғлардай ўтинлар ёқилган гулхан ичидан ўтиши лозим. Агар олов уни куйдирмаса, Сиёвуш бегуноҳ ҳисобланади. Ҳақиқатда ҳам, Сиёвуш осмонўпар гулхандан эсон-омон чиқади. Ўша кунлари Турон шоҳи Афросиёб Эронга ҳамла қилади. Сиёвуш Судобанинг фитнасидан қутулмоқ учун ушбу урушда кўмондонликни бўйнига олади. Натижада, подшо уни Рустам ҳамроҳлигида жанг майдонига жўнатади. Булар гуронийларни енгадилар ва улар сулҳ тузишга мажбур бўладилар. Рустам ва Сиёвуш эҳтиёткорлик ва қатъий ишонч ҳосил қилиш учун Афросиёб қариндошлари ва Турон задаларидан Гургонга юборишларини ва Афросиёб қўшини Жайхуннинг нариги қирғоғига ўтиб кетишини ва босиб олган ерларни бўшатишини сўрайдилар. Афросиёб шундай қилади ва Сиёвуш сулҳ шартномасига имзо чекади

ҳамда отаси ҳузурига нома жўнатади. Рустам номани олиб Ковус даргоҳига боради. Бу хабарни эшитган Ковус ғазабланиб дейди:

– Ўша юз баҳодирнинг бошини олинглар, аҳдномани бузиб, Афросиёбга қарши юриш қилинлар. Афросиёб сизларга совға-саломлар юбориб, хийла билан сулҳга эришибди.

Рустам ғазаб билан саройдан чиқиб кетади. Бу хабар Сиёвушга етиб боради. У хангу манг бўлиб қолади. Зероки, Сиёвуш сулҳни бузолмасди ҳам, саройга қайтиб боролмасди ҳам. Охир-оқибатда Афросиёбга нома юборишга қарор қилади. У Афросиёбнинг совға-саломларини юз туроний билан қайтариб юборади ва Турон орқали бошқа юртларга бош олиб кетишга йўл беришини илтимос қилади.

Афросиёб сарой донишманди Пирон маслаҳати билан Сиёвушнинг хоҳишини қабул қилади. Натижада уни илик пешвоз оладилар ва ўзаро дўстлик алоқаларини мустаҳкамлаш учун қизи Фарангисни унга никоҳлаб беради. Сиёвуш Туронда жаннатмонанд қалъа қурдиради: Афросиёбнинг укаси Гарсеваз унга ҳасад билан қарай бошлайди, қалбида унга нисбатан адоват уйғонади:

“Бу эронийнинг шуҳрати ошиб борса, сенинг тахтингни тортиб олади”, деган хаёл кечади. Натижада, Сиёвушни ҳибсга олиб, бошини танидан жудо қилдилар. Пирон кўмаги билан 5 ойлик ҳомиладор Фарангиста зарар етказмайди. У Фарангисни ўз қасрига элиб, эъзозлаб қарайди. Натижада, ундан энг номдор подшо ва комил инсон Кайхусрав туғилади.

Сиёвушнинг онаси ҳақида хикоят

Муъбад сўзга шундай беради пардоз:
Қичқирган чоғида биринчи хўроз,
Тус бошлиқ Гев, Гударз, бир туп сувори
Йўл олишди мақсад – дағуй шикори.
Боришарди бари отлик, овга шай,

Кетида тозилар. қўлда қарчиғай.
От қўйишиб, анҳор лабида учов.
Хўпам ов қилишди ўлжага чанков.
Илвасинг тўлиб кетди ҳар ён зик,
Йиғса бўлар эди қирқ кунлик озик.
Овлок яқинида туронлар ери,
Ер юзин қопламиш улар чодир.
Бир ўрмон кўринар узокдан яшнаб,
Туронлар ерининг худудин бошлаб.
Тус ва Гев ўрмонга от қўйиб кетар,
Улар билан бирга бир талай навкар.
Тўдадан ажралиб иккала сувор.
Ўрмонга киришди айлашиб шикор.
Ўрмонда дуч келиб қолди бир маҳал
Икковин бир йўла овлаган гўзал.
Унингдек чиройни кўрмамиш замон.
Хуснидан топилмас киттак бир нуксон.
Қоматда сарви ноз, юзи мисли мох.
Журъат этиб бўлмас ташлашга нигоҳ.
Тус сўз бошлаб, дейди офатижонга:
«Нечук йўлинг тушди қаро ўрмонга?»
Жавоб бериб. дейди: «Кеча ўз отам
Уйимдан кетгунча айлади ситам.
Қандайдур базмдан келди тунда маст,
Мени кўриб, бирдан тигга урди даст.
Тандан жудо қилмоқ бўлганди бошим,
Юртим ташлаб қочдим, кўзимда ёшим».
Сўнг ботирлар сўрди: ажодларинг ким?»
Бир-бир санаб деди гули хушбичим:
«Мен ўшал Гарсеваз эшлариданман
Фаридун авлоди хешлариданман».
Деди: «Отим йўлда қолди бемажол.
Қаттиқ чопганимдан йиқилди беҳол.
Безагим бор эди саноксиз гавҳар,
Бошимдаги тож – им яхлит тоза зар.
Тепа нарёгида келиб қошимга,
Қилич қини билан уриб бошимга,

Ташлади, мен базўр кутилиб қолдим,
Кўзимдан хун тўкиб. бунда йўл олдим.
Отам кайфи тарқаб, хушга келса гар,
Кетимдан қидириб, юборгай чопар.
Ҳар томон югурар мушфиқа онам.
Уйимдан кетишим истамас ул ҳам».
Гурдлар дилига ўт солди махлиқо,
Тус бошидан учди бор шарму ҳаё.
«Бу меники – дейди Нузар уғли Тус, –
Шитоб этиб келдим мен алалхусус».
«Баробар қолдириб кетдик-ку сипоҳ,
Эй сипоҳ сардори, ҳашаматли шоҳ!»
Дея сўз бермасди ул Гев паҳлавон,
Тус дерди: «Сен олдин келибсан, қачон?!»
Гев эса: «Сўзлама, энди беҳуда,
Мен олдин келдим-ку! – дерди осуда,
Шу бир канизак деб сўзлама ёлгон,
Жанжални майл этмас ҳечам мард инсон».
Қўпол сўз-ла кетиб охир номус-ор,
Қилдилар қиз бошин кесмоқ ихтиёр.
Узоққа чўзилиб кетарди жанжал,
Жанжални бостирди бир сарбоз бу гал:
«Олиб боринг, кўрсин Эрон султони,
Жанжални ҳал қилсин унинг фармони».
Икковига бу сўз туюлди фармон,
От суриб кетишди шаҳаншоҳ томон.
Асира чиройин кўриб Ковус шоҳ,
Ишкида дилидан тортди ўтли оҳ.
Икки паҳлавонга деди шаҳаншоҳ:
«Йўл азоби бўлди сизларга кўтоҳ.
Майли, оҳу бўлсин ё газол бўлсин,
Шоҳга яхши тортиқ бундай илвасин.
Энди бу хикоят тилдан тушмагай.
Не ўлжа олмишсиз кўйиб қарчиғай».
Кейин қизга дейди: «Кимдур аждодинг.
Паричеҳраликда кимлар устодинг?»
Қиз дедик: «Онам Туронлик Хотун.

Ота томонимдан аждод Фаридун.
Сипоҳдор Гарсеваз менга бободур,
Унинг ери, суяи жойи аълодур».
Шоҳ деди: «Бу мую, бу рую аждод,
Барчасин этмоқчи бўлдингми барбод?
Сенга инъом этай заррин бир сарой,
Ой юзлар бекаси бул, эй хушчирой!»
Деди: «Тушиш билан сенга нигоҳим,
Саркашлардан сени танладим, шоҳим».
Ўнтадан от билан заррин тожу тахт
Юборилди икки гурдга таппа-тахт.
Қизни ўтқазишди фил тишли тахтга,
Бошида феруз тож, етди не бахтга.
Ясатишди зарбофт, шоҳилар билан,
Феруза, ёқутга ўралди бадан.
Тахт узра ўлтирар, ҳар ён сочиб нур,
Қизил ёқут, ҳали ип ўтмаган дур.

Сиёвушнинг онадан туғилгани

Кунлар ўтиб борар бир-бирин қувиб,
Гулбадан кўркувда, юздан ранг ювиб.
Айланувчи фалак айланиб гиз-гиз,
Тўққиз ой ўтибди, кун ичам тўққиз.
Дедилар: «Суюнчи бер, Ковус подшо,
Худо қилди сенга бир ўгил ато.
Маҳлиқо некқадам туғди бир ўгил,
Энди тахтинг булут баробар қургил.
Бир гўдак туғилди мисоли пари,
Санамдек гўзал юз, сиймин пайкари».
Чақалоқдан жаҳон гап-сўзга тўлди,
Чехрасидан сарой чарогон бўлди.
Шоҳ унинг номини деди: «Сиёвахш»,
Оламу осмонни унга этди бахш.
Фолини кўрмоққа машгул мунажжим
Яхши-ёмон кунин ажратарди жим.
Юлдузларни пайқаб ошуфта, бежо;

Бахтин хира кўрди ғамгин, бесадо.
Роҳатидан кўпрок кўриб озорин.
Яздонга ҳавола қилди кор-борин.
Барин айтиб берди подшога бир-бир,
Ота билсин, ўглин кутар не тақдир.
Кунлар ўтар эди туткич бермасдан,
Бир куни саройга келиб Таҳамтан.
Деди: «Гўдакни бер менга. Шаҳриёр.
Уни мен тарбия қилмоғим даркор.
Сенда доялар кўп, хунарлари оз,
Жаҳонда топилмас менингдек устоз».
Катта-кичик билан шоҳ ўйлади кўп.
Қайтармоққа топмай ҳеч сўз. деди. хўп.
Рустамга топширди кўзи нурини,
Жаҳонгир ўглини, юрак кўрини.
Рустам олиб кетди Зобулистонга,
Унга сарой қуриб боғу бўстонга.
Туну кун от, эгар. ўк, найза. каманд.
Арқону, узанги жилов ила банд.
Баъзан базм килар ҳадиксиз, ёлдор,
Баъзида қарчиғай, юз билан шикор.
Сўз тинглар дод-бедод, тахту кулоҳдан,
Базмдан, размдан, сипоҳ, салоҳдан.
Бор хунарни билиб олсин деб ёшдан.
Рустам кўп машаққат ўтказди бошдан.
Сиёвуш улғайди баҳодир. лобар.
Келолмас ҳеч кимса унга баробар.
Гурдлар билан овга чиқиб неча бор,
Каманд ила шерни айлади шикор.
Бир куни ул дер: «Эй, сарафроз Рустам,
Энди бориб подшоҳ отамни кўрсам.
Шоҳона хунарлар ўргатиб менга.
Анча меҳнат чекдинг, ташаккур сенга.
Бу кун бир кўрсин-чи жаҳондор отам,
Нималарга мени ўргатди Рустам».
Шердил унинг сўзини тинглаб сарбасар,
Дарров ҳар томонга юборди чопар.

Оту каниз, ғулом нукраю гавхар,
Олтину, муҳри тиғ, кулоҳу камар,
Кийим-кечак ҳамда қуроқ ва емиш,
Ғуломлар ишидир борини йиғиш.
Нима топилмаса бисотдан агар,
Бошқа ўлкалардан келтирар чопар.
Сиёвушни шундай йўлга солишди,
Қўшинлар кузатиб, қараб қолишди.
Шахзода бўлмасин дилгир, дсб лутфан
Анча йўлга бирга борди Тахамтан.
Ясатилган эди бус-бутун кишвар,
Шахзодага барча шодлик ишташар.
Барча хушвакт эди, тушарди ўйин,
Бошидан сочишар анбару олтин.
Байрамга айланди, барча хуррам-шод,
Тому деворлар ҳам безалган, обод.
Ҳатто от туёғи остида дирхам,
Эронда топилмас ғамли бир одам.
Отларнинг ёли ҳам таралиб бир-бир,
Сепилган мушк-анбар, заъфару атир.

Судобанинг Сиёвушга ошиқ бўлгани

Шундай ўтар айём, ўтарди рўзгор
Шахзодадан мамнун эди шахриёр.
Бир куни Кай Ковус шахзода билан,
Ўлтирар, Судоба кнрди эшикдан.
Сиёвушга тушиб унинг назари,
Ишкидан ўт олди дилу жигари.
Қилдек бўлиб қолди танаси ногоҳ,
Худди ўт олдиға келиб қолган ях.
Бир элчи юбориб Сиёвуш томон,
Деди: «Аста гапир, сўзимни пинҳон.
Подшоҳ харамига кирса адашиб,
Ҳеч кимса қилмайди унга таажжуб».
Хизматкор етказган чоғида пайғом,
Ғазабда қайнади бундан ул некном.

Деди: «Мен ҳарамга киргувчимасман,
 Бунда дoston бўлиб юргуvчимасман!»
 Судоба тун бўйи кокмайин мижжа.
 Шоҳ ёнига чопди ўтганда кеча.
 Деди: «Эй лашкарбош. шавкатли подшоҳ.
 Сендекни кўрмаган на хуршид, на мох.
 Ер узра ягона окил фарзандинг,
 Жаҳонни шод этар у дил пайвандинг.
 Ҳарамга юборгил уни биз томон.
 Сингиллари кутар соғиниб чандон.
 Унга айт. ҳарамга кириб турсин у.
 Сингилларин тез-тез кўриб турсин у.
 Сингиллар севишар. йўлда кўзлари,
 Соғиниб. йиғидан хўлдир юзлари.
 Унга таъзим килиб бсрурмиз ҳадя.
 Муҳаббат дараҳти гул очсин дея».
 Шоҳ деди: «Сўзларинг тўғри, сен она,
 Мехринг юз онадан ортикдир яна!»
 Сиёвушга дейди ул шоҳи жаҳон:
 «Қондаги муҳаббат қолмагай нихон.
 Шундай яратмишдир сени пок эгам,
 Мехр кўяр юзинг кўрган ҳар одам.
 Сени Яздон берди, покиза аждод,
 Оламда топилмас сенингдек покзот.
 Қиттак пайвандлиги бўлса қонида,
 Хеш-хешини топар, мехри жонда.
 Ичкарида сенинг сингилларинг бор.
 Судоба онадур сенга, менга ёр.
 Ҳарамдагиларни бир кириб кўргин,
 Хўшлашиб, дейишсин сенга офарин».
 Шоҳдан бу сўзларни тинглаб Сиёвуш,
 Унга хира боқди, бошдан учди хуш.
 Бир замон жим ўйлаб, яширди дардин,
 Тиришди ювмоққа дилдаги гардин.
 Гумони шу бўлди, уни отаси,
 Синаб кўрмоқ учун ундар чамаси.
 Ўғил эди билгич, одобли, доно.

Хушёр. сергавозь. ширинсўз, зукко.
Жим бўлиб сирини ичига югди,
Бу ишнинг охири уни кўрkitди:
Агар ҳарамига кирсам, хайрона,
Судоба кўрсатур ажиб хангома».
Аммо шохга жавоб бериб дер: «Эй шох.
Менга сен иноят этдинг тахт-кулоҳ.
Осмоннинг авжидан чикиб офтоб,
Қай худудга кадар ерга берар гоб.
Сендск шохни билмас бу егти иклим,
Ишинг оқиллигу, эзгулик, билим,
Сен менга йўл кўрсат донолар сари.
Кўркув нима билмас яктолар сари.
Яна найза томон, гурзи, ўк томон,
Ботирлар сафида тутайин камон.
Ўрганай шохликнинг най қоидасин,
Тахту базму чалғу май қоидасин.
Нима ўрганардим ҳарамга кирсам.
Хотинлардан нима ўрганар одам.
Аммо шундай бўлса шохим фармони,
Бош тортмоққа борми қулнинг имкони».
Шох деди: «Доимо дилшод бўл, ўғлим,
Ҳар ишда ақлга бунед бўл, ўғлим.
Бундай яхши сўзни эшитгандим кам.
Бу сўзлардан ортар рух ҳам, ақл ҳам.
Дилингда ёмон ўй бўлмасин, ахир,
Шодликни кўпайтир, андухни супир.
Унда ёш сингиллар, бориб ол хабар,
Сени кўрса, хурсанд бўлиб яйрашар».
Сидвуш унга дер: «Эрта тонг чоғи,
Қилай ҳар на истар шохим димоғи.
Мана мен турибман ҳукминг сўроғлаб,
Фармонингга дил, жон, белимни боғлаб.
Бормоққа буйруғинг билан хозирман,
Агарда қулликка бўлсам кодирман».

Судобанинг жодугар кампирдан чора излагани

Судоба билдики, окил шаҳриёр,
Ишонмай, айлади уни хору зор.
Қаро ниятига тополмай чора,
Яна фириб излаш билан овора.
Ҳарамда у билан яшар бир хотун,
Ичи тула фириб, ранго-ранг фусун.
Ҳомиладор эди, чўнг курсок эди,
Юки кундан-кунга оғиррок эди.
Судоба чакириб, унга сўз деди:
«Бу сирни нихон тут, чорадўз», деди.
Унга олтин бериб, ичирди касам,
Сирдан вокиф бўлмас ҳеч бани одам.
«Бирор дори билан болангни тушир,
Қорнингни бўшатиб, ўзинг бўл мункир.
Ўзинг енгил тортгил, мени ҳам окла,
Мен ёлғон гапирай, сен мени ёкла.
Менинг болам, дейман Ковусга бебок,
Аҳриман дастидан бўлмишдир халок.
Агар шу сўзимга учар бўлса шох,
Бу ишни килурман шу билан кўтоҳ.
Магар тополмасам шундай бир чора,
Саройдан хайдалиб, бўлғум овора».
Ул деди: «Не килсанг, сенга бандаман,
Фармонингга ҳозир, сарафкандаман».
Тунда хотун дори ичиши билан,
Аҳриман боласи тушди ичидан.
Икки бола тушди, иккиси девзот,
Кўриниб турарди аҳриман авлод.
Олиб келиб битта заррин тоғора,
Онасин беркитди кўздан маккора.
Тоғорага солиб болалар лошин,
Дод сола бошлади муштлаб ўз бошин.
Саройдаги барча каниз, хизматкор
Судоба бошига югуришди зор.
Тоғорада ётар гўдаклар лоши

Судоба дод солар, дарё кўз ёши.
Ковус қулоғига етиб бу товуш.
Уйғониб, билолмас – ўнгими ё туш?
Ундан-бундан сўраб билди шахриёр
Шоҳбону бошига не солди рўзгор.
Ғазабга келди-ю, аммо урмас дам,
Эрта тонг хобгоҳга келар, дилда ғам.
Судоба ётарди инграб ўринда,
Одам тўлик унинг пасту тўринда.
Икки гўдак ётар, тоғораси зар,
Судоба ётарди юз пора жигар.
Кўзидан тинимсиз тўкиб қонли об.
Деяр: «Энди кўргил мисоли офтоб –
Равшан бўлди унинг бад қилмишлари.
Наздинда фош бўлди унинг ишлари».
Ковус шоҳ дилига оралар гумон.
Чиқару хаёлга чўмар бир замон.
Ўйларди, бу ишга не дармон қилай?
Лозимдир бу ишни тез осон қилай...

Ковуснинг гўдаклар ишини текширгани

Юрт ҳар бурчагига ташлаб нигоҳ
Барча мунажжимларни йигди Ковус шоҳ.
Барчасин ўтказиб заррин курсига,
Меҳрибонлик-ла тоб бериб ҳирсига.
Ўз вақтида ул жанг ўтганин жондан,
Сўз сўрар Судоба, Ҳамоварондан,
Шоҳбону ишидан бўлишиб огоҳ,
Одил ҳукм топиб беришса, дер шоҳ.
Сўнгра доноларга сақланг дея сир,
Гўдаклар ҳақида сўзлади бир-бир.
Очиб неча булса зиж ёки жадвал,
Ўлтирди бир ҳафта баҳслашиб бу ғал.
Охирда дедилар этиб сарҳисоб:
«Заҳар тўлик жомда бўлмагай шароб.
Ўзга пуштидандир бу икки гўдак,

Буларга ота ҳам, она ҳам бўлак.
Бўлса шахриёрлар наслидан агар,
Бу туркум юлдуздан осон топилар.
Булардан холидир тамоми осмон,
Ерда ҳам топилмас, барчамиз ҳайрон».
Сўнг жодугар аёл нишонасини,
Сўзлаб ёритишди шоҳ хонасини.
Судоба «адолат!» дея дод солди,
Шоҳ ёнига фарёд кўтара қолди.
Дерди: «Мен розиман шоҳдан не келса,
Мени бу даргоҳдан бадарға қилса,
Ўлик гўдақларим эзар дилимни,
Жоним ҳалқумимда, боғлар тилимни».
Шоҳ унга дер эди: «Тингла, эй аёл,
Сўзларингга ишонч қолмади хиёл».
Даргоҳ соқчиларин барчасига шоҳ
Буюрди: «Қидиририб топилсин бадгоҳ!
Қидиринг шаҳарни, деди саросар,
Топиб келинг, қани, қайда жодугар».
Иш кўрган соқчилар нишонин топиб,
Шоҳга етказдилар хабарин чопиб.
Сургаб келтиришди бадбахт аёлни,
Шоҳ сўроқлай кетди кўриб бу ҳолни.
Аввал яхшилиқча бошлади сўроқ.
Қонидан ҳам ўтди, ҳақ сўзга ютоқ.
Бўйнига олмади жодугар аммо,
Шоҳга ҳақиқатни айтмади асло.
Буюрди: «Жодугар қўлга олинсин,
Не чора бор, бари ишга солинсин.
Ҳақ сўзни айтмаса яна бир карра,
Қоқ икки бўлинсин солиниб арра».
Олиб чиқиб уни шоҳнинг ёнидан,
Сўрашди, умиди борми жонидан.
«Менинг гуноҳим йўқ, – дер эди яккаш, –
Не дерман бўлмаса асло дилим гаш?»
«Худо ўзи билар» дея қайтишди,
Бўлган воқеани шоҳга айтишди.

Судобани чорлаб ёнига подшо,
 Мунажжимлар сўзин кўради раво:
 «Жодугар хотиндан бу икки гўдак,
 Ахриман пуштидан иккови бирдак...»
 Судобанинг яна жавоби тайёр:
 «Аслида сир бошка, дсярди айёр. -
 Олимлар тутишар бу сирни ниҳон,
 Сиевушдан кўркиб гапирар ёлғон.
 Сипохдор ўғлингиз филтанли хўкиз,
 Шер титрокка тушар. олдида ожиз.
 Унинг кучи стар, бўлса саксон фил,
 Хоҳласа ғов солар, окмай колар Нил.
 Агар бўлса юз минг шуҳратли аскар,
 Коризор махали дуч келса, кочар.
 Нечук бас келайин унга мсн заиф
 Қонли ёш тўкаман бунда мунгайиб.
 Юлдузшунос унинг амридан чикмас,
 Ҳак сўзни бекитиб, ёлғон айтар, бас.
 Сен бўлсанг, емайсан фарзандинг ғамин,
 Ёлғиз менга қўйиб алар мотамин.
 Бунда ноҳакликдан айласанг хуноб,
 У дунёда ссндан сўрарман жавоб»,
 Кўзидан окизар тинимсиз гулоб,
 Гўё Нил сувига ботарди офтоб.
 Унинг сўзларидан чўкиб дилга ғам,
 Подшо йиғлар эди у билан боҳам.
 Судобани қўйиб юборди хаста.
 Бу иш анжомини ўйлар пайваста.
 Ўйларди: «Тскширай бу иш охири,
 Туну кун ухламай, очайин сирин».
 Муъбадларни йиғиб қурди маслаҳат,
 Судоба сўзларин айлаб тиловат.
 Донишмандлар дсйди: «Эй шоҳи жаҳон,
 Сипохдор ташвиши колмагай ниҳон.
 Очилмасин десанг гар гапинг ўзани,
 Тошга урмок лозим бўлур кўзани.
 Қанчалик бўлмасин фарзандинг азиз,

Дилингни ксмирар шубха омонсиз,
Ҳамоварон шохин кизи моҳдан ҳам,
Кўнгил узолмайсан, хотир эмас жам.
Ҳақиқат талашар экан ҳар иков,
Ҳақу ноҳакни ажратсин олов.
Шундан эрур юксак осмоний фармон:
«Кимки бегуноҳдир етмагай зиён».
Судобани яна чорлар жаҳондор,
Ўғлига ҳам айтар бунда не гап бор:
«Гумону шубҳадан дил ҳозир мажак,
Билолмай колдим ман: ким ҳақ, ким ноҳак.
Ҳар икковинг килсанг ҳақликни гар дов,
Ким ҳақу ким ноҳак, ажратсин олов».
Яна Судоба дер: «Менинг гапим ҳақ,
Сўзимга ишонгин, подшоҳим, мутлак.
Гўдаклар жасадин кўрдинг-ку, эй шох,
Менда бўлсин яна қандайин гуноҳ?!»
Сиёвушни олов тузатса даркор,
Расво, шармандалик килди нобакор.
Ўғлига юзланиб дер шоҳи замин:
«Сенинг фикринг қандай, сўзла ўспирин».
Отасига дейди шунда Сиёвуш:
«Дўзах азобидан баттар-ку бу иш.
Тоғдек оловдан ҳам ўтганим яхши.
Бу исноддан куйиб кетганим яхши».

Сиёвушнинг оловдан ўтгани

Чулғанар Ковуснинг фикри, ўйи ҳам.
Не бўлур ўғли-ю, хотин шумқадам.
«Икковидан бири чикса нобакор,
Ундан сўнг мени ким атар шахриёр.
Бири қоним бўлса, бириси илик,
Қай бири ютса ҳам келтирмас шодлик.
Яхшиси, дилимни бу бадхаёлдан,
Чора топиб, поклаб ололсам экан.
Донишманд деганди не хуштил билан:

Шохлик кила кўрма бад кўнгил билан». Буйрук берди: йўлга зуд чиқсин сарбон, Тсвалар кетурсин чўлдан юз карвон. Карвонлар тинмасдан ташисин ўтун, Баланд олов, кўрсин Эроншаҳр бутун». Юз карвон бўлишиб туялар саман, Ўтин ташиб келди йироқ-яқиндан. Икки баланд тоғдек уюшди уни, Ҳисоблаб кўришди эню бўйини. Икки фарсанг жойдан кўрар ҳар киши, Иш калитин шундай топмок шоҳ иши. Шундай билмоқчи у ишнинг ростини, Тоқат йўк билмаса каму кўстини. Достонин тингласанг бошидан-оёқ, Хотинлар сўзига солмайсан кулоқ. Пок аёл тополсанг, этагини тут, Хорлик келтиради, нопокни унут. Алқисса, ўтиндан уйиб икки тоғ, Йиғин зўр, кўрганни босар калтирок, Икки тоғ ораси жуда тангу тор, Базўр ўтар эди ундан бир сувор. Яна фармон берди ул Ковуси Кай: «Ўтинларга куйинг дея қора мой». Қўлида машъла икки юз киши, Ҳар томондан пуфлаб, ўт кўймок иши. Кун юзи тўсилди, бўлди қаро тун. Сўнг шуъла кўринди, таркалиб тутун. Ер юзи ёришди осмон мисоли, Ходалар ёнар ҳас-сомон мисоли. Тафтидан ковжирар атроф бўстони, Кўкка чирмашади халкнинг афғони. Ота қаршисига келар Сиёвуш, Бошда зар дубулға, комат анчоб хуш, Чехраси гулгуну жомаси сафид. Лабларида ханда, кўзларда умид. Остида ўйноқлаб турар қора той. Туёғи чангидан пастда қолар ой.

Либосга фаровон кофур сепилган,
Бу одат эмасми кийганда кафан.
Гўё ўт ичрамас, жаннат ичра йўл
Олмоқчи бўлгандек шахзода нукул.
Ковуе каршисига келиб тўхтар так,
Саломдан пешана ерга тсгар нак.
Ковус шохни кийнар эди шарм-ҳаё,
Сўз бошлар ўғлига юмшок, руҳафзо.
Сиёвуш унга дер: «Тортма кўп андух,
Дунё ишларига айла таважжух,
Шармандалик тушмиш бошимга бу кун,
Майли, ижро бўлсин осмоний ҳукм.
Қутилиб чиқарман бўлсам бегуноҳ,
Бадкор бўлсам, Яздон солмагай нигоҳ.
Яздон юрагимга солмайди ғулув,
Ўзи меҳрибондир, билмайман кўркув».
Гулхан тепасига келди Сиёвуш,
Адолатли зотдан истаб кушойиш,
Деди: «Омон ўтказ оловдан мени,
Қутқар отам солган тушовдан мени».
Яна канча сўзлаб қилди илтижо,
Ўт ичра от сурди мисли аждаҳо.
Говур-ғувир, оҳу войга тўлди дашт,
Халқ бундан норози, элнинг дили ғаш.
Судоба эшитиб даштдан оҳу вой,
Томга чиқди мисли ўн тўрт кунлик ой.
Кўзига кўринди улкан бир олов,
Ғазаб ва кўркувдан бошлади қарғов...
Ковусга йўналмиш одамлар кўзи,
Дилда норозилик ва ғазаб сўзи.
Сиёвуш отига босганда пошна,
Гўё от бўлганди оташга ошна.
Ҳар ёқдан аланга, дуд ўраб олди,
Сиёвуш ва оти кўринмай қолди.
Халойиқ кўзида қон ёши билан,
Ютди шахзодани, дейишар, гулхан.
Шу замон гулхандан чиқди шахзода,

Табассум-ла келар марди озода.
Уни кўрибок халк кўтарди шов-шув.
«Шахзода чикибди яна ҳам сулув!»
Гўё кучмиш уни оловмас. суман,
Чиройи очилиб кстибди чаман.
Сувга кирганда ҳам хўл бўлар эди,
Либосин ташвишн мўл бўлар эди.
Бунда на ис теккан, на кора теккан.
Жаннат боғи бўлган бунга бу гулхан.
Пушт-паноҳинг агар Яздон бўлибди,
Боду оташ доми яксон бўлибди.
Кўришиб гулхандан чикканин омон.
Шодликдан гувиллар шаҳру биёбон.
Хар ёқда лашкару хар ёқда одам.
Оёқлар остида олтину дирхам.
Шодликка тўлганди жахон саросар,
Шодланар каггаю кичик баробар.
Етказиш бири бирига мужда,
Гуноҳсизга олов ҳам килур сажда.
Судоба аламдан сочин юларди,
Ёш тўкиб, юзларин тилим киларди.
Сиёвуш келади шох ёнига пок,
Либосида на дуд, на ис ва на хок.
Отидан пиёда бўлди Ковус шох.
Сардорлар пиёда, пиёда сипох.
Сиёвуш кўриб шох олдида ўзин,
Салом бериб, суртар тупрокка юзин.
Ўт-оташ тоғидан ўтиб соғ-омон,
Ғанимлар ниятин айлади яксон.
Шох дейди: «Жаҳонда якто паҳлавон,
Тухминг покизадир ва равшанравон.
Ссингдек отаси, онаси порсо
Фарзандлар жаҳонга бўлади подшо!»
Уни каттик кучиб, олиб оғушга,
Кечирим сўзларин дер Сиёвушга.
Саройга келишиб, ўлтиришар шод,
Бошини касний тож этар обод.

Созандалар келди, куйилди мийно,
Сиёвуш хохиши этилди бажо.
Хазина, омборлар кулф нима билмай,
Уч кун май сузилди, базм пайдар-пай.

Ковуснинг Афросиёб келганидан хабар топгани

Боши-оёк ишққа шўнғиганда шох,
Янги ишдан уни этдилар оғох.
Афросиёб келмиш, аскарлари юз минг,
Турклардан танланган лашкари юз минг
Бу хабардан Ковус дили тору танг,
Базми тугаб, энди бошланарди жанг.
Каёнийларга ким Эронда некхох,
Барини тўплади бир мажлисга шох.
Уларга шох деди: «Бу Афросиёб,
Таркибида йўқми хок, ўт, ҳаво, об,
Яздон уни, билмам, недан яратган,
Ё бошқа уруғдан экиб таратган.
Неча паймон ила ичади касам,
Гаровга қўяди тилин, дилин ҳам.
Аммо қўшин йиға олса Турондан,
Ўша он қайтади аҳду паймондан.
Ўзим жангга энди чикай, дерди шох,—
Ёруғ кунин унга қилайин сиёх.
Номини жахондан тамом ўчирай,
Уни камон ўқи каби учирай.
Бўлмаса Эронни вайрон этар у,
Мардумини ғарибу нолон этар у».
Муъбадлар унга дер: «Сипоҳ не учун?
Жангга сен борсанг бу матоҳ не учун?
Не учун бойликни айлабсен барбод,
Хазина эшигин очурсан кушод?
Икки бора шундай тезлигинг билан,
Жангга чиқдинг, асир олди-ку душман.
Букун тан-ла бирор улкан пахлавон,

Ракибга мос кслар гурзиси гарон». Уларга шох деди: «Ўзимдан ўзга Унга баробари кўринмас кўзга. Афросиёб менга бопдир, ғам ема, Мен чиқай мисоли сув узра кема. Сизга энди жавоб, мен кенгаш курай, Ўша кенгаш билан ишни биткурай». Яна андишада Сиёвуши Кай, Ҳасллар чувалик мисоли тўқай. Ўзича дер эди: «Бунга мен борсам, Шох хўп дер, юшок сўз ила ёлборсам. Судоба фириби, отам сўзидан, Эхтимол кутулсам кетиб кўзидан. Иккинчи бу ишдан ортар шуҳратим, Шундай лашкарни зер этса журъатим». Шох ёнига борди, белида камар: «Мен борайин, деди, менга бер аскар. Турон шоҳи ила мен бошлай набард, Пахлавонлар бошин этай гарду гард». Аммо парвардигор ёзмиши бошқа, Не келса кўнасан фалакдан бошга. Ул ўзи Туронда ажрайди жондан, Шох шундай ажрайди азиз ўғлондан. Алқисса Сиёвуш сўзини падар Маъкул кўриб деди: «Боғлагил камар». Эркалар, ўғлидан бўлиб кўп хурсанд. Отаси кўнглини топгандек фарзанд. Унга дер: «Сеники хазина, гавҳар, Амрингга мунтазир кўшин сарбасар». Чакиртириб келди филтан Рустамни, Пахлавонлар ичра хотам, ўктамни. Уни мактаб деди: «Ҳатто ваҳший фил. Сендан ожиз колур, ҳар бир қўлинг Нил. Сиёвушни ўзинг қилдинг парварши, У сендан жуда кўп хунар ўрганмиш. Темир уйган қондан сочилур гавҳар, Агар сен ҳиммат-ла боғласанг камар».

Сийвуш туради белини боғлаб,
Уришқок шер каби майдонни чоғлаб.
Афросиеб жангин истаб деди сўз:
«У билан бирга бор, товламагил юз.
Қачон сен бедорсан, уйкум хотиржам.
Сен ухлаган чоғда дилда ваҳма, ғам.
Жаҳоннинг тинчлиги гурзинг кучидан,
Фалак моҳи пастдир пайзанг учидан».
«Сенинг қулингман, – дер унга Таҳамтан, –
Фармонинг бажаргум жону тан билан.
Сийвуш кўз нурим, жону жаҳоним,
Унинг тожи эрур менинг осмоним.
Унга офаринлар ўкиб деди шох:
«Ақл бўлсин доим жонингга ҳамроҳ!»»

Афросиёбнинг кўрқинчли туш кўргани

Ҳали туннинг учдан бири ўтмаёқ,
Шоҳ уйғонди, тани безгакдай титроқ.
Қалтираб, бўкириб, уйғониб кетди,
Унинг дод товуши атрофга етди.
Уйғониб кетишди чўри, ғулومлар,
Шов-шув кўтаришди каниз, маҳрамлар.
Тезда Гарсевазни этдилар огоҳ:
«Ҳоли оғирлашиб инграйди, деб, шох»
Тезда стиб келди шохнинг ёнига,
Оро кирайин, деб унинг жонига.
Тупроқда ётарди, кўтариб олди:
«Нима гап, сўзлагин?» деб сўраб колди.
Шоҳ дер укасига: «Сўрама асло,
Менга бир оз ором бергил аввало,
Сабр эт, йиғволай бир оз эс хушим,
Бағрингга босиб тур, сен якин кишим».
Бир замон хушига келиб кўрди шох,
Атрофин босмишди нола, оху воҳ.
Тахтга келтиришди, тутиб қўлда шам,
Титрар терак барги каби ҳали ҳам.

Яна савол берди Гарсеваз номвар:
«Не синоат ўтди, сўзла, биродар?»
Афросиёб дейди: «Накадар мудхиш,
Ҳеч ким кўрмасин бундай кўркинч туш.
Бу кеча кўрганим тушни ҳеч қачон,
На кекса кўргандир, на бир навкирон.
Биёбон ғижи-биж илонмиш, илон,
Ер чангу калхагга тўлиғмиш осмон.
Ҳар ёнда қоялар, чагир тош тоғи,
Гўёки жаҳоннинг солиқ ковоғи.
Бир чеккада турар менинг чодирим,
Атрофда сипохим-ботир, кодирим,
Кўтарилиб шу зум шиддаткор бўрон,
Байроғимни юлиб йикди ногаҳон.
Ҳар томондан оқди дарё-дарё хун,
Қароргоҳ чодирим бўлди сарнигун.
Лашкарим ичидан саноксиз миқдор,
Бошлари кесилган, тана-лоши хор,
Эрон сипохлари мисоли бўрон,
Босиб келар қўлда найзаю камон.
Ҳар найза учида бир бош осилган,
Ҳар ким қўлтиғида бир бош қисилган.
Суворийлар бари тим қора кийим,
Найза-ла тахтимга айлади ҳужум.
Тахтимдан олишиб қўлимни боғлаб,
Сургаб кетишарди, дилимни доғлаб.
Синчиклаб боқардим зор-зор ҳар томон,
Кўринмасди менга қардош бирон жон.
Ковус ҳузурига етказди осон,
Мени югуртириб бир ёш паҳлавон.
Бир тахт эди, ундан паст келарди моҳ,
Унда ўлтирарди гурд Ковус шох.
Ковус шох ёнига бир ёш хушчиroy,
Йигит ўлтирарди мисли тўлин ой.
Ўн тўртдан ошмасди йигитнинг ёши,
Мени боғлик кўриб, чимрилиб қоши,
Бир наъра тортдию деви гаррондақ,

Тиф билан айлади нақ икки бўлак.
Додлаб юборибман оғрик ваҳмдан.
Ўз овозим бедор этмиш уйқумдан».
Гарсеваз унга дер: «Бу шохнинг туши,
Гувоҳлик бералир, яхшидир иши.
Дил коми ҳосили гуллар тожу тахт,
Сенинг ёвларингдан юз ўгирар бахт.
Таъбирчилар чорлаб, тушингни гапир,
Сирни очиб, айлаб беришар таъбир.
Чакирайлик муъбал, мунажжимларни,
Донишманд таъбирчи ва ҳакимларни».

Сиёвушнинг Ковусга мактуб йўллагани

Сипоҳ ила Балхни олгани замон,
Ковус шохга хабар юборди ўғлон.
Мушку анбар эди мактуб сиёҳи,
Шохона номанинг коғози шоҳи.
«Аввал парвардигор номига шукр,
У билан галаба ва равшан фикр.
У куёш эгаси ҳам моҳ эгаси,
Тожу тахт бахш этар, кулоҳ эгаси.
Хохлаган кишисин айлагай баланд,
Бошқасин мотамда этар У, дардманд.
У билан ташламоқ, тортишмоқ нсчун,
Ўзи йўллар эрса ақл раҳнамун.
Бу сруғ жаҳонни яратган ўзи,
Ошқору ниҳонни яратган ўзи.
Шаханшоҳимизга шон-шараф бўлсин,
Иш охири яхши, кўнгиллар тўлсин.
Балхга келдим шоду қулган бахт билан,
Жаҳондор икболи, тожу тахт билан.
Уч кун давом этди қирғинли уруш,
Тўртинчи кун худо қилди парвариш.
Силаҳраму Тирмид, Бормондек ботир
Қочишди мисоли ёйдан учган тир.
Жайҳунгача етмиш бу кун сипоҳим,

Жаҳонга соясин солмиш кулохим.
Афросиёб Суғдда лашкар билан хун,
Орамиз ажратиб оқади Жайхун.
Бу ёкда турибман буйруғинг кутиб,
Амр этсанг, жанг килай дарёдан ўтиб».

Сиёвуш мактубига Кайковуснинг жавоб юборгани

Бу нома етишгач шоҳи Эронга,
Тожу тахтин боши етди Кайвонга.
Худодан сўради унга шону бахт,
Гуркираб, яшнасин бу янги дарахт.
Шодлик-ла ёздирди жавобга бир хат,
Мисли равшан баҳор, гул очиб кат-кат:
«Оламни ярата билган эгамдан.
Тожу тахтни инъом қилган эгамдан,
Абад ул-абадга дилинг бўлсин шод,
Кўнглинг доим ғаму андуҳдан озод.
Ҳамиша ғалаба сенга ёр бўлсин,
Бошда шоҳлик тожи доим бор бўлсин.
Сипоҳ сўриб, дадил саваш бошладинг,
Бахтинг кулиб, ғаним кўзин ёшладинг.
Она сути кетмай оғзингдан ҳамон,
Ёвга ўк ёғдириб, тортибсан камон.
Тананг бўлсин жангда доим музаффар,
Равшан дилинг кучсин зафар мукаррар.
Ёвни енгиб, этгач баробар ерга,
Бир оз тўхтаб турмок лозимдур эрга.
Кўшин чочилмасин, эт бир жойга жам,
Бир қароргоҳ кургин сен ўзингга ҳам.
У турк иши риё, фиск-фасод эрур,
Бобоси Аҳриман, бадаждод эрур.
Тожу тахт эгаси, шукуҳи баланд,
Боши осмондадур, шони аржуманд.
Савашин кидириб этма ҳеч шитоб,
Ўзи жангга келур ул Афросиёб.

Ул ўтса сен тараф гар кечиб Жайхун,
Балки ўз этаги хун бўлади, хун!»
Мухрин босди хатни этдириб адо,
Чопарни чакириб айлади нидо:
«Энди тез қайтиб бор, шитоб эт, шитоб,
Ўру кир келса ҳам йўлда дарс, об!»
Сисвуш ёнига стишди чопар,
Ўғил ўқир, нелар ёзмишди падар.
Ер ўпиб, дилини обод айлади,
Ғаму андишадан озод айлади.
Жондан қулок тутди шох фармониға,
Дилини боғлади шох поймониға,
У ёқда Гарсвяз баходир, шер мард.
Турон шох ёнига келди мисли гард.
Келтирган хабари бўлди ғоят талх:
«Сисвуш қўлига таслим бўлди Балх.
Сипоҳдор Рустамдир, сипоҳ саноксиз.
Пахлавонлар сонсиз, сўзим бўёқсиз.
Бизнинг бир жангчиға улар-қан эллик,
Гурзиси хўкизбош, димоғи сллик.
Пиёдалар эса мисоли олов,
Қўлларида қалкон, камон ўк, ялов.
Улар яқинида учолмас бургут,
Бургутга ҳам хушёр солишар човут.
Туронликлар кун-тун юммайин кўзни.
Уч кунда бемадор қилишди ўзни.
Аммо Эрон томон ухласа бири,
Бошқаси алмашиб турар, охири –
Ухлаб, кучга тўлиб, бир жанг бошлайди.
Дуч келган қўшинни кириб ташлайди».
Сапчир Афросиёб аланга олиб,
Орому уйқуси бир ёқда қолиб.
Уқасига шундай ташлайди нигоҳ,
Гўё қилич ила кесмок бўлур шох.
Бўкириб, уқасин қувиб юборар,
Жахлиға чидолмай суриб юборар.
«Ашрафу акобир йиғилсин хазор,

Базм ҳозирлансин!» деди шаҳриёр.
Кўзни камаштирар ўлка безаги,
Бутун Суғднн ўрар хитой ипаги.
Бугун кун базмда ўтди шодумон,
Нур чанмасин кўзи бекнлган ҳамон,
Ором истаб, уйқу айлади шитоб,
Уйкуга толади шоҳ Афросиёб.

Занганинг Афросиёб ҳузурига боргани

Занга йўлга тушди юз номдор билан,
Улар бўшаганди энди гаровдан.
Гарсеваз келтирган совғаларни ҳам,
Олиб боришарди барин жамулжам.
Турк шоҳи шаҳрига етганда кўрди,
Дидбон минорадан туриб бонг урди.
Уни кутиб чиқди жанговар Тувург,
Қарши олди бутун номдори бузрук.
Занга шоҳ наздига кириши билан,
Шоҳ уни олқишлаб гурди ўрнидан.
Кучоғига сиқиб, кўрсатиб ҳурмат,
Ёнига ўтқазиб, айлади иззат.
Занга шер топшириб шоҳга номани,
Бир-бир айтиб берди бор хангомани.
Хатга югиргираркан кўз Афросиёб,
Дили дардга тўлди, бош-ўйда шитоб.
Фармон ўтди: «Ҳозир қилинг яхши жой.
Элчини ҳурматлаб тутинг куну ой».
Сардор, сипоҳдорин чақиртирди зуд,
Пирон етиб келди бамисоли дуд.
Пирон келгач ҳоли қолишиб икков,
Бир-бир сўзлашдилар, иш бўлмиш мохов.
Ковусдан дедилар ва гуфторидан,
Ёмон хулқидану бадрафторидан.
Шоҳ сўзлар, юзида ажинлар тарам,
Сиёвуш ҳолига ачиниб бирам.
Занга элчи бўлиб келганин бир-бир.

Айтиб бутун ишни бошидан-охир,
Шоҳ сўрар : «Бу ишга дармон нимадир?
Йўл сўраши нима, паймон нимадир?»
Унга Пирон дейди: «Аё шахриёр,
Дунё тургунча тур, бахтинг бўлсин ёр.
Ҳар ишда сен биздан доносан, доно,
Бойликда, мардликда биздан тавоно.
Хаёлинг, билиминг, фикринг ва ройинг,
Ҳеч ким бу борада ололмас жойинг.
Кимки яхшиликка жаҳонда қодир,
Ошқор-ниҳон кучдан тикмишдир чодир.
Бу шахзодадан ҳеч ўғирмайди юз
Қўлдан нима келса, бойлик, яхши сўз.
Эшитдим жаҳонда соҳиби жамол,
Сиёвуш улуғлар ичра бемисол.
Қомату ҳуснда, охисталикда,
Билиму ақлда, шойисталикда,
Ҳунарда, мардликда якто, пок аждод,
Шахзодалар ичра йўқдир ундай зот.
Эшитгандан кўрган иш фарқи катта,
Кўрсанг фазли кўнглинг овлар албатта.
Агар бошқа иши бўлганида ҳам,
Юз гаров қониға шафқат-ла бўл дам,
Отаси билан жанг қилгани учун,
Тахтдан кечиб, бунга келгани учун,
Бу кишварда иззат топмоғи лозим,
Аён аро ҳурмат топмоғи лозим.
Мамлакатдан ўтиб кетса бундай зот,
Ақл буни маъқул топмайди, ҳайҳот.
Яна булким, Ковус картаимиш бисёр,
Тахту тож қўлидан кетишга тайёр.
Сиёвуш навкирон, порлок иқболи,
Тахтга ярашқидир унинг нск фоли.
Сиёвуш ранжиса дилда қолур ғаш,
Арбоблар таънаси ёғилур яккаш.
Агар шохнинг бўлса ҳаёли баланд,
Бир нома юборар, насихату панд.

Эркалаб, кутиб ол бир фарзанд каби,
Сухбат кур, иззат кил хирадманд каби.
Мамлакатимизда бир жой кил тайср .
Иззату хурматга бўлсин сазовор.
Расму одатимиз этиб намоён.
Кизинг берсанг яна бўлмасди ёмон.
Агар яшаб қолса ёнингда, эй шоҳ.
Сенинг кишварингдан топса оромгоҳ.
Сўнг юртига кайтиш бўлса шеvasи,
Унда ҳам ортажак умринг мсваси.
Олкишлар сени ул подшохи замин,
Замон арбоблари ўкир офарин.
Нихоят, сулҳ топар икки чўнг лашкар,
Сиёвушни шунга юбормиш додгар.
Халлок ҳаққи икки улуғ бу кишвар,
Сулху амниятда гул очиб яшнар».
Пирон сўзи гамом. аник муддао
Аммо сўз тагига етмокка подшо
Ўйга толиб колди. сокиг бир замон,
Хаёлидан ўтар бор яхши - ёмон.
Сўнг деди Пиронга : «Эй донишманд пир,
Сўзларинг ҳаммаси оқил, дилпазир.
Улуғлар ичида иш кўрган доно,
Сенинг каби сардор топилмас асло.
Вале бир насихат эшитганим бор,
Қанча донишмандлар бу фикрга ёр.
Шербаччани одам килса парвариш,
Охири чикарар ул ҳам ўткир тиш.
Куч-қудрат, шер ройи келади ғолиб,
Эгасин парчалар ул чангал солиб».
«Эй ботирлар шоҳи, – дер унга Пирон, –
Мантиққа кулок сол, шохим, бу замон.
Бадхулк отадан юз ўгирса ўғил,
Уни яхши хулкли ва одобли бил.
Кўрмайсанми, Ковус чириб колган чол.
Тахт устидан учиб кетажак алҳол.
Сиёвуш эгаллар жаҳон тахтини,

Бсмехнат топажак бойлик, бахтини.
Икки кишвар тахти сенга буюргай,
Қани, кимнинг бахти бу кобил юргай».

Сиёвушнинг Афросиёб билан учрашгани

Сиёвушнинг келганин Афросиёб
Эшитиб, тахтидан тушиди у шитоб.
Кўчага югуриб ўзи пиёда,
Кутиб чикди, хурмат хаддан зиёда.
Сиёвуш ҳам кўриб уни пиёда.
Отдан тушиб, чаккон юрди озода.
Бир-бирни маҳкам кучиб олишар,
Юз-кўз, пешанадан ўпич олишар.
Сўнг Афросиёб дер: «Йўколур қайғу,
Ёмонликни энди босади уйқу.
Энди кўтарилар на ошуб, на жанг.
Сувлокка бир кслар оху ва паланг.
Турдан бошланган бу жанжалу ташвиш,
Олам аҳлин бсзор килди бу уруш.
Икки кишвар жангда, андуҳ бесанок
Жаҳон дили сулҳу ярашдан узоқ.
Сенга ром бўлажак замона бу кун.
Тинчлик хукм сўрар, энди окмас хун.
Букун Турон аҳли кулингдир содик.
Бутун диллар сенинг меҳрингга тўлик.
Хизматингга ҳозир кекса тану бош,
Сипоҳдор Пирон ҳам сенга чин кардош.
Оталарча меҳрим. сўзим сеники,
Кулар чехра, очик юзим сеники!»
Сидкидилдан уни алкар шаҳзода,
Дсяр: «Бахтинг бўлсин бундан зиёда!
Шукрона айтайлик яздонга бу дам,
Уруш-жанг ўшандан, ўшандан сулҳ ҳам».
Шоҳ олиб Сиёвуш кўлини қўлга,
Улуғлик, тахти томон бошлади йўлга.
Сиёвуш юзига солиб у назар,

Дер: «Бундайин олам кўрмагай дигар.
Бундай чехра, қомат, ўхшаш камдан-кам,
Юзи порлоқ, яздон ёғдирмиш карам».
Пиронга қараб дер: «Бу иш бўлмабди,
Ковус қариса ҳам ақли тўлмабди.
Ўғирмиш юзини шундай ўгилдан,
Ботир, садоқатли. хунарманд қулдан.
Сиёвуш дийдорин кўрганим замон,
Кай Ковус ишига бўлдим кўп хайрон.
Шундай ўгил ато қилса гар Яздон,
Бошқага кўз тиккан ношукур, нодон!»
Сўнгра саройлардан тахлади бирин,
Барини безатди гавҳару олтин.
Тўрга ўрнаттирди тилла қошли тахт,
Тўрттала оёғи ҳўкиз бошли тахт.
Хитойи шоҳи у учдан-бу учи,
Чорлади ҳар ёқдан турли чолғучи.
Сўнгра Сиёвушни чорлар саройга,
Бахт тилаб, чиқарар мўътабар жойга.
Сиёвуш кирганда олий айвонга,
Айвон тоқи етди гўё Кайвонга.
Келиб ўлтирганга тахт узра баланд,
Дилин хуш хаёллар этган эди банд.
Афросиёб ёзар тўкин дастурхон,
Сиёвушни чорлаб келар саройбон.
Ҳар томондан қизиб кетади суҳбат,
Ҳаммаси хушнуду жонажон улфат.
«Бошқа дастурхонга!» дер Афросиёб,
Косалар лиммо-лим аргувон шароб.
Ўлтирар сардорлар, қўлларида май,
Хуш-хуш қуй янгратар рубоб, уд ва пай.
Ичишди то жаҳон бўлгунча хира,
Бошларида эс-хуш қолмади сира.
Сиёвуш саройга қайтар масту шод,
Мастликда эронин бир бор этмас ёд.
Фидо этиб жону дил Афросиёб,
Унинг хаёлида кўзга инмас хоб.

Базмдагилардан чорлаган шох,
Шеда стиб келди, паҳлавон некхоҳ.
Шедага шундай сўз дер Афросиёб:
«Паҳлавон, хешлардан айла интихоб,
Сисвуш уйкудан туриши билан,
Саройида ҳозир бўлсин анжуман.
Келишсин хадялар, ғуломлар билан,
Қимматли от-улов, инъомлар билан.
Меҳмон ҳузурига тулинг саросар,
Унинг мақтовига бўлинг муяссар.
Лашкардан ҳар киши инъом келтирсин,
Динору гавҳару таом келтирсин».
Шундай совғаларни уюб қўйишди,
Меҳмон рухсорига қараб тўйишди.
Шоҳ ҳам юбормишди кўп совға-салом,
Шундай ҳафта ўтди. хулласи калом.

Сиёвушнинг Сиёвушгирд шаҳрини бино қилгани

Тунда чопар келди Афросиёбдан,
Ўтдек ҳарорату зўр шиддат билан.
Сиёвушга меҳр тўлик хат, султон
Ёзар эди гўё қуёшли осмон:
Оромим йўқдир сен кетгандан буён,
Ўй-хаёлдан озод эмасман бир он.
Аммо, билки, сенинг ороминг ўйлаб,
Бир жой топдим, Турон еридан сайлаб.
Бориб кўрсанг, ул жой хушу хуррамдир,
Борганнинг кўнгли шод, дили беғамдир.
Шунда подшолик қил, асло кўрма дард,
Ғанимлар бошини айла гарди гард!»
Сиёвуш шул замон хозирлаб қарвон,
Йўл олди шаҳаншоҳ йўллаган томон.
Мингга қизил туя, юки ранго-ранг,
Барига той-той юк ортилган таранг.
Юз туяда факат бойлик, дирхам бор,

Ундан қиркин юки топ-гоза динор.
Эрону Туронда ўн минг қиличбоз,
Сафланиб боради, бари чавандоз.
Сипоҳнинг олдида кажава хафгранг,
Унда канизаклар, гўзаллар башанг.
Гавҳару феруза, шохона ёкут.
Маржонлар тожига бсрар жило, қут.
Юкларда анбару мушку уд, атир,
Ипак дебо, шоҳи матолар ҳарир.
Миср, Хитой, Эрон матолар лик-лик.
Ўттиз нор туяга юк бўлди тўлик.
Сардор Хуррамбахор томон от сурди,
Шонли лашқари ҳам кетидан юрди.
Ул жойга стибок отин тўхтатди.
Икки фарсанг баланд кенглик ажратди.
Унга шаҳар қурди ва баланд сарой,
Боғ-у роғу гулзору соя-салқин жой.
Айвон деворига чиздирди сурач.
Шоҳлар базм, размидан бсрар шаҳодат.
Бир томондан Ковус тахт-гожн билан,
Атрофин паҳлавон, гурдлар ўраган.
Тахт ёнида турар фил танли Рустам,
Золу Гударз, барча паҳлавонлар жам.
Бир томонда турар Афросиёб шоҳ,
Пируну Гарссуаз, атрофда сипоҳ.
Шаҳар барпо бўлиб мисоли жаннат,
Эрону Туронга таратди шуҳрат.
Ҳар бурчига қурди баланд минора,
Булуғлар столмай бўлди юз пора.
Унинг ботирлари оламга машҳур,
Унда базм кизир, ғазал ўқилур.
Унга Сиёвушгирд деб қўйдилар ном,
Бундан бутун мардум дили шодком.

Афросиёбнинг Гарсевазни Сиёвуш хузурига юборгани

Гарсевазни чорлаб, сўзлар шахриср,
Сисвушгирд ҳақда ҳар не гапки бор.
«Сисвуш шахрини бориб кўр ўзинг,
Айланиб, билиб кел, не кўрса кўзинг,
Сисвуш Туронга кўнгил қўйиб шод,
Эронни қилмайди бирор бора ёд.
Хайр-маъзур этди тахт, кулоҳ билан,
Гударзу Бахрому Ковус шоҳ билан.
Энди кўра олмас Рустаму Золин,
Қўлига олмагай гурзи куролин.
Чўл-биёбон эди, бир тиканакзор,
Шахар қурмиш мисли яшнаган баҳор.
Фарангисга доғи қуриб шан сарой,
Муҳаббат-ла берди дил гўридан жой.
Анжоминг тўғрила, тезда йўлга туш,
Бориб кўр, не ишлар қилмиш Сисвуш.
Тахт узра кўрарсан, гапни кўп чўзма,
Улуғлар ойину одатин бузма:
Оялоғу май бўлса, сбон ски кўх,
Атрофга йиғилса ранго-ранг гуруҳ.
Улуғлар аро еен улуғла уни,
Мақтаб, иззатин қил, тўк сўз – инжуни.
Совға-салом этгил, ҳозир сийму зар,
От-улов, тожу тахт ва заррин камар.
Гавҳару кимхобу хитойи дебо,
Қуролу аслаха, узук сержило.
Ҳазина қунжида не бор, назар сол,
Яраса, кўлингга сикқанича ол.
Фарангисга ҳам ол ҳадялар тўкин,
Тилингдан тушмасин мактов-офарин.
Агар мезбон бўлса шодону хандон.
Икки ҳафта унда бўлиб қол меҳмон».
Йўл анжомин кўрди Гарсеваз шоввоз,
Турондан танлади мингта чавандоз.

Ердан чанг кўтариб, бамисоли дуд,
Сиёвуш шаҳрига етиб келди зуд.
Сиёвушга бундан хабар етган чок.
Истикболга чикди, ёнарди ёнок.
Улар кучоклашар, аскар ўрайди,
Сиёвуш шаҳриёр холин сўрайди.
Ундан юришади тўғри саройга,
Сиёвуш ажратган оромбахш жойга.
Эртаси Сиёвуш хузурига шод,
Сонғалар топширар Гарсеваз озод.
Сиёвуш кўрганда бунча эътибор –
Гуллаб-яшнаб кетар мисоли баҳор.
Отини эгарлаб миниб сарафроз,
Атрофин ўрайди эроний сарбоз.
Айлантирар кўча-шаҳарни бир-бир,
Сўнг яна бўлишар саройда ҳозир.

РУСТАМ ВА ИСФАНДИЁР ДОСТОНИНИНГ КИСҚАЧА БАЁНИ

Бир кечаси Исфандиёр отаси Гуштасп базмгохидан онаси Катаюн хузурига боради ва “агар Турон шоҳи (Аржасп) дан бобонг Лухрасб қасосини олиб Диж гумбазида хибсда ётган сингилларингни озод қилсанг, тахтни сенга топшираман” - демабмиди? Бу ишлар бажарилди. Яна қандай баҳона бўлиши мумкин? – дейди. Катаюн Исфандиёрни тинчитиб, сабр қилиш ва қутишни маслаҳат беради.

Гуштасб ўғлининг хафа бўлганидан хабар топгач, вазир Жамасп ва юлдузшунос башоратчини чақириб, ундан Исфандиёр ҳаётининг нбтидо ва интиҳосини сўрайди.

Жамасп осмоний тафтишлардан сўнг шундай жавоб беради:

– Исфандиёр Зобул шаҳрида Рустам томонидан ўлдирилади. Агар подшоҳликни унга топширсам, Зобулстон юртига бормаса, тақдирдан қочиб қутила оладими? яна сўрайди Гуштасп:

– Ҳеч ким аждаходек бу дунё чангалидан қутила олманган, – жавоб беради Жамасп. Шундан сўнг Гуштасб Исфандиёрни чақириб шундай дейди:

– Зобулга бориб, Рустамни бандга олиб асир сифатида менинг даргоҳимга келтирсанг, шохликни сенинг ихтиёрингга топшираман. Зероки, у бизни менсимайди. Шунинг учун отам Луҳрасп замонида ҳам, менинг давримда ҳам у бизнинг ҳузуримизга ташриф буюрмаган ва бизга бўйин сунмаган.

Дастлаб Исфандиёр отасининг бу талабидан даргазаб бўлади. Аммо онаси Катаюн ва Калонжол билан маслаҳатдан сўнг ночор Зобулга бориб, Рустам билан олишишга рози бўлади. Ва Рустамдан бир марта бўлса ҳам, қўллари боғланган ҳолда, Гуштасп ҳузурига боришни илтимос қилмокчи бўлади. Шохликни олгач, Зобулга қайтаришни кўзда тутди. Шунинг учун Исфандиёр сипоҳсиз фақат ўғиллари Баҳман, Озорхўш ва Мехрнушлар билан йўлга тушади. Солор, яъни қарвонбоши туя Диж билан Зобул ўртасидаги чорраҳага чўк тушади ва барча буни бехосият деб билишади. Аммо Исфандиёр ўша туяни қурбонликка сўйдириб юборади. Ҳирман дарёси соҳилига етганда Баҳман бошчилигида Рустамга нома билан элчи юборди. Рустам Исфандиёр ҳузурига келади. Ва фикрини ўз тилидан эшитиб, бир неча кун меҳмон қилмокчи бўлади. Аммо Исфандиёр Рустамдан ўзи билан бирга шох ҳузурига боришини талаб қилиб, унинг илтимосига қулоқ солмайди ва унинг қўлларини боғлаб шох олдига элтиш ҳақида фармон олганлигини айтади. Ана шу онларда мудҳиш фожиа қадам-бақадам яқинлашаётгандай эди. Рустам қандай бўлмасин банди бўлишдан кутилиши лозим бўлса, Исфандиёр подшоҳ фармонини каму кўстсиз бажариши зарур эди. Охир-оқибатда улар яккама-якка олишувга қарор қилдилар. Исфандиёр уни, албатта, енгиб, от эгаридан тушириб, қўл-оёгини боғлайман, Зол олдига олиб бораман, сўнгра шох ҳузурига элтаман, аммо кўнглини олиб орага тушиб бир кун ҳам қўллари бандда туришига йўл қўймайман, деб ўйлайди. Содда Исфандиёр

мураккаб ишни енгил фаҳмлаган эди. Кеч киради. Бу можаро натижасини ҳеч ким билмайди. Чунки Рустамнинг бир ўзи Ҳирманднинг бу соҳилига келган эди. Рустамнинг садоқатли укаси Заввора, Фаромарз ўгли Ногрон билан шу томонга ундан хабар олгани келишади. Улар Исфандиёрнинг ўгиллари билан мулоқот қилиб жангга киришади. Натижада, Нўшозар ва Меҳррўшлар ўлдирилади. Исфандиёрнинг катта ўгли Баҳман бу шум хабарни икки баҳодир олишаётган майдонга етказди. Рустам бу можародан беҳабарлигини айтиб, онт ичади ва Заввора билан Фаромарзни Исфандиёр кўлига топшириши мумкинлигини айтди. Аммо Исфандиёр бунга кўнмайди. Кеч тушиб қолганлиги учун жанг эргага кўчирилади. Рустам ва Рахш олишув пайтида огир ярадор бўлишганди. Исфандиёр улар саройга етгунча ўлишади, деб ўйлаган эди. Аммо Золнинг эсига тушиб, Симургнинг патини оловга ташлайди. Ўша заҳоти Симург етиб келади. У Рустамга қараб: Агар Исфандиёр ўлдирилса, сенинг хонадонинг, бутун Сийистон аҳли йўқолади. Эртага майдонда ундан бу жангни тўхтатишни илтимос қил, дейди. Агар хоҳламаса, қайсарлик қилса, мен сенга бир Газ дарахтни кўрсатаман, ўшандан ўк ясаб, унинг кўзларига отгин. У темиртирноқ. Унинг кўзларидан бошқа бирон аъзосига қурол таъсир қилмайди – дейди.

Эртаси куни жанг майдонида Рустам овозини эшитган Исфандиёр қараса Рустаму Рахш соппа-соғ, Зол сеҳр билан уни тузатибди, деб ўйлайди ва Рустамнинг насихатларига кулоқ солмайди. Натижада, у Симург айтган йўл билан Рустам кўлида ўлдирилади. Жон бериш олдидан Исфандиёр Пушутанни чорлаб, отаси Гуштаспга: “Мени Рустам, Зол ёки Симург эмас, сен ҳалок этдинг”, деган мазмунда нома юборади ва Рустамни ҳузурига чакириб, ўгли Баҳман тарбиясини унга топширади ва жаҳонпахлавон бу илтимосни қабул қилади. Исфандиёр тобутини Балхга жўнатадилар. Баҳман эса Рустам қошида қолади. Унга сарой ишларию муҳораба усулларини ўргата бошлайди. Баҳман бу хунарларни ундан мукаммал ўрганиб олади.

Рустам Гуштасбга қилган ишлари хақида нома ёзади ва бунда Исфандиернинг биродари Пушутанни гувоҳ қилиб кўрсатади. Пушутан гувоҳлигидан сўнг Гуштасп Рустамга самимий жавоб ёзади. Бир неча вақтдан сўнг Баҳманни чақиртиради. Баҳман келгач, Гуштасб уни Ардашер, деб атайди.

МУНДАРИЖА

Сўзбоши. <i>Ҳамид Мустафавий</i>	3
Даҳо оламига очку. <i>Ҳамиджон Ҳомидий</i>	5
Муқаддима.....	7
Жамшид достонининг қискача баёни	10
Заҳҳок ва унинг отаси ҳақида қисса.....	16
Иблиснинг ошпазлик қилгани	18
Жамшиднинг рўзгори қаро бўлгани.....	21
Заҳҳок достонининг қискача мазмуни	22
Заҳҳокнинг Фаридунни тушида кўргани.....	27
Фаридуннинг туғилгани	31
Заҳҳок ва темирчи Кова достони.....	34
Фаридуннинг Заҳҳокка қарши жангга чиққани	39
Зол ва Рудоба достонининг қискача мазмуни	42
Золнинг туғилши.....	46
Сомнинг ўз ўғлини тушида кўргани	50
Золнинг Рудоба ҳузурига келгани	55
Золнинг Сомга нома ёзгани.....	58
Синдўхтнинг Рудоба ишидан хабар топгани.....	62
Меҳробнинг Рудоба ишидан хабар топгани.....	66
Манучеҳрнинг Зол ва Рудоба севгисидан хабар топгани.....	70
Золнинг Манучеҳр ҳузурига элчиликка боргани	72
Сомнинг Синдўхтга тасқин бергани	77
Золнинг Сом номаси билан Манучеҳр ҳузурига келгани.....	83
Муъбадларнинг Золни Синовдан ўтказгани.....	85
Золнинг муъбадларга жавоб бергани	86
Золнинг Сом ҳузурига келгани	88
Рустами достоннинг онадан туғилиши.....	92
Рустамнинг етти саргузашти достони қискача баёни	97
Рустамнинг етти саргузашти	98
<i>Биринчи саргузашт.</i> Раҳшнинг шер ила жанг қилгани..	98
<i>Иккинчи саргузашт.</i> Рустамнинг булоқ сувига етишгани.....	99

<i>Учинчи саргузашт.</i> Рустамнинг аждаҳо билан жанг килгани.....	101
<i>Тўртинчи саргузашт.</i> Рустамнинг жодугарни ўлдиргани.....	104
<i>Бешинчи саргузашт.</i> Рустамнинг Авлодни асир олгани.....	106
<i>Олтинчи саргузашт.</i> Рустамнинг Аржанг дев ила жанг килгани.....	112
<i>Еттинчи саргузашт.</i> Рустамнинг Ок девни ўлдиргани.....	115
Ковуснинг Мозандарон шоҳига мактуб юборгани	119
Рустам ва Сухроб дostonини қискача баёни	123
Рустамнинг овга чиққани	125
Рустамнинг Самангон шаҳрига келиши	127
Сухробнинг тугилгани	129
Сухробнинг Ок қалъага этиб келгани	131
Рустамнинг Сухроб билан жанг килгани.....	132
Сухробнинг Рустамни йикитгани	135
Сухробнинг Рустам қўлида ҳалок бўлиши.....	140
Рустамнинг Ковусдан нушдори сўрагани.....	147
Сиёвуш дostonининг қискача мазмуни	148
Сиёвушнинг онаси ҳақида ҳикоят	150
Сиёвушнинг онадан туғилгани	153
Судобанинг Сиёвушга ошиқ бўлгани.....	155
Судобанинг жодугар кампирдан чора излагани.....	158
Ковуснинг гўдақлар ишини текширгани	159
Сиёвушнинг оловдан ўтгани	162
Ковуснинг Афросиёб келганидан хабар топгани.....	166
Афросиёбнинг қўрқинчли туш кўргани	168
Сиёвушнинг Ковусга мактуб йўллагани	170
Сиёвуш мактубига Қайковуснинг жавоб юборгани.....	171
Занганинг Афросиёб ҳузурига боргани	173
Сиёвушнинг Афросиёб билан учрашгани	176
Сиёвушнинг Сиёвушгирд шаҳрини бино килгани.....	178
Афросиёбнинг Гарсвазни Сиёвуш ҳузурига юборгани	180
Рустам ва Исфандиёр дostonининг қискача баёни.....	181

انتشارات «کتابخانه ملی ازبکستان به نام علشیر نوایی»

شهر تاشکند، حیابان استقلال، 33

عنوان کتاب: خلاصه شاهنامه فردوسی به زبان ازبکی

گردآوری: دکتر غلام محمد طاهر مار که

موضوع: فردوسی، ابوالقاسم، شاهنامه

مترجم: پرفسور حمید جان حامدی

ویراستار: حمزه محمد

با اهتمام: حمید مصطفوی

تهیه کننده: رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران در ازبکستان

نوبت چاپ: اول، سال 1391، ش.

شمارگان: 500

ناشر: انتشارات کتابخانه ملی ازبکستان به نام علشیر نوایی

کلیه ی حقوق مادی و معنوی اثر برای رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران محفوظ است.

شابک: 978-9943-06-445-4

Абулқосим Фирдавсий

Шоҳнома

(Сайланма)

Мухаррир: Шукур Курбон
Техник мухаррир: Дилмурод Жалилов
Рассом: Шухрат Одилов
Компьютерда терувчи: Мухаррам Маликова

Нашриёт лицензияси: А1 № 159, 14.08.2009.
Босишга 13.12.2012 йилда рухсат этилди.
Қоғоз бичими 84x108 ¹/₃₂. Офсет босма. Офсет қоғози.
Ҳисоб-нашриёт т. 14. Шартли босма т. 11,75.
Буюртма № 150. Адади 500 нусхада.
Келишилган нарҳда.

Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон
Миллий кутубхонаси нашриёти, Тошкент шаҳри,
Истиклол кўчаси 33.

МЧЖ “SHIDASP” матбаа корхонасида чоп этилди.
Тошкент, Шайхонтохур тумани, Собир Раҳимов кўчаси 70 б.